

Szerkesztőség

Főszerkesztő: Mohay Ágoston (PTE ÁJK)

Szerkesztők: Cseporán Zsolt (PTE ÁJK), Hengl Melinda (PTE ÁJK), Jusztinger János (PTE ÁJK), Harci-Kovács Kolos (PTE ÁJK)

A szerkesztőbizottság elnöke: Szalayné Sándor Erzsébet (PTE ÁJK / NKE / AJBH)

A szerkesztőbizottság tagjai: Jorn van Rij (InHolland University Department of Management, Finance and Law); Hornyák Szabolcs (PKKB); Kokoly Zsolt (Sapientia – EMTE); Csink Lóránt (PPKE JÁK); Farkas Csaba (SZTE ÁJK); Pozsonyi Norbert (SZTE ÁJK); Szomora Zsolt (SZTE ÁJK); Tóth Norbert (NKE); Mészáros Bence (NKE RTK); Kocsis Miklós (PTE ÁJK)

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Óriás Nándor Szakkollégiuma

Felelős kiadó: dr. Fábián Adrián, dékán

A kiadó székhelye és postacíme: 7622 Pécs, 48-as tér 1.

Email: szakkollegium@ajk.pte.hu

Tartalom

Krónika.....	4
Békési Gábor – Nezdei Mirabella Kitti: Aktív és piacképes állampolgár és jogász a XXI. században – egy év a Nemzeti Tehetség Program tükrében	7
Békési Gábor – Breszkovics Botond – Fuchs Vivien – Molnár Bálint: A perszonalizált marketing és az európai adatvédelmi rendelet	10
Breszkovics Botond: Közösségi finanszírozási formák szabályozási tendenciái	25
Farkas Szabolcs László: A joggal való visszaélés tilalmának elméleti és gyakorlati tapasztalatai a munkaviszonyban	40
Fuchs Vivien – Kutnyánszky Luca: A szuicid magatartások büntetőjogi értékelése a tradicionális és a hatályos magyar jogban	47
Iglódi Viktória: Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása Magyarországon	55
Petrovits Roberto: Az Egyesült Államok 2016. évi elnökválasztása és az orosz befolyás az erőszak tilalmának tükrében.....	64
Rengel Dóra: A kriminalisztika szerepe a büntetőeljárásban.....	77
Rónai Veronika: A digitális analfabetizmus kapcsolata a reintegráció sikertelenségével	85
Schubert Bálint: A kriminológia fejlődése az ókortól a XX. századig	93
Suhajda Máté: Az értéktőzsdei felügyelet aktuális kérdései és kihívásai	100
Suhajda Máté: A fejkendő megítélése Franciaországban az EJEK gyakorlatában	109
Szijártó István: Pécs először képviseltette magát a Jean-Pictet Competition humanitárius nemzetközi jogi versenyen.....	119

Krónika

Az Óriás Nándor Szakkollégium a 2018/2019-es tanév tavaszi szemeszterét is igyekezett minél több szakmai és közéleti programmal megtölteni.

A tavaszi felvételi eljárásunk során számos új taggal bővültek a tagozatok. Ez volt az első olyan időszak, amikor az érdeklődők már az új Felvételi Szabályzat alapján adhatták be a jelentkezésüket. A Bűnügyi Tagozatba Rengel Dóra, a Közjogi Tagozatba Kappel Gergely, Puskás Tamás és Lukács Viktória, az Elméleti-történeti Tagozatba pedig Simon Soma és Móczi Korina nyertek felvételt.

Tavasszal mind a Kar, mind pedig a Szakkollégistáink számára az egyik legjelentősebb és legtöbb embert érintő esemény a XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia volt, amelynek ebben az évben a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem adott otthont. Szakkollégistáink közül Bárdos Kata, Békési Gábor, Breszkovics Botond, D. Horváth Vanessza, Kiss Fanny Gréta, Molnár Bálint, Molnár Kata, Nagy Katalin, Riba Eszter Krisztina, Rónia Veronika, Suhajda Máté, Szijártó István, valamint Udvardy Péter dolgozattal indultak a versenyen, Móczi Korina és Nezdei Mirabella Kitti pedig opponensként képviselték a Szakkollégiumot. A részvételi arány mellett az eredmények tekintetében is kiemelkedtünk: első helyezést ért el Suhajda Máté (*Magyar állam- és jogtörténet I. tagozat*) második helyezett lett Rónai Veronika (*Büntetés-végrehajtás jogi és kriminológiai tagozat*), Békési Gábor (*Magyar állam- és jogtörténet II. tagozat*), Breszkovics Botond (*Polgári jog II. tagozat*), valamint Kiss Fanny Gréta (*Büntető eljárásjogi és kriminalisztikai tagozat*) pedig harmadik helyezést érték el. Önálló különdíjban részesült Szijártó István (*Nemzetközi jog II. tagozat*), aki a Honvédelmi Minisztérium Jogi és Igazgatási Ügyekért Felelős Helyettes államtitkárának különdíját kapta, valamint Bárdos Kata (*Polgári jog I. tagozat*), aki a Vodafone Magyarország Alapítvány különdíjában részesült. Nezdei Mirabella Kitti a legjobb opponensnek járó különdíjat kapta a Nemzetközi jog II. tagozatban.

Az OTDK mellett e félév programjait is alapjaiban meghatározta az Emberi Erőforrások Minisztériuma által kiírt „A hazai és határon túli magyar nyelvű szakkollégiumok támogatása” pályázaton projektünk megvalósítása. A Nemzeti Tehetség Program (NTP) támogatásával megvalósuló „Aktív és piacképes állampolgár és jogász a XXI. században” c. projektnek köszönhetően a szakkollégisták minden hónapban legalább egyszer különböző kurzusokon vettek részt, amik nagymértékben elősegítették a szakmai fejlődést és. Az európai és az önkormányzati választásokra kihegyezett programsorozat keretében előadást tartott többek között dr. Mohay Ágoston, dr. Kis Kelemen Bence, dr. Cseporán Zsolt, illetve dr. Mészáros

Gábor is. A pályázat keretein belül a szakkollégisták két kerekasztal-beszélgetésen vehettek részt, aminek témáját szintén ezek választások képezték. A téma kapcsán saját tanulmánykötetünk jelent meg „*A választások egyes jogi kérdései*” címmel, amelyben a szakkollégisták által írt tanulmányok a választások arányossági kérdéseitől, a büntetésvégrehajtási intézetekben történő választójog gyakorlásán át egészen a párt- és kampányfinanszírozás egyes kérdéseiig számos témakört fednek le.

Szintén a pályázat támogatásnak köszönhetően 2019. május 3-5. között a Szakkollégium tagjai Kolozsvárra utaztak, hogy részt vegyenek a kolozsvári Mikó Imre Jog- és Közgazdaságtudományi Szakkollégiummal közösen szervezett különböző szakmai programokon. A szakkollégiumok kölcsönös bemutatása mellett a hallgatók vitaestet szerveztek, valamint különböző interaktív előadásokat tartottak.

Áprilisban a PTE ÁJK „Jogász Napokon” az ÓNSz számos szakmai programmal vett részt, a tagozatok külön programokkal is készültek. Az Elméleti-történeti Tagozat a Római Jogi Tanszékkal közösen római jogi jogesetmegoldó versenyt, a Bünyügyi Tagozat bünyügyi kvízt, valamint perszimulációt, a Civilisztika Tagozat a Polgári Jogi Tanszék segítségével polgári jogi jogesetmegoldó versenyt és „Civilisztikai Activityt” szervezett. A rendezvényen szokásaihoz híven kiemelkedő sikert aratott az ikonikus filmek, sorozatok jogász szemmel programsorozatunk keretében tartott „Marvel Univerzum – Jogász szemmel” c. előadás. Fuchs Vivien büntetőjogi, dr. Mohay Ágoston és Puskás Tamás pedig nemzetközi jogi szempontból közelítették meg a Marvel világában felmerülő jogi kérdéseket.

2017 elején a Pécsi Törvényszék és az Óriás Nándor Szakkollégium között létrejött együttműködési megállapodás keretében évente különböző szakmai programok kerülnek megrendezésre. Ebben a félévben a Közjogi Tagozat és a Törvényszék szervezésében „A közigazgatási bírósági reform” címmel kerekasztal-beszélgetés került megrendezésre, amely során az érdeklődők választ kaphattak a rendszerrel kapcsolatban felmerülő kérdésekre a meghívott bírósági titkároktól.

A kiemelkedő tanulmányi, közösségi és kutatómunka eredményeként tagjaink számos ösztöndíjat nyertek el. Minden tagunk részesült az Igazságügyi Minisztérium Nemzeti Kiválósági/Tanulmányi Jogászösztöndíjában, többen pedig az Intézményi, Szakmai és Tudományos Ösztöndíjat is elnyerték. Békési Gábor, Suhajda Máté és Szijártó István Kriszbacher Ildikó ösztöndíjjal is büszkélkedhet. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogi intézete által májusban szervezett polgári- és büntetőjogi jogesetmegoldó versenyen Kutnyánszky Luca, Szijártó István és Fuchs Vivien a büntetőjogi

csapat tagjaként vett részt, Nagy Bíborka Rebeka, Iglódi Viktória és Pozsárkó András pedig a polgári jogi csapat tagjaként a harmadik helyet szerezték meg.

A Szakkollégium több tagja részt vett a márciusban Opatijában megrendezett „INSPIRED – Innovative Solutions for Practicality and Impact in Refugee and Migration Oriented Education” elnevezésű intenzív oktatási programban, ahol a migráció, a menekültjog és a szervezett bűnözés területéről hallgathattak előadásokat, a program végére pedig tanulmányt készítettek egy ezekhez kapcsolódó témában. Több tagunk írását kiválasztotta a szerkesztőbizottság a készülő tanulmánykötetbe.

Szijártó István és Nezdei Mirabella Kitti február 4-9-e között Nairobiban vettek részt a *15th International Students Seminar* nemzetközi konferencián, ahol a választásokkal kapcsolatosan tartottak angol nyelvű előadásokat.

A Karról elsőként a Jean-Pictet Competition elnevezésű humanitárius nemzetközi jogi perbeszédverseny második nemzetközi fordulójába jutott Schubert Bálint, Szijártó István és Nezdei Mirabella Kitti. A versenyt Franciaországban rendezték meg 2019. március 30-a és április 6-a között, a csapatoknak egy fiktív világban lezajló események alapján különböző szerepekbe helyezkedve kellett más és más álláspontokat képviselniük az egy hetes verseny során.

Május 9-én Budapesten rendezték meg a XI. Országos Nemzetközi Jogi Jogesetmegoldó Verseny döntőjét, ahol Nezdei Mirabella Kitti a harmadik, Kappel Gergely pedig az ötödik helyet szerezte meg.

Szakkollégistáink többsége demonstrátori tevékenységet lát el a kar valamely tanszékén, valamint aktív résztvevői a diákköröknek. A tudományos kutatómunka eredményeit tagjaink rendszeresen bemutatják hazai és nemzetközi konferenciákon, illetve folyamatosan publikálják tanulmánykötetekben és országos szakfolyóiratokban.

ÓNSz Elnökség

Békési Gábor

alelnök, Óriás Nándor Szakkollégium, Elméleti-Történeti Tagozat

Nezdei Mirabella Kitti

alelnök, Óriás Nándor Szakkollégium, Közjogi Tagozat

Aktív és piacképes állampolgár és jogász a XXI. században – egy év a Nemzeti Tehetség Program tükrében

Kevés örömtelibb dolog van egy szervezet életében, mint amikor annak tagjai közös erővel és még nagyobb kitartással, szorgalommal haladnak a kitűzött cél felé. Úgy gondoljuk, hogy az Óriás Nándor Szakkollégium a 2018-2019-es tanévben irigylésre méltó módon haladt előre ennek érdekében.

A kitűzött célunk az volt, hogy az *NTP-SZKOLL-18-0013. sz. Nemzeti Tehetség Program* pályázat keretében vállalt tevékenységeinknek maximálisan eleget tegyünk, és mindeközben szakmailag és emberileg egyaránt fejlődni tudjunk. A beszámolóban rövid összefoglalót szeretnénk adni arról, hogy milyen programok és rendezvények szervezését tette lehetővé a pályázat.

Az egyéves támogatási időszak mindkét félévben egy-egy 15órás kurzussorozat megtartását vállalta a Szakkollégium, melynek központi eleme az volt, hogy a programban részt vevő hallgatók aktív állampolgárrá és a XXI. században hasznosítható gyakorlati tudással rendelkező piacképes jogásszá válhassanak. Ennek megfelelően az első félévben a hangsúly azon gyakorlati készségek elsajátítására, fejlesztésére helyeződött, amelyeket a részt vevő szakkollégisták a jogászképzés során csak minimális szinten érintenek. Gyakorló ügyvédek segítettek a keresetírás rejtjelmeinek elsajátításában gyakorlati példákon keresztül, a Pécsi Törvényszék csoportvezető bírāja, dr. Antal Gábor segítségével a bírósági ügyvitellel kapcsolatos kérdések kerültek megválaszolásra. Megszervezésre került egy prezentációs tréning, ahol a hallgatók megtudhatták hogyan kell kinéznie a prezentációnak attól függően, hogy ki a célcsoport, valamint, hogy célcsoporttól függetlenül mi az, aminek nem szabad szerepelnie benne. Lehetőség nyílt annak elsajátítására, hogy milyen elemekből épül fel egy jó szakmai előadás, milyen retorikai készségekkel kell rendelkeznie egy jó előadónak, valamint áttekintésre kerültek azok az alapok is, amelyekről egy kutatás indul, és ennek gyümölcseként megszülethet egy tanulmány.

A második szemeszterben a kurzussorozat témáját a választások adták: a tavasszal tartott európai parlamenti választások, valamint az ősszel esedékes önkormányzat választások

köré szerveztük az előadásokat. A két kérdés aktualitása vitathatatlan, ezért is tartottuk fontosnak, hogy a résztvevő hallgatók leendő jogászként szakmaibb szempontokból is megismerjék ezek hátterét, kiegészítő ismereteket szerezhessenek az egyetemi képzésben elsajátítani szükséges tananyagon felül. A szakkollégisták a kurzusnak köszönhetően olyan ismertekre tettek szert a választások és a jogérvényesítés témaköréből, amelyek segítik őket a közügyeket értő, aktív állampolgárokká válás útján. Milyen a jelenlegi európai parlamenti választási rendszer, ennek tekintetében hogyan alakul a magyar szabályozás? Kik azok, akik ezen a választáson választójoggal rendelkeznek? Hogyan alakul a választójog kérdése a bírósági gyakorlat tükrében? A helyhatósági választások tekintetében mi a helyzet a választási rendszerekkel? Itt ki rendelkezik szavazati joggal?

A két említett választáson kívül szó esett az alapvető jogok érvényesítésének lehetőségeiről Magyarországon, valamint a 2018-ban tartott országgyűlési választások jogalkalmazó dilemmái is górcső alá kerültek. Alapjog érvényesítése esetén kihez lehet fordulni? Mik a bírói alapjogvédelem tendenciái? Hogyan alakul a választás eljárásjogi alapelveinek tartalma? Mik tartoznak ezek funkciói közé?

A fent felsoroltak egytől egyig érdekes kérdések, amelyekre a kurzussorozat előadásaiból az érdeklődő szakkollégisták kivétel nélkül válaszokat kaphattak olyan előadóktól, akik az adott témában szakértőnek számítanak.

A két kurzussorozaton kívül mindkét félévben kerekasztal-beszélgetéseket, vitaesteket is szerveztünk, amelyre a szakkollégisták részvételén kívül is nagy érdeklődés mutatkozott. Talán itt kezdődik el az aktív állampolgárság: a téma iránti érdeklődéssel. A külső szakértők olyan jogelméleti és jogalkalmazói kérdésekre hívták fel a résztvevők figyelmét, amelyek mellett korábban esetlegesen elsiklottak volna. Az őszi vitaest az Országgyűlési választások eredményeivel és ezek tapasztalatainak elemzésével foglalkozott, a tavasszal megrendezettek közül az első a 2019. évi helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról, valamint a nemzetiségi önkormányzati választásokról-, a második pedig a 2019-es európai parlamenti választásokról szólt. A második szemeszterben tartott beszélgetések egyik nagy jelentőségüként szükséges kiemelni azt, hogy mivel mindkettőre a választásokat megelőzően került sor, ezáltal a részt vevők a hallottak következtében bátorítást kaphattak ahhoz, hogy leadják a szavazatukat – ezzel elérkeztünk az aktív állampolgárság következő lépcsőfokához is. Úgy gondoljuk, hogy az aktív állampolgár bizonyos részben szociálisan érzékeny is. A pályázat segítségével lehetőség nyílt arra, hogy a pécsi rászoruló személyek egy részének egyszeri meleg étkezést biztosítson a Szakkollégium. A program a Zichy Gyula Alapítvánnyal és a Sant'Egidio közösség pécsi szervezetével közösen került megvalósításra annak érdekében, hogy a

jótekonyság terén már tapasztalt szervezetek segítségével a támogatás bizonyosan rászorulókhöz jusson el. *Ha megpróbálunk jobbak lenni, mint vagyunk, akkor körülöttünk is minden jobbá válik.*

A program részét képezte egy határon túli magyar szakkollégiummal való kooperáció is. Meglévő kapcsolatunk erősítéseként a kolozsvári Mikó Imre Szakkollégiumhoz szerveztünk egy pár napos kirándulást, ahol nagy hangsúly helyeződött a közösségépítésre is a szakmai beszélgetések mellett: közös sütés-főzés keretében a tagok jobban megismerhették egymást és a szakkollégiumok sajátosságait. Az út során nem kizárólag velük, hanem a frissen alakult, szintén kolozsvári magyar szakkollégiummal, a Collegium Iuridicummal is sikerült felvenni a kapcsolatot. A jövőben mindkét szervezettel tervezzük az együttműködés folytatását a határon átnyúló tudományos együttműködések jegyében.

A szakmai nyilvánosság biztosításának érdekében a pályázat segítségével lehetőség nyílt arra, hogy a szakkollégium új weboldalt készíttessen, amely igazodva a kor igényeihez alkalmas arra, hogy megfelelően tájékoztassa mind a tagjainkat, mind pedig a többi hallgatót, valamint megfelelő feladatot biztosít ahhoz, hogy online jogi szakfolyóiratunk, a Scriptura megjelenését biztosítani tudjuk.

Összességében elmondható, hogy nagyon aktív félévet tudhatunk a hátunk mögött. Az elnyert NTP pályázat megteremtette a lehetőséget ahhoz, hogy szakmai tartalmakra épülő rendezvényekkel tovább színesítsük a hallgatói életet és hozzájárult ahhoz, hogy szakkollégistáink biztos alapot kapjanak a tanulmányaik folytatásához.

Békési Gábor – Breszkovics Botond – Fuchs Vivien – Molnár Bálint

joghallgatók (PTE ÁJK), az ÓNSZ tagjai

A perszonalizált marketing és az európai adatvédelmi rendelet

I. Bevezetés

Napjainkban a közösségi média térhódítása nagymértékben befolyásolja többek között a vásárlási és szociális viselkedésünket, amelynek egyaránt vannak pozitív és negatív hozadékai is. Anélkül, hogy állást foglalnánk, egy dolgot biztosan kijelenthetünk: a technológiai fejlődés részeként létrejött közösségi média platformok stabil és meghatározó jelenséggé formálják az életünket. Ennek egyik jelentős része a közösségi média hatása az emberek életére és viselkedésére. A közösségi médiáról a legtöbbünknek a Facebook jut eszébe, ami a legnépszerűbb platform a kategórián belül. A *személyre szabott megoldások* azonban egy kevésbé ismert fogalom, annak ellenére, hogy nemcsak a Facebook-ot, de az egész internethasználatot teljesen átszötte. De mi is pontosan a személyre szabott marketing lényege? Mennyire befolyásolja életünket a viselkedés alapú marketing? Mi a különbség a perszonalizált marketing és a tömegmarketing között? Miután megválaszoljuk ezeket a kérdéseket – tehát definiáljuk a direktmarketing fogalmát – a téma jogi vonatkozásait vesszük górcső alá.

2018. május 25-től¹ az Európai Unió tagállamainak alkalmazniuk kell az EU új adatvédelmi rendeletét (továbbiakban: GDPR). E tanulmány kifejezett célja, hogy reflektáljon azon jogi kérdésekre, amelyek a személyre szabott marketing jogi szabályozásával kapcsolatban felmerülhetnek. A hatályos rendelet elemzésén keresztül válaszokat adunk az adatvédelmi, adatbiztonsági, továbbá az adatkezelőt és az adatfelhasználót érintő egyes esetkörökre, problémákra, a korábbi szabályozásra, valamint a témával kapcsolatos további kérdésekre is választ próbálunk adni.

II. A személyre szabott marketing

II. 1. Fogalma, elhatárolási támpontok

Képzeljük el a következőt: belépünk a kedvenc éttermünkbe, ahol a pincér már messziről megismer, és egy jó helyen lévő asztalhoz vezet. Ismerteti az aktuális kínálat azon részét, amely nagy eséllyel érdekelhet minket, mindeközben kiemeli, hogy a kedvenc – általunk leggyakrabban fogyasztott – ételünk továbbra is szerepel az étlapon. Mielőtt választottunk,

¹ A 2016/679/EU rendelet 2016. május 25.-én lépett hatályba, a felkészülésre 2 évet biztosítottak, így az 2018. május 25.-től alkalmazandó.

megkérdezi, hogy hozhat-e egy jó hideg korsó sört abból, amit a legjobban kedvelünk. Kellemesen hangzik? Gyakran találkozunk ilyen személyre szabott élménnyel a nem virtuális térben. Miért lenne ez másképp az online marketing esetén?

Mindenekelőtt két egymástól teljesen eltérő marketing módszert kell egymástól megkülönböztetni, a tömegmarketinget és a perszonalizált marketinget. A tömegmarketing kevésbé ismeretlen kategória a felhasználó számára. Minden felhasználó (fogyasztó) naponta találkozik vele akár online, akár közvetlenebb módon. Elég csak a multinacionális cégek szórólapjaira, televíziós reklámjaira gondolni. Az ilyen típusú marketing megoldás számos előnnyel és hátránnyal rendelkezik egyaránt, azonban ha az online teret vesszük alapul, egy felmérés² szerint a vásárlók 40 %-a lényegesen többet vásárol olyan platformokon, ahol alkalmazzák a személyre szabott megoldásokat. Egy másik felmérés³ szerint az online vásárlók 73-75 %-a szereti, hogy személyre szabott tartalmat kap. 2018-ban már olyan fogyasztói világot élünk, ahol 20 forintból legalább 1 forintot az információs szupersztrádán költünk el. 2016-ban először fordult elő, hogy az online kiskereskedelem 3%-os előnyre tett szert a teljes kiskereskedelmi forgalomhoz képest. Az internetes forgalom nagy részét a különböző divatcikkek, műszaki cikkek, tartós fogyasztási cikkek teszik ki. Az internetes forgalom csúcsidezőszaka a november-decemberi időszak, amikor az ünnepek miatt egyre több fogyasztó vásárol böngészőjén keresztül. Az utóbbi időkben, a karácsonyi időszakban azonban az online vásárlás mértéke visszaesett. Ennek oka, hogy a vásárlók egyre többször vásárolnak nem csak a november-decemberi időszakokban és az ünnepnapokon, hanem az év több napján is. A statisztikák szerint a vásárlásokon belül a „nem élelmiszer” jellegű kiskereskedelem bővíthet, ennek eredményeképpen 2020-ra a vásárlások hatoda már online formában valósul meg⁴. Ezek alapján bátran kijelenthető, hogy az online marketing területén a világ a perszonalizáció felé tart. Ha ragaszkodunk a fogalom meghatározáshoz, akkor a viselkedés alapú marketing a következőképpen definiálható: a felhasználó olyan ajánlatokat és üzeneteket kap, amelyek – egy algoritmus szerint – teljesen megfelelnek az éppen aktuális igényeinek. A közösségi médiában – mindenekelőtt a Facebook-on⁵ – is algoritmus segítségével gyártanak személyre szabott tartalmat, aminek köszönhetően a felhasználók más-más tartalmat kapnak nemtől,

² <https://www.monetate.com/blog/the-tipping-point-for-personalized-website-experiences> (2018.08.25.)

³ <https://www.digitaltrends.com/social-media/why-consumers-are-increasingly-willing-to-trade-data-for-personalization/#ixzz2g8dgrqko> (2018.08.25.)

⁴ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/megallithatatlanul-terjed-a-magyarok-kozott-az-internetes-vasarlas.245652.html> (2018.09.01.)

⁵ Egy felmérés szerint Magyarországon a Facebook jelenlét a közösségi médiát használók arányában 92%. <http://www.mediapiac.com/marketing/A-jovo-kulcsa-a-perszonalizacio/4284/> (2018.08.06.)

életkortól, szociális helyzettől, érdeklődési körtől, vásárlási szokásoktól függően, amelyekre a megadott adatainkból, illetve a „Facebook viselkedésünkből”⁶ következtetnek.

A teljesség igényét szem előtt tartva tisztáznunk kell a szegmentáció és a perszonalizáció közti különbséget is. Ha úgy fogalmaznánk, hogy a szegmentáció a kezdetleges perszonalizáció, nem lennénk teljesen pontatlanok. Valójában azonban arról van szó, hogy a szegmentáció nem „igazi” személyre szabás. A könnyebb megértés kedvéért a következő példával állunk elő: ha 100 feliratkozónak ugyanazt a hírlevelet (tartalmat) küldik el, az tömegmarketing. Szegmentációról akkor beszélünk, amikor különböző szegmensek létrehozásával – amelyeket létrehozhatnak például életkor, viselkedési adatok, érdeklődési kör alapján – 5 különböző tartalmat gyártanak le, és a besorolás alapján differenciálva kapjuk meg valamelyiket közülük. A probléma ezzel az, hogy a technológia fejlődése, az adatok felhalmozódása rengeteg szegmenst eredményezett, tehát e módszer rendkívül időigényessé vált. További negatívum – amiért nem tekinthető valódi személyre szabásnak – hogy a szegmensek száma sosem egyenlő a felhasználók számával. A példánknál maradva, perszonalizáció esetén a következő történik: mindössze egyetlen hirdetés-sablonra van szükség, amelyben a hiányzó tartalmakat a kiküldés/közzététel pillanatában egy program pótolja a felhasználók adatai, viselkedései alapján. Nincs szükség tehát több tartalmat legyártani különböző szegmensek alapján, hanem egyetlen dinamikus sablon és egy program nyújtja e tekintetben a leghatékonyabb megoldást. Végeredményben minden felhasználó olyan tartalmat kap, ami számára a legrelevánsabb lehet.⁷

II. 2. A perszonalizált marketing és a közösségi média kapcsolata

Láthattuk, hogy a felhasználói oldalról miért előnyösebb a személyre szabás, amelyhez a vásárlók nagy része elégedettséget társít. A kérdés azonban komplikáltabb annál, hogy mindössze ezek alapján kijelentsük: a perszonalizációval lényegében mindenki jól jár. Ugyanis az alkalmazása együtt jár a felhasználók adatainak folyamatos gyűjtésével, ideértve a vásárlási és viselkedési szokásainak naplózását, amely számos esetben visszaéléshez vezethet. Gondoljunk csak bele: irreális az a szituáció, hogy ezek az adatok kereskedelem tárgyát képezik, aminek köszönhetően a „lojális” vásárló csak azt érzi, hogy még jobban törődnek vele, hiszen egyre több személyre szabott tartalmat kap?

⁶ Értjük ezalatt: like-ok, követések, csoportokhoz tartozás, eltöltött idő a platformon, stb.

⁷ <https://kosarertek.hu/konverzio/szegmentacio-vagy-perszonalizacio-a-marketing-automatizacio-alapfogalmai/> (2018.08.07.)

Az imént felvetetteknek ad keretet a jog: meghatározza az adatgyűjtés, az adatkezelés, illetve az adatfelhasználás szabályait. Mielőtt a szabályozás részleteibe belemennénk, kitérnénk a személyre szabott marketing és a közösségi média kapcsolatára. A közösségi média és a közvetlen marketing szorosan kapcsolódik egymáshoz. Bátran kijelenthetjük, hogy elenyésző az olyan közösségi média platform, ami reklámtól, álhirdetésektől mentes. Akármennyire passzív a felhasználó (nem chat-el, nem posztol), ezekkel rendszeresen találkozik.

A személyre szabás sikerének feltétele az online aktivitás, vagy fogalmazhatnánk úgy is, minél több adattal rendelkeznek rólunk, annál eredményesebb. Enyhén túlzó – de korántsem alaptalan – kijelentés, hogy bizonyos szempontból többet tudnak rólunk, mint mi saját magunkról. A *Google* és a *Facebook* – a helymeghatározás funkciónak köszönhetően – például pontosan tudja, hogy melyik étteremben kivel töltöttük el az adott estét. Meglepődnénk, ha másnap hasonló ételhirdetéseket látnánk az adott közösségi médiai platformon, illetve ha felajánlaná az aznap esti beszélgető partnert, mint új online ismerős lehetőségét?

A hangsúly a personalizált marketing szempontjából a rólunk gyűjtött adatokon van. A felhasználó minél több időt tölt egy közösségi platformon, minél aktívabb, annál személyre szabottabb tartalmat fog kapni. Természetesen a személyre szabás jelen van az egész online térben, az ilyen platformokon túl is találkozunk vele. Mégis a közösségi médiában való jelenléte az egyik legjelentősebb hatásának tekinthető, ugyanis ezen platformok kifejezett céljai között szerepel a direkt marketing alkalmazása. Elég csak az a tény, hogy az online közösségi oldalak javarésze ingyenes. Ha megértjük a marketing – kifejezetten a personalizált marketing lényegét, hatását – akkor pontosan láthatóvá válik, hogy közvetetten igenis fizetünk érte.

III. Személyes adataink és a *Facebook*

A legfelkapottabb közösségi oldal a regisztrációtól fogva folyamatosan gyűjt és továbbít rólunk adatokat. Ehhez saját magunk járulunk hozzá minden esetben csupán a *Facebook* használatával.⁸ A felhasználási feltételek első pontjában már összefoglalásra kerül az online adatgyűjtés célja és mondhatni mottója is: „*Személyre szabott élményt nyújtunk.*”⁹ A felhasználók ezt a fajta élményt a hirdetésekén keresztül érzékelhetik a legjobban. De mégis mik azok az adatok ténylegesen, amelyekhez az oldal hozzáférést kap?

A regisztráció alkalmával a *Facebook Ireland Limited* és a felhasználó között egy megállapodás jön létre, amelynek keretében az érintett bizonyos engedélyeket ad a vállalat számára személyes adatait illetően. Ezen adatok szűk körben a *Felhasználási feltételek* között

⁸ Facebook Használati Feltételek <https://www.facebook.com/policies> (2018.09.01.)

⁹ Facebook Felhasználási Feltételek <https://www.facebook.com/legal/terms> (2018.09.01.)

szerepelnek, bővebben az *Adatkezelési Szabályzatban* kerülnek kifejtésre. Általánosságban a felhasználó által létrehozott és megosztott tartalomra vonatkozó minden adat ide tartozik, továbbá a név, profilkép, valamint a hirdetések és szponzorált tartalmakkal kapcsolatban végzett műveletek. Így láthatjuk azt, ha valamely ismerősünk érdeklődik egy adott esemény iránt a közösségi médián.¹⁰ Az *Adatkezelési Szabályzat* részletekbe menően taglalja a vállalat által megszerezhető és gyűjtött adatokat. Ezeket három kategóriába csoportosíthatjuk: a felhasználói tevékenység körében megosztott tartalmak, készülék információk, illetve a Facebook partnereitől kapott információk. Fontos megjegyeznünk, hogy az adatgyűjtési folyamat csak a felhasználók és meghatározott termékek vonatkozásában értelmezhető.

A *Facebook-termékek* közé tartozik többek között a Facebook, a Messenger, az Instagram és minden egyéb, a Facebook Inc. vagy a Facebook Ireland Limited által az adatkezelési szabályzat értelmében kínált funkció, alkalmazás, technológia, szoftver, termék és szolgáltatás. A *Facebook-termékek* közé tartoznak továbbá a Facebook üzleti eszközei is. Ezek olyan eszközök, amelyeket webhelytulajdonosok- és közszolgáltatók, alkalmazásfejlesztők, üzleti partnerek (pl. hirdető) és ügyfelek használhatnak üzleti szolgáltatások támogatására és a Facebookkal való információcserére. Ide sorolhatók a közösségi modulok (pl.: a „Tetszik” vagy a „Megosztás” gomb), valamint az SDK-k és az API-k.¹¹

III. 1. A felhasználó(k) által rendelkezésre bocsátott adatok

Ezen a kategórián belül négy alcsoportot különíthetünk el: fióktulajdonos által szolgáltatott, kapcsolattartás és érdeklődési körhöz kapcsolódó, termékhasználatra és tranzakciókra vonatkozó, illetve más felhasználóktól nyert adatok.

A Facebook összegyűjti a különböző tartalmakat és információkat, amelyeket a regisztrációkor, továbbá azután oszt meg vagy hoz létre a felhasználó. Ebbe a körbe beletartoznak az üzenetküldéssel kapcsolatos kommunikációs adatok is. Például egy fénykép feltöltése esetén az azon megjelölt hely, de akár az alkalmazás használata közben a kamera funkción keresztül a rögzített kép is. (Ez egyrészt elengedhetetlen a közösségi média felületére történő posztoláshoz, másrészt - a vállalat indoklása szerint - többszolgáltatásokat tesz lehetővé.¹² Az ún. szenzitív adatokat (pl.: faji vagy etnikai származás, politikai beállítottság, vallási nézet, egészségügyi adat, szexuális irányultságra vonatkozó személyes adatok) illetően

¹⁰ <https://www.facebook.com/legal/terms> (2018.09.02.)

¹¹ Software Development Kit és Application Programming Interface. Az előbbi egyfajta fejlesztőkészlet, ami magába foglalja az utóbbit. Ezek együtt teszik lehetővé, hogy bizonyos hirdetésekhez méréseket és optimalizálásokat végezzenek.

¹² Facebook Adatkezelési Szabályzat <https://www.facebook.com/about/privacy/update/printable> (2018.09.03.)

az *Adatkezelési Szabályzat* kiemeli, hogy különleges védelem alatt állónak tekintendők, ezért kezelésük, beleértve gyűjtésüket¹³ is általános tilalom alatt áll.¹⁴ A kategórián belül kerülnek gyűjtésre a felhasználó kedvelt oldalaira, csoportjaira, emellett a vele kapcsolatban álló más felhasználókra mutató adatok. Ezen felül a felhasználó engedélyezheti a névjegyzékhez, ugyanakkor az SMS-listához való hozzáférést. Ebben az esetben ezek az elérhetőségek szintén gyűjtésre kerülnek.¹⁵ A termékhasználat alatt a vállalat termékeinek igénybevételét, ezek rendszerességét és formáját értjük (pl.: mikor lépett be adott felhasználó az *Instagram/Facebook* fiókjába, ott milyen tartalmat tekintett meg). A tranzakciós adatok az alkalmazásokon belüli vásárlásokra, pénzügyi műveletekre vonatkozó információk (pl.: mit, mikor vett meg, bankkártya-adatok, hitelkártya szám). Megemlítendő, hogy a fizetési műveleteket illetően a *Facebook* további szabállyal is rendelkezik, amely alapján ezeket az adatokat kizárólag fizetési célzat végett lehet felhasználni és gyűjteni, emellett marketing célra az érintett kifejezett hozzájárulása nélkül fel nem használható.¹⁶ A felhasználóval összeköttetésben lévő, de nem közvetlenül tőle származó tartalmak és információk ugyanúgy gyűjtés tárgyát képezik (pl.: üzenetküldés, fényképmegjelölés, hozzászólás).

III. 2. Készülékinformációk, partnerektől beszerzett információk

Az általunk internetezésre használt készülékről számos adat kerül a *Facebook* „kezébe”. Az első ezek közül a telefon, számítógép vagy egyéb eszköz tulajdonságai, mint például jelerősség, letöltött alkalmazások, fájlok, operációs rendszer. Ide tartoznak még az eszközzel végrehajtott műveletek, különféle azonosítók, Bluetooth- és Wi-Fi- jelek. A közösségi oldal a készülék beállításainak információit egyaránt eléri és gyűjti, így például a helymeghatározáshoz való hozzáférés helyzetét. A hálózati adatokon belül a nyelv, időzóna, internetszolgáltató neve, mobiltelefonszám, IP-cím, valamint további az internetkapcsolatokra vonatkozó adatok szintén gyűjtés tárgyát képezik, mindemellett a cookie-adatok is.¹⁷

¹³ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (Továbbiakban: Infotv.) 3.§ 10. pont.

¹⁴ Infotv. 5.§ (2)

GDPR. 9. cikk (2) ”Ha az érintett kifejezett hozzájárulását adta az említett személyes adatok egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez lehetővé válik, ennek végső korlátja az uniós vagy tagállami jog eltérő rendelkezése.”

¹⁵ <https://www.facebook.com/about/privacy/update/printable> (2018.09.03.)

¹⁶ Facebook Payments Inc. Adatvédelmi Szabályzat <https://www.facebook.com/payments/terms/privacy> (2018.09.03.)

¹⁷ <https://www.facebook.com/privacy/explanation> (2018.09.04.)

A partnerek közé azok a hirdető, alkalmazásfejlesztő és köztevéő tartoznak, akik információcsere céljából működnek együtt a vállalattal.¹⁸ Az információcsere kölcsönös, a partnerek a *Facebookon* kívül történő különböző tevékenységekről adnak tájékoztatást (pl.: vásárlások, meglátogatott webhelyek, megtekintett hirdetések), a vállalat a rendelkezésére álló adatokat adja át, amennyiben a felhasználó igénybe veszi a szolgáltatást, vagy felkeresi az adott weboldalt.¹⁹ Ezen túlmutatóan a partnerek a velük együttműködő külső feleken keresztül is kaphatnak ilyen adatokat. A vállalat elvárja a partnereitől, hogy megfelelő jogosultságuk legyen az adatok gyűjtésére, felhasználására és megosztására, mielőtt a rendelkezésére bocsátják azokat.

IV. A Facebook hirdetési metodikája

A fentiekben felsorolt adatok adják a kiindulópontot ahhoz, melyik felhasználó milyen hirdetéssel fog találkozni a közösségi oldalon, illetve a partnerek oldalain. Nagyban befolyásolja a személyre szabott marketing tartalmát a személy által a vállalat termékein keresztül közölt információk (pl.: kedvelt oldalak, megadott információk), az aktuális tartózkodási hely, valamint a partnerekkel kapcsolatos tevékenység (pl.: feliratkozás hírlevélre, termék kosárba helyezése). A hirdető továbbá kategorizálhatja a célcsoportot a *Facebook* profilmezők alapján, kiválaszthatja a korcsoportot, célközönség nemét, adott lakóhelyű, adott érdeklődésű felhasználókat, mi több, adott hobbival rendelkezőket. Ezek után a *Facebook* egyezés esetén jeleníti meg egyes embereknek a hirdetést. Vannak viszont érintetlen területek, amit maga a weboldal is kiemel a hirdetési bemutatóban. Így például a készülék mikrofonjához csak abban az esetben van hozzáférése, ha az alkalmazás használatához ez szükséges.²⁰

Összességében a felhasználó az online világban végzett szinte minden egyes lépéséről gyűjt adatot a vállalat, ami később az általunk látott reklámban köszön vissza. Korlátozásra van lehetősége az érintettnek, de tényleges kizárásra nincs, csak abban az esetben, ha fiókját törli.

V. Az európai általános adatvédelmi rendelet (General Data Protection Regulation)

V. 1. A GDPR-t megelőző szabályozási megoldás

A technológia előre lépésével az alapproblémát az okozta, hogy a tagállamok nemzeti jogrendszereikben a személyes adatok kezelését heterogén módon szabályozták. A

¹⁸ A rendelkezésre álló információk alapján a Facebook a következő partnerektől kap adatokat Acxiom, Experian, Greater Data, Quantum, CCC, Oracle Data Cloud, Epsilon, TransUnion, WPP.

¹⁹ <https://www.facebook.com/privacy/explanation> (2018.09.04.)

²⁰ Facebook Hirdetési Tájékoztató https://www.facebook.com/ads/about/?entry_product=ad_preferences (2018.09.04.)

nehézségeket jogszabályok közelítésével, a tagállami effektív együttműködés elősegítésével, illetve a felmerülő feladatok közös megvalósításával oldották fel. Közösségi téren a személyes adatok vonatkozásában az első irányadó szabályozás a 20. század végére datálható. Az 1995/46 EK irányelv értelmében az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása két feltételt kíván meg: egyrészt a személyes adatok szabad áramlását egyik tagállamból a másikba, másrészt az egyének alapvető jogainak biztosítását. Az Európai Bizottság 2010. november 4-én elfogadott közleményében kifejezésre juttatta, hogy az irányelv a személyes adatok védelme tekintetében az EU egyik mérföldköve, de tizenöt éves távlatban a technológiai szektor rohamos fejlődésével szükségessé vált a szabályozás aktualizálása, a koherencia megteremtése. Ezen elvek és célok mentén alkotta meg az Európai Parlament és a Tanács a 2016. évi adatvédelmi rendeletet, amely az alábbiakban kerül pontosabb ismertetésre.

V. 2. A GDPR adatvédelmi elvei

Az adatvédelem és az adatbiztonság nem szinonim fogalmak. Az adatvédelem az adatok meghatározott csoportjára vonatkozó jogszabályi előírások érvényesítése az adatok kezelése során.²¹ Az adatbiztonság az adatok jogosulatlan megszerzése, módosítása és tönkretétele (megsemmisítése) elleni műszaki és szervezési intézkedések és eljárások együttes rendszere.²² Az előbbi esetben az jogszabályok gyakorlati alkalmazása, utóbbiban a digitális és technikai védelmi megoldások összessége releváns. A GDPR expressis verbis nevesíti a személyes adatok kezelésére vonatkozó elveket,²³ amelyek a rendelet egészét áthatják. A közösségi oldal szintén taxatív felsorolja adatvédelmi elveit,²⁴ azonban az „elv” kifejezés ebben a kontextusban pontatlan. Az instrukciók között megfogalmazásra került az átláthatóság²⁵ követelménye, az általános adatvédelmi tájékoztató és egyéb speciális (oktatás, eszközök) lehetőségek elérhetősége, a vállalat kiemelt figyelme az adatvédelmi szempontokra, továbbá az adatbiztonság,²⁶ a törléshez való jog,²⁷ valamint a folyamatos fejlesztés²⁸ kritériuma és az elszámoltathatóság²⁹ elve.

V.3. A GDPR és a közösségi oldal összefüggései

²¹ F. Ható Katalin: Adatbiztonság, adatvédelem. SZÁMALK Kiadó, Budapest 2000. 14. o.

²² Uo. 47. o.

²³ GDPR. 5. cikk (1)-(2)

²⁴ Facebook Adatvédelmi Tájékoztató <https://www.facebook.com/about/basics/privacy-principles> (2018.07.20.)

²⁵ GDPR. 12. cikk (1)

²⁶ GDPR. 32. cikk (1)-(4)

²⁷ GDPR. 17. cikk (1)-(3)

²⁸ Vö. GDPR. 25. cikk.

²⁹ GDPR. 5. cikk (2)

A közösségi oldal adatkezelési szabályzatában kifejezetten kitér az adatvédelmi rendelet által biztosított jogok gyakorlásának módjaira, így az adatok elérése, helyesbítése, hordozhatóvá tétele és törlése is a felhasználó rendelkezésére áll a különböző beállításokon keresztül. Például: profilról tárolt minden adat lekérhető és menthető, ha a felhasználó ezt egy megadott linken igényli. Tiltakozási jogát abban az esetben gyakorolhatja a jogosult, ha ez közvetlen üzletszerzési céllal történik, módja pedig egy egész egyszerű művelet, a leiratkozás. Ide tartozik továbbá az adatkezelés elutasítása a felhasználó által, ha az olyan feladatellátás keretében történik, ami a köz érdekében vagy a vállalat, illetve külső partnerek jogos érdekeinek érvényesítése céljából valósul meg.³⁰

Az adattovábbításra szintén találunk szabályokat a közösségi oldallal összefüggésben. Ha az adatok továbbítása harmadik országok és nemzetközi szervezetek irányába történik, akkor további többletfeltétel fennállása szükséges. Az adattovábbításra vonatkozó általános elv lényege, hogy a természetes személyek számára e rendeletben garantált védelem szintje ne sérüljön (GDPR 44. cikk). A Facebook az Európai Gazdasági Térségből (továbbiakban: EGT) az Egyesült Államokba és más országokba irányuló adattovábbítás esetén az Európai Bizottság által jóváhagyott [általános szerződési feltételek](#) szerint jár el, és az Európai Bizottság egyes országokra vonatkozó [megfelelőségi határozataira](#) támaszkodik.³¹

Ami az adatkezelés jogalapját illeti, az általános adatvédelmi rendelet értelmében ezt megállapítani az uniós jog vagy azon tagállami jog alapján lehet, amelynek hatálya alá az adatkezelő tartozik.³² A jogalap összefüggésben áll az adatkezelés céljával annyiban, hogy e célt a jogalapra hivatkozással kell meghatározni. A jogalap több tartalmi elemből állhat, ilyen az adatkezelő általi adatkezelés jogszerűségére irányadó általános feltételek, az adatkezelés tárgyát képező adatok típusa, az érintettek, azok a jogalanyok, amelyekkel a személyes adatok közölhetők, illetve az ilyen adatközlés céljai, az adatkezelés céljára vonatkozó korlátozások, az adattárolás időtartama és az adatkezelési műveletek, valamint egyéb adatkezelési eljárások. Egyébiránt a jogalapra hivatkozással kell meghatározni az adatkezelés célját. A Facebook a felhasználók adatait termékeinek használata során mind közvetlen,³³ mind közvetett³⁴ módon gyűjti és profilalkotást végez. Az adatgyűjtés jogszerűségét megalapozza a rendeletben rögzített vagylagos feltételek egyikének³⁵ megléte, exemplifikatív az érintett hozzájárulását adta

³⁰ Facebook Adatkezelési Szabályzat <https://www.facebook.com/about/privacy/update/printable> (2018.10.19.)

³¹ Uo.

³² GDPR 6. cikk (3) a)-b)

³³ GDPR. 13. cikk.

³⁴ GDPR. 14. cikk.

³⁵ GDPR. 6. cikk (1) a)-f)

személyes adatainak egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez. A kivételt megalapozó feltételek teljes hiányában az adatkezelőnek tájékoztatási kötelezettsége keletkezik a felhasználóval szemben, a rendeletben meghatározott információk és kiegészítő információk tekintetében. A *Facebook* vonatkozásában is jelentkezik a jogalap és a cél közötti korreláció. A jogalap többféle lehet: felhasználó beleegyezése, a vállalat vagy harmadik felek jogos érdekei (ha a felhasználói érdek, alapvető jog és szabadság nem élvez elsőbbséget), továbbá alapulhat a közjó érdekében történő kutatáson és fejlesztésen. Az említettek mindegyikéhez különböző adatkezelési célok kapcsolódnak.³⁶

A közösségi oldal szerződéses szolgáltatásaink nyújtásához szükséges legfőbb adatfelhasználások a következők: a *Facebook*-termékek rendelkezésre bocsátása, személyre szabása és fejlesztése, a biztonság, integritás és védelem elősegítése, az érintettek adatainak az EGT-n kívüli továbbítása, átvitele, tárolása vagy kezelése az Egyesült Államokban és más országokban; az érintettel való kommunikáció, például a Termékekkel kapcsolatos kérdésekben és egységes, kifogástalan élmény nyújtása valamennyi *Facebook*-vállalat termékénél.³⁷

V. 4. Jogorvoslati lehetőségek

Természetesen az egzakt szabályozás ellenére előfordulhatnak jogsérelmek, amelyek esetén az érintett élhet jogorvoslathoz való jogával. A jogorvoslati lehetőségeken belül az adatvédelmi rendelet két opció között differenciál. Elsődleges helyen a panasztétel joga szerepel, mint legalapvetőbb eljárás. Az érintett egy felügyeleti hatóságnál³⁸ teheti meg adott ügygel összefüggésben panaszát, ha az adatkezelés a rendelet valamely szakaszát sérti.³⁹ A másik rendelkezésre álló lehetőség a bírói út, amelyet a jogsérelmet szenvedett fél két irányból vehet igénybe. Egyrészt indulhat per az előzőekben ismertetett panasztétel esetén eljáró felügyeleti hatóság ellen, ha az a panaszt nem a jogszabályban leírtaknak megfelelően kezeli, illetve akkor is, ha már érdemben elbíráltta azt, de az érintett azt bíróság előtt kívánja megtámadni.⁴⁰ Másrészt alperesként jelenhet meg az adatkezelő, illetve feldolgozó, ha az adatkezelési tevékenysége sérti a rendelet valamely pontját.⁴¹ A jogellenes adatkezelés ellen viszonylag sokrétű sérelemrehabilitáló rendszert épített ki a rendelet. Ezekkel a lehetőségekkel pedig éppen úgy a

³⁶ Facebook Adatkezelési Jogalapok https://www.facebook.com/about/privacy/legal_bases (2018.07.26.)

³⁷ https://www.facebook.com/about/privacy/legal_bases (2018.07.26.)

³⁸ Magyarországon a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság. A hatóság ettől eltérő is lehet, ugyanis az érintett szokásos tartózkodási helye, a munkahelye vagy a feltételezett jogsértés helye szerinti tagállamban is élhet ezzel a jogosultságával.

³⁹ GDPR 77. cikk.

⁴⁰ GDPR 78. cikk.

⁴¹ GDPR 79. cikk.

közösségi oldal jogsértő tevékenysége esetén élhetünk, mint bármely más, a törvény hatálya alá tartozó adatkezelő ellen.

VI. Visszaélések az új szabályozással kapcsolatban

VI. 1. Új szolgáltatási feltételek kontra Felhasználók

Az új adatvédelmi rendelet hatálybalépése óta számos közösségi média, weboldal és online kereső igyekszik kijátszani a törvényben foglaltakat. A GDPR első célpontjai a világon a legtöbbet használt Google kereső és a Mark Zuckerberg által alapított *Facebook* közösségi oldal. Az Európai Unió fogyasztói jogokkal foglalkozó testülete azt állítja, hogy a Facebook, az Instagram, a WhatsApp és a Google Android operációs rendszere arra kényszerítették a felhasználókat, hogy elfogadják az új szolgáltatási feltételeket, és ha a felhasználók ezeket elutasították, nem regisztrálhattak az adott oldalra, nem használhatták a közösségi média szolgáltatásait. A Facebook még egyes felhasználói fiókokat is blokkolt, mivel a felhasználók nem fogadták el az új kondíciókat, ezért csak két választásuk lehetett: a beleegyezés vagy új profil létrehozása. A Noyb⁴² elnöke szerint: „Ez nem szabad választásra, hanem inkább egy észak-koreai választási folyamatra emlékeztet”⁴³. A Facebook cselekményével súlyosan megsértette az adatkezelési feltételek elfogadásának vagy elutasításának elvét, a GDPR 7. cikk 4. bekezdését.⁴⁴

Az ügyben négy hatósági területen hasonló panasszal indult eljárás: Franciaországban (Google-Android), Belgiumban (Instagram), Hamburgban (WhatsApp), Ausztriában (Facebook). A négy hatóság mellett az ír adatvédelmi biztos is részt vesz a vizsgálatokban, mivel az érintett vállalatok székhelye három esetben Írországból van. A jogszabályok megsértői 3 milliárd font bírságot is kaphatnak - az új szabály szerint a legnagyobb kiszabható bírság 17,5 millió font, vagy a cég egy éves bevételeinek 4%-a. A szóban forgó kérdés az, hogy a célzott hirdetésekre vonatkozó adatfeldolgozás indokolt-e olyan szolgáltatások nyújtására irányuló szerződés teljesítéséhez, mint a közösségi hálózatok vagy az azonnali üzenetküldés. Ha nem, akkor a feldolgozáshoz külön beleegyezés szükséges, amelyről a felhasználókat értesíteni kell. A panaszok benyújtója Max Schrems adatvédelmi aktivista

⁴² Noyb: Bécsi székhelyű nonprofit szervezet, melynek elnöke Max Schrems. Célja, hogy stratégiai bírósági ügyeket és média kezdeményezéseket indítson az általános adatvédelmi rendelet védelme érdekében

⁴³ Max Schrems, a Noyb elnöke Bécs, 2018. május 25. https://noyb.eu/wp-content/uploads/2018/05/pa_forcedconsent_en.pdf

⁴⁴ (4) Annak megállapítása során, hogy a hozzájárulás önkéntes-e, a lehető legnagyobb mértékben figyelembe kell venni azt a tényt, egyebek mellett, hogy a szerződés teljesítésének – beleértve a szolgáltatások nyújtását is – feltételül szabták-e az olyan személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulást, amelyek nem szükségesek a szerződés teljesítéséhez.

jogász. Schrems szerint nem minden felhasználó van tudatában az adatvédelmi szabályoknak, és minden nagyvállalat igyekszik kijátszani az új adatvédelmi szabályzatot. Schrems panaszában arra hivatkozik, hogy a cégeknek tudatniuk kell a felhasználókkal, hogy milyen adatot tárolnak egyes felhasználói profilokról és milyen célból tárolják azokat.⁴⁵

A Facebook és a Google nyilatkozatában elmondta, hogy a 18 hónapos felkészülési idő alatt próbáltak megfelelni a GDPR követelményeinek, igyekeztek elérhetőbbé tenni az adatvédelmi szabályzatot, a házirendjüket és megvédeni a felhasználók adatait.⁴⁶ Több újságíró és cikk azonban azt állítja, hogy a felhasználóknak két lehetősége van: „*elfogadni*” vagy „*elhagyni*”. Fontos kiemelni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a vállalatok nem használhatják fel a ügyfelek adatait, de az adatok reklámozáshoz történő felhasználásához a felhasználók egyetértése szükséges. A panaszokkal azt szeretnék biztosítani, hogy a GDPR-t megfelelő módon hajtsák végre, anélkül, hogy a "hozzájárulás halála" felé haladnának. Ha a panaszok sikeresen célba érnek, akkor a sok esetben zavaró és bosszantó *pop-up*-ok kora a múlté lesz.⁴⁷ Habár a szabályozás már életbe lépett, a tényleges gyakorlati megvalósulás a felkészülési időn túlmenően hetekbe, hónapokba, vagy akár évekbe is telhet. Nem szólva arról, hogy a GDPR „*General*” szavában az általánosság nem csak a nagy multikéknél érvényes, hanem a kis cégeknek is, akiknek az adatvédelmi szabályzatot szintén bele kell építeniük az adatvédelmi politikájukba. Fontos továbbá azt is kiemelni, hogy a hatóságoknak, az igazságszolgáltatási szerveknek és a különböző civil szervezeteknek fontos szerepe lesz az adatvédelmi harcban – nem véletlen, hogy Max Schrems a Noyb civil szervezeten keresztül vette fel a harcot a nagycégekkel szemben. Továbbá azt sem szabad elfelejtenünk, hogy 2019-ben az EU egy újabb adatvédelmi szabályozásra készül, az ePrivacy-ra, amely sok tekintetben szigorításokat hoz a sűtik és az elektronikus kommunikáció terén.

VI. 2. A Cambridge Analytica botrány

A Cambridge Analytica egy kis brit politikai tanácsadó cég, amely 2013 óta adatbányászatot folytatott a közösségi oldalak felhasználói tekintetében, azok tudta nélkül; az adatokat az amerikai választások stratégiai kommunikációjával kapcsolta össze. A cég – mint később kiderült – közel 50 millió Facebook felhasználó személyes és visszakövethető adatát használta fel és adta tovább anyagi juttatás fejében. A vállalatot a 2016-os amerikai választási

⁴⁵ <https://www.hwsz.hu/hirek/58864/gdpr-max-schrems-noyb-panasz-facebook-google.html> (2018.09.01.)

⁴⁶ <https://www.theguardian.com/technology/2018/may/25/facebook-google-gdpr-complaints-eu-consumer-rights> (2018.08.29.)

⁴⁷ <https://noyb.eu/> (2018.09.01.)

kampányban és az Egyesült Királyság BREXIT kampányában történő közreműködéssel, valamint a Hillary Clintonhoz kapcsolódó e-mailek feltárásának közreműködésében is vádolták. A Facebook nyilatkozatában tagadta, hogy adatszegés történt, azonban ha megosztotta a Cambridge Analyticával az adatokat, és engedélyezte az adatok kereskedelmi célú felhasználását, azzal megszegte a GDPR feltételeit. Az amerikai elnökválasztásnál Robert Mercer, a Trump kampány fő mecénása 15 millió dollárt adományozott a Cambridge Analytica-nak, és akit Steve Bannon (2014-2016 között Trump választási kampányának igazgatója) mutatott be a cégnek. A Cambridge Analytica honlapján több millió adatelemzési statisztikát ír le, hogy azonosítsa a leginkább meggyőzhető és befolyásolható szavazókat és felfedje a szavazók olyan problémáit, amelyekkel leginkább foglalkoznak, majd üzenetet küld nekik, hogy „mozgósítsa” őket. Naponta 17 államban szavaztak a szavazók, az online média és a közösségi média üzenetei alapján. A vállalatot megtámadók azt állítják, hogy ez nagyban hozzájárult Trump győzelméhez. A BREXIT kapcsán pedig Arron Banks (a Cambridge Analytica társult alapítója) felvetette, hogy a cég az EU-ból való kilépést támogatja egyes kampányokon keresztül. Az EU Választási Bizottság külön vizsgálja a cég EU népszavazáson játszott szerepét.⁴⁸

VI. 3. „Több szó, mint száz” – egy lehetséges megoldás

Az adatvédelmi problémákra a legegyszerűbb megoldás, ha mindenki ismerné, hogy mennyi adatot értékesítettek vagy tároltak róla, és ha mindenki tisztában lenne a saját maga által látogatott weboldalak, közösségi hálók adatvédelmi szabályzatával. Két kutató a Pittsburgh-i Carnegie Mellon University-ről, Lorrie Faith Cranor és Aleecia McDonald összegyűjtötték a 75 legjobb weboldal adatvédelmi politikáját, melyeknek átlagos hossza 2.514 szó volt (a standard olvasási arány egy átlagembernél körülbelül 250 szó percenként). Ezt követően megvizsgálták, hogy hány olyan weboldal van, amelynek adatvédelmi szabályzata ettől eltér, legjobb becslésük szerint ez a szám 1.462. Ha minden felhasználó elolvasná azoknak az oldalaknak az adatvédelmi politikáit, melyeket látogat, 25 napot az évből csak az adatvédelmi irányelvek elolvasásával kellene tölteniük. Ha az lenne a munkánk, hogy napi 8 órában adatvédelmi nyilatkozatokat olvassunk, akkor összesen 76 nap alatt végeznénk. Ha nemzetközi szinten nézzük, minden weboldal adatvédelmi nyilatkozatának elolvasása 53.8 milliárd órába telne. Megfigyelhető a statisztikák és a számok alapján, hogy a hipotetikus mennyiségű adatvédelmi nyilatkozatok halmazát a webes szörfözők figyelmen kívül hagyják, azokat nem

⁴⁸ <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/18/what-is-cambridge-analytica-firm-at-centre-of-facebook-data-breach> (2018.10.23.)

olvassák el kellő pontossággal. A kutatók 2008-ban végezték munkájukat, így feltehető, hogy mára a számok nem csökkentek, hanem növekedtek.⁴⁹

VII. Következtetések

A fenitek alapján meg kell állapítanunk, hogy az online direktmarketing szerves része a mindennapjainknak és az életünknek a 21. században. A legtöbbször által használt közösségi média a virtuális lábnyomainkat tekinti a legfontosabb marketingeszköznek, amivel jelentős bevételeket is szerez magának a partnerektől. Az adatvédelmi rendelet irányadó rendelkezései kijelölik a korlátait az adatgyűjtésnek, illetve felhasználásnak, ami jelentős előrelépésnek számít az Unióban, ennek ellenére számos esetben gondot okozhat a gyakorlatban való alkalmazása. A fent bemutatott példák viszont jól szemléltetik egyrészt a szabályok kijátszására vonatkozó hajlamot a felhasználókkal szemben,⁵⁰ másrészt az egyoldalúságát ezeknek a viszonyoknak. Az egyén vagy elfogadja azokat a feltételeket, amelyeket az adott szolgáltató támaszt vele szemben, vagy nem használja a szolgáltatást. További probléma az adatvédelmi szabályzatok horribilis mérete és mennyisége. Az átlagember inkább átugorja ezeket, hogy a kívánt terméket használhassa, ezzel azt a kockázatot vállalva, hogy olyan adatok is a szolgáltató kezébe kerülhetnek, amelyeket egyéb szituációban nem adna ki magáról, itt mégis megteszi a folyamat felgyorsítása érdekében. Ezt a problémát taglalja *Solove* is, aki szerint a problémakört csoportokra is osztotta.⁵¹ Ezt az adatvédelmi rendelet a kifejezett hozzájárulás tevőleges megadásával próbálja meg kiküszöbölni, eddig nem igazán hatékonyan.⁵² Ugyanis a hatályos jog alapján ezt a vállalat azzal oldja meg, hogy a felhasználónak kell az egyetértését kifejező rubrikát bepipálnia.⁵³ A kifejezett és egyértelmű hozzájárulás problematikája, tehát a továbbiakban is vitára adhat okot. A mi példánknál maradva, a *Facebook* nagy hangsúlyt fektet az adatvédelmi szabályok betartásának megismerhetőségére. Szinte lépésről-lépésre leírja a végzett tevékenységtől függően az adatgyűjtés jellegét és az egyéb kötelező tudnivalókat ehhez kapcsolódóan, az viszont már vitatható, hogy ebből a felhasználó mennyit és hogyan ért meg.

⁴⁹ <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/03/reading-the-privacy-policies-you-encounter-in-a-year-would-take-76-work-days/253851/> (2018.09.01.)

⁵⁰ Az említetteken kívül lásd még: Schrems-ítélet, illetve Snowden botrány. In: *Kis Kelemen Bence – Hohmann Balázs: A Schrems-ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra*. Infokommunikáció és Jog. 2016/2.-3. sz. 67. o.

⁵¹ Strukturális és kognitív jellegű problémák. *Daniel J. Solove*: Introduction: Privacy Self-management. *Harvard Law Review*, 2013. Vol. 126. 1880. o. In: *Kis Kelemen – Hohmann i. m.* 66. o.

⁵² Korábban elegendő volt a ráutaló magatartás is a kialakult gyakorlat szerint.

⁵³ *Kórácz Tamás*: Az EU új adatvédelmi rendelete szigorítja a törvényi követelményeket. Önök felkészültek a megfelelőség biztosítására? <https://home.kpmg.com/hu/hu/home/tanulmanyok/2017/02/altalanos-adatvedelmi-rendelet.html> (2018.11.18.)

Összegzésként kijelenthető, hogy a felhasználók „elvesznek” az adatvédelmi előírások között, és az ebből – akár marketing útján - származó jogsérelmeket, valamint a jogsérelem nélkül is fennálló jogokat és kötelezettségeket próbálja meg a lehető leghatékonyabban szabályozni a GDPR, egyfajta útmutatót adva mind a felhasználónak, mind a szolgáltatónak. Summa summarum az adatvédelmi rendelet adatkezelésre és gyűjtésre vonatkozó passzusai jelentős előrelépést jelentenek a korábbi nem koherens szabályozással szemben, illetve a személyre szabott marketing szempontjából egy, a felhasználókat minden esetben védelmező jogi normát kell a tagállamoknak és az alanyoknak alkalmazniuk. Amely rendelkezések be nem tartása esetén, ahogy láthattuk, jelentős hátrány kilátásba helyezésével számolhatnak a jogsértő személyek.

Breszkovics Botond

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja

Közösségi finanszírozási formák szabályozási tendenciái

I. Bevezetés

A XXI. század modern technológiája, különösen az internet alapú szolgáltatások elterjedése az új forrásgyűjtési módok kialakulását eredményezték. Ezek közül is kiemelkedik népszerűségével a széles tömegeket elérő közösségi finanszírozás (crowdfunding-CF).

A közösségi finanszírozás megjelenése – nemzetközi síkon – eltérő időpontokhoz datálható. Ennek megfelelően a kapcsolódó szabályozási megoldások is eltérhetnek egymástól adott esetben, de mint látni fogjuk a részletszabályok egy meghatározott köre relatíve azonosságot tükröz

II. A közösségi finanszírozás általában, fogalom meghatározások

A CF tag értelemben egy Financial Technologies (Fintech) megoldást jelent. A Fintech alapvetően a tömeg (mainstream) szolgáltatókkal szemben értelmezhető lényegében olyan új technológiai megoldások, amelyek hatékonyabb pénzügyi szolgáltatásokat és termékeket kínálnak, enyhébb szabályozási környezetben, ebből következően versenyképesebbek.¹

Az egyes gazdasági megközelítésű fogalommeghatározások a közösségi finanszírozási forma sajátos jegyeit emelik ki így az online alapú forrásgyűjtés², a tevékenység szabályozott vagy szabályozatlan jellegét³, vagy éppen a felek közötti közvetlen műveleteket, az online ajánlatételre felhívást⁴ hangsúlyozzák. Megjegyzésként álljon itt, hogy önmagában a nyilvánosan felhívás pénzeszközök gyűjtésére alaptőke felhalmozása céljából, nem fenomén, az internet elterjedésével e módszer napjainkban általánosan alkalmazást nyert. Fontos, hogy a crowdfunding-től elhatárolandó az ún. crowdfund investing (CFI). A kifejezés magára a finanszírozási megoldás folyamatára koncentrál. A CFI kitölti az űrt a mikro finanszírozás⁵ és

¹ *Eugenia Machiavello*: Financial-Return Crowdfunding and Regulatory Approaches in the Shadow Banking, Fintech and Collaborative Finance Era. *European Company and Financial Law Review*. 2017/2. sz. 664. o.

² *World Bank*: Crowdfunding's Potential for the Developing World. <http://documents.worldbank.org/curated/en/409841468327411701/Crowdfundings-potential-for-the-developing-world> (2019. 05. 31.)

³ *Financial Conduct Authority (FCA)*: A review of the regulatory regime for crowdfunding and the promotion of non-readily realisable securities by other media. <https://www.fca.org.uk/publication/thematic-reviews/crowdfunding-review.pdf> (2019. 05. 31.)

⁴ *European Commission*: Crowdfunding in the EU – Exploring the added value of potential EU action. http://ec.europa.eu/finance/consultations/2013/crowdfunding/docs/consultation-document_en.pdf (2019. 05. 31.)

⁵ Jelen esetben adott befektetés megvalósításához szükséges pénzeszközök előteremtése.

az intézményi befektetők⁶ között, mivel képes nagyobb tőkét biztosítani az induló és a kisvállalkozásoknak egyaránt.⁷

Ezek alapján a CF meghatározható, mint egy átfogó gyűjtőfogalom (umbrella term) amelynek lényeges fogalmi elemei:

- a) nagyszámú magánszemélytől vagy szervezetektől rendelkezésre bocsátott kisebb mennyiségű pénzeszközök.
- b) az online web-alapú platformon keresztül történő forrásgyűjtés, amely
- c) adott projekt megvalósításához, vállalkozás (re)finanszírozásához üzleti vagy személyi kölcsön és egyéb igények céljából kerül felhasználásra.⁸

Jogi aspektusból megközelítve egy javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete az európai közösségi finanszírozási üzleti szolgáltatókról (ECSP) rendelkezései irányadók.⁹

Az ECSP fogalomhasználata differenciál a szolgáltatás és felületek vonatkozásában. Ennek értelmében közösségi finanszírozási szolgáltatás: a befektetők vállalkozásfinanszírozási szándékának és a projektgazdának egy közösségi finanszírozási platform használatával történő összepárosítása. Maga a szolgáltatás a következők bármelyikéből állhat: hitelnyújtás elősegítése és a projektgazdák által kibocsátott átruházható értékpapírok, vételre irányuló kötelezettségvállalás nélküli elhelyezése, és ügyfélmegbízások fogadása és továbbítása.¹⁰ Közöségi finanszírozási platform pedig a közösségi finanszírozási szolgáltató által működtetett vagy kezelt elektronikus információs rendszer.¹¹

Láthatjuk, hogy CF alatt lényegében olyan szolgáltatásokról beszélhetünk, amely lehetővé teszi egy adott projekt közvetlen forrásgyűjtését online környezetben több befektető részéről.

II. 1. Közöségi finanszírozás kialakulásának előfeltételei

A CF platformok kialakulása döntő módon egy jelentős technikai fejlődési folyamatra és egy meghatározó gazdasági eseményre vezethető vissza. Technikai oldalról szükségszerű követelmény a web 2.0¹² megjelenése volt (2001 őszi „.com” elterjedése).¹³ A web 2.0 az addigi

⁶ 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról. (Tpt.). 5. § (1). 60. a)-b).

⁷ World Bank i. m. 22. o.

⁸ Eleanor Kirby – Shane Worner: Crowd-funding: An Infant Industry Growing Fast. <https://www.iosco.org/research/pdf/swp/Crowd-funding-An-Infant-Industry-Growing-Fast.pdf> (2019. 05. 31.)

⁹ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete az európai közösségi finanszírozási üzleti szolgáltatókról COM(2018) 113 final. (ECSP).

¹⁰ ECSP. 3. cikk (1) a) i)-ii).

¹¹ ECSP. 3. cikk (1) b).

¹² Paul Anderson: What is Web 2.0? Ideas, technologies and implications for education. JISC Technology and Standards Watch. 2007/2. sz. 50. o.

¹³ Tim O'Reilly: What Is Web 2.0. Oreilly. 2005/3. sz. 1–2. o.

statikus HTML oldalakat egy interaktívabb és dinamikusabb webes élményre váltotta fel. A web 2.0 lehetővé teszi az internetfelhasználók számára, hogy tartalmat hozzanak létre, szerkesszenek, illetve oszthassanak meg. A web 2.0. a web populáris verziója.¹⁴ ezen túlmutatóan a web 3.0 verzió főleg a vizualításra fókuszálva, a valóságos környezet integrálását, realisztikus virtuális megjelenítését célozza.¹⁵

Gazdasági aspektusból a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság determináló jelentőségű. A krízis következmény a közvetlen személyek közötti hitelezés (P2P lending) felerősödését eredményezte. A pénzügyi szektor, kiváltképpen a bankok likviditási problémákkal küszködtek így a kis- és közép vállalkozásoknak alternatív megoldásokat kellett keresniük, hogy hitelhez vagy támogatáshoz jussanak.¹⁶

II. 2. CF modellek csoportosítása

A CF modellek fejlődését a dinamikusság és változatosság jellemzi. Az Európai Unióban (EU) döntő módon a következő modellek terjedtek el:

Tőke-alapú közösségi finanszírozás (equity crowdfunding) az, amikor a befektetésért cserébe tagsági jogokat megtestesítő okirat illetve értékpapír eladására kerül sor több befektetőnek. A modell hasonló a részvények tőzsdei és tőzsdén kívüli adásvételéhez illetve a kockázati tőke befektetések korai vállalkozásokat finanszírozó módjaihoz.

Jutalomalapú közösségi finanszírozás (reward-based crowdfunding) alatt az egyének adományoznak egy projektnek vagy vállalkozásnak. A hozzájárulásuk ellenszolgáltatásáért később nem pénzbeli jutalmat kapnak pl. áruk, termékek vagy szolgáltatások.

Adományalapú közösségi finanszírozás (donation-based crowdfunding) során az egyének kisebb összegeket adományoznak egy meghatározott jótékonyági projekt nagyobb finanszírozási céljának teljesítésére, amiért nem kapnak pénzbeli vagy anyagi ellenszolgáltatást.

Eredményrészesedés vagy bevételmegosztás (profit-sharing/revenue-sharing) során a vállalkozások megoszthatják jövőbeli üzleti eredményeiket és bevételüket a közösséggel a jelenlegi finanszírozás fejében.

¹⁴ WEB 2.0.: <https://www.techopedia.com/definition/4922/web-20> (2019. 05. 31.)

¹⁵ Anderson i. m. 52. o.

¹⁶ Bill Frezza: Caveat Emptor Banking: Peer-To-Peer Lending Challenges Too-Big-To-Fail Status Quo. Forbes. 2013/08/13. 1. o.

A hitelviszonyt megtestesítő értékpapír alapú közösségi finanszírozás (debt-securities crowdfunding) amikor az egyének befektetnek a vállalat által kibocsátott hitelviszonyt megtestesítő értékpapírba pl. kötvény.

Hibrid modellek (hybrid models) nem alkotnak önálló típust, hanem lehetőséget kínálnak a vállalkozásoknak különböző közösségi finanszírozási modellek elemeinek kombinálására.¹⁷

Az említett CF típusokat lehetséges két gyűjtőkategóriába rendezni. Az első a közösségi CF (community CF) e körbe az adomány és jutalomalapú megoldások tartoznak. A második a pénzügyileg megtérülő CF (financial return CF) ide a személyközi hitelezés és a tőkealapú modellek vonhatók.¹⁸ Az érdemi különbség a két gyűjtő kategória között az, hogy az előbbi csoportba tartozók vonatkozásában a hozam és a befektetés megtérülése elmarad.¹⁹

III. Nemzetközi kitekintés (Amerikai Egyesült Államok, Finnország)

Nemzetközi téren léteznek speciális a közösségi finanszírozást érintő anyagi és eljárásjogi jogszabályok. Ennek megfelelően szükségesnek tartom a főbb szabályozási tendenciák irányadó rendelkezéseinek áttekintését.

III. 1. Amerikai Egyesült Államok: Jumpstart Our Business Startups Act (JOBS Act)

Az Amerikai Egyesült Államokban a közösségi finanszírozás gyors elterjedésére és térnyerésére a jogalkotó gyorsan reagált (2012) és megalkotta a Jumpstart Our Business Startups Act-t (JOBS Act). A szabályozás célja az induló vállalkozások (emerging growth companies)²⁰ növekedésének elősegítése végett a kedvezőbb jogi környezet megteremtése, ezt döntő módon kivétel szabályok alkalmazásával valósítja meg.

A fogalmi zavar megelőlegezése érdekében tisztázandó, hogy a JOBS Act nem a crowdfunding hanem a funding portal kifejezést használja. A funding portal alatt minden olyan személy értelmezhető, aki közvetítőként kizárólag a Securities Act-ben meghatározottak²¹ szerint eljárhat olyan tranzakciós műveletekben amelyek mások értékpapírok vételére történő felhívást vagy értékpapírok eladását jelenti.²² A tranzakciós folyamatok lebonyolítása kizárólag az JOBS Act feltételeinek²³ eleget tevő brókerek vagy funding portal közreműködésével

¹⁷ European Commission: Crowdfunding explained. https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/crowdfunding-guide/what-is/explained_en (2019. 05. 31.)

¹⁸ Kirby – Worner i. m. 8. o.

¹⁹ Yannis Pierrakis, Liam Collins: Banking on Each Other. Peer-to-peer lending to business: evidence from Funding Circle. NESTA. 2013/04/25. 1. o.

²⁰ Jumpstart Our Business Startups Act (JOBS Act). JOBS Act sec. 101.

²¹ Securities Act of 1933. sec 4 (a) (6).

²² JOBS Act. sec. 304. (b) (80).

²³ JOBS Act. sec. 4A. (a).

lehetséges.²⁴ A szabályozás alapján a tranzakciók alatt az értékpapírok, kibocsátó általi felajánlása vagy értékesítése értendő.²⁵

A garanciális rendelkezések a kibocsátói- és befektetői oldalt egyaránt érintik. Ezek a szabályok meghatározott idő- és érték függvényben korlátozásokat (limit) tartalmaznak. Ennek alapján, adott kibocsátó által (12 hónapos időszakban) a befektetők számára eladható aggregát mennyiség összege nem haladhatja meg az 1.000.000 USD-t.²⁶ Valamint a kibocsátókat a befektetőkkel és a SEC-el szemben további tájékoztatási²⁷ és egyéb a transzparenciát biztosító kötelezettségek terhelik. Exemplifikatív módon székhely információ, tulajdonosi és tőkeszerkezeti struktúra bemutatása, üzleti terv a forrásgyűjtés ideje és felhasználás célja. Továbbá lényeges, hogy a kibocsátónak biztosítania kell a befektetők, értékpapírok megvásárlására irányuló nyilatkozatának visszavonását és egyéb SEC által megállapított közérdekű információk közzétételének kötelezettsége is terheli.²⁸

A befektető védelmi szempontok dominanciája tükröződik, a befektetési limit határok megállapításakor amelyek mindenkor adott befektető vagyoni viszonyaihoz igazodnak. Ugyanakkor az ilyen befektetés megtételét korlátozó rendelkezések vonatkozásában a befektetőket megilleti a választás joga, a szabályozási keretek között. Ezek alapján 12 hónapos periódusban, egyrészt ha a befektető éves nettó jövedelme (net worth) kevesebb mint 100.000 USD akkor lehetősége van 2.000 USD vagy a befektető éves nettó jövedelmének 5%-a közül a magasabb összeget kitevőt befektetni. Másrészt, ha a befektető éves nettó jövedelme meghaladja a 100.000 USD-t akkor, ennek 10%-t de legfeljebb 100.000 USD²⁹ fektethet be.

A JOBS Act alapján disztinkciót kell tennünk a közvetítő szerepet betöltő platformokat és a kibocsátók terhelő kötelezettségek között. A tranzakciókban közreműködő feleknek brókerként vagy funding portálként regisztrációs kötelezettsége egyrészt a SEC, másrészt ha adott tevékenységhez kapcsolódik ún. SRO (self-regulatory organization) irányába áll fenn.³⁰ E főszabály alól kivételt jelent ha a SEC által meghatározott valamelyik feltétel fennállása.³¹ A regisztrált platformokra egyebekben a Financial Industry Regulatory Authority (FINRA)³² által meghatározott eljárásjogi szabályok alkalmazandók.

²⁴ JOBS Act. sec. 302. (6) (C).

²⁵ JOBS Act. sec. 302. (6)

²⁶ JOBS Act. sec. 302. (6) (A).

²⁷ JOBS Act. sec. 4A. (b).

²⁸ JOBS Act. sec. 4A. (b) (1) (A)-(I).

²⁹ JOBS Act. sec. 302. (6) (B) i-ii).

³⁰ JOBS Act. sec. 4A. (a) (1)-(2).

³¹ JOBS Act. sec. 304. (a) (h) (1) (A)-(C).

³² Financial Industry Regulatory Authority (FINRA): FINRA Rule(s): http://finra.complinet.com/en/display/display_content.html?rbid=2403&element_id=12226&record_id=16802 (2019. 05. 31.)

Az ilyen közvetítőket terhelő a SEC által meghatározott információkat közzéteszik és többek között biztosítják, hogy az oktató jellegű befektetéssel kapcsolatos szabályozást minden befektető megismerte. A befektető pedig nyilatkozik arról, hogy tisztában van az ilyen vállalatokba történő befektetés kiemelt kockázatával, a teljes befektetésének esetlegesen bekövetkező teljes elvesztésével és ehhez kapcsolódóan anyagi helyzete lehetővé teszi egy ilyen veszteség elviselését.³³ Továbbá közvetítők biztosítják, hogy megfelelő intézkedéseket tettek a tranzakciók körében felmerülő csalások kockázatának csökkentése érdekében és a befektetőkkel kapcsolatos adatokat bizalmasan kezelik.³⁴

A kibocsátókat a SEC-el a befektetőkkel, a brókerekkel és a funding portálokkal szemben terheli tájékoztatási kötelezettség, ezek közös jellemzője a transzparencia biztosítása³⁵. A hosszas felsorolásból példálózó jelleggel, elérhetővé kell tenniük a kibocsátó nevét, formáját, székhelyét, weboldalának címét, vezető tisztségviselői nevét, az üzleti modellt. Továbbá inter alia megjelöli a tőkegyűjtés összegét a gyűjtési időtartamot, bemutatja tőkeszerkezetét és tulajdonosi struktúráját emellett lehetővé teszi, hogy a befektetők visszavonják az értékpapír megvásárlására irányuló szándéknyilatkozatukat.^{36 37}

A szabályozás mind az elektronikus és az írott formátumú marketingközleményekkel szemben szigorú követelményeket állít fel.³⁸ A közleményeken egységesen fel kell tüntetni a CF platform pontos nevét. Tartalmának összhangban kell lennie a jóhiszeműség, a méltányos és tisztességes piaci kereskedelem elveivel. Nem tartalmazhat hamis, félrevezető információt, olyan ténytet, amely megtévesztésre alkalmas továbbá nem tartalmazhat arra történő felhívást, hogy meghatározott szervezetek kártalanítást biztosítanak végül fiktív értékelésén alapuló jövőbeli eredménykimutatásokat ide nem ideértve matematikai számítások meghatározott körét.³⁹

Láthatjuk, hogy a feleket szigorú tájékoztatási kötelezettség terheli a feleket. Ennek oka egyrészt a kereskedelmi élet és tisztességes piaci kereskedelem fenntartása, másrészt a gazdasági bűncselekmények kialakulásának minimalizálása.

³³ Vö.: ECSP 15. cikk Belépéskori ismeretfelmérés és a veszteségviselési képesség tesztelése.

³⁴ JOBS Act. sec. 4A. (a) (1)-(12).

³⁵ JOBS Act. sec. 4A. (b).

³⁶ JOBS Act. sec. 4A. (b) (1) (A)-(I).

³⁷ Vö. a kilépési lehetőséggel. ECSP Melléklet. F. rész. d).

³⁸ FINRA Rule. 200. (c) (1).

³⁹ FINRA Rule. 200. (c) (1)-(3).

III. 2. Felügyeleti szerv: Értékpapír és Tőzsde Felügyelet (Securities and Exchange Commission – SEC) szabályozói szerepe

Az amerikai pénzügyi szabályozó rendszer összetett szisztémán alapul. Sommásan megfogalmazva az Egyesült Államok Értékpapír és Tőzsde Felügyelet (Securities and Exchange Commission – SEC) mint felügyeleti szerv és mint kormányzati ügynökség, biztosítja a piacok hatékony működését⁴⁰, a FINRA szabályozza az összes részvény- és egyéb meghatározott társaságokat és képviseli alkalmazottait. Továbbá ellenőrzéseket és vizsgálatokat végez, szabályozza az értékpapír kereskedelmet, ellenőrzi a vállalatok megfelelőségét, információt nyújt a befektetőknek.⁴¹ A Dodd Frank Act⁴² értelmében mind a belföldi⁴³, mind a külföldi⁴⁴ nem banki pénzügyi vállalkozások felügyeletét a Kormányzótanács (Board of Governors) látja el.

III. 3. FINRA mint önszabályozó testület szabályrendszere

A FINRA szabályozás alanyi hatálya alá a funding portálok és a velük kapcsolatba hozható felek tartoznak.⁴⁵ Garanciális szabály, hogy a tag nyilvántartásba vétele kötelező. Az engedélyezési eljárás. A kérelmező az erre rendszeresített formanyomtatványon erre irányuló kérelmét, meghatározott jelentkezési díj (application fee) lerovása ellenében nyújthatja be.⁴⁶ További többlet feltételként jelentkezik a funding portálnak azon kötelezettsége mely alapján a nyilvántartásba vevő hatóság előzetes hozzájárulását kell beszereznie, ha a tulajdonosi struktúrában vagy a működését egyéb okból lényeges mértékben befolyásoló (25% vagy több) változás következik be – ide nem értve a kinevezéseket, választásokat.⁴⁷ Az engedélyező hatóság meghatározott időn belül (14 nap) további dokumentumok és információk rendelkezésre bocsátását kérheti.⁴⁸ A kérelmező a kérelem benyújtásától számított 24 napon belül visszavonhatja kérelmét. Ebben az esetben a FINRA a kérelmezőnek a jelentkezési díj feldolgozási díjjal csökkentett összegét visszatéríti.⁴⁹

⁴⁰ U.S. Securities and Exchange Commission (SEC): <https://www.sec.gov/Article/whatwedo.html> (2019. 05. 31.)

⁴¹ FINRA: <https://www.finra.org/about> (2019. 05. 31.)

⁴² The Dodd Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act. (Dodd Frank Act): <https://legcounsel.house.gov/Comps/Dodd-Frank%20Wall%20Street%20Reform%20and%20Consumer%20Protection%20Act.pdf> (2019. 05. 31.)

⁴³ Dodd Frank Act. Section 113. (a).

⁴⁴ Dodd Frank Act. Section 113. (b).

⁴⁵ FINRA. Rule 100. (a)-(b).

⁴⁶ FINRA Rule. 110. (a)(3)(A).

⁴⁷ FINRA Rule. 110 (a) (4) (A) (i)-(ii).

⁴⁸ FINRA Rule. 110 (a) (6).

⁴⁹ FINRA Rule. 110. (a)(7).

Az új engedélyezési kérelemre vonatkozó döntés meghozatala előtt egy vagy több tagfelvételi interjú is lefolytatható. E körben szabályozási nívum, hogy ha szükséges és a technikai feltételek adottak, kérelmező meghallgatása videokonferencia útján vagy más a FINRA által meghatározott módon lehetséges.⁵⁰ Azonban az engedély megadása iránti kérelmet hatóság érdemi vizsgálat nélkül elutasítja⁵¹, ha kérelmező meghatározott követelményeknek nem tesz eleget. Ilyen kötelező elutasítási ok *inter alia* a szövetségi értékpapírrjoggal való kollízió, hatékony (ön)ellenőrzési rendszer és a megfelelő piaci szereplőkkel pl. bankokkal fennálló üzleti együttműködés teljes hiánya.⁵²

A mérlegelést nem tűrő elutasítási okok tükrözik, hogy funding portálnak a biztonság biztosítása érdekében a többek között meghatározott ellenőrző és nyilvántartási⁵³ továbbá olyan rendszerrel kell rendelkeznie, amely a felületén folytatott tevékenységet felügyeli.⁵⁴ A CF szolgáltatók vonatkozásában felmerülő jogsértések jogkövetkezményeit utaló diszpozícióval⁵⁵, a FINRA vizsgálatokra és szankciók alkalmazására vonatkozó rendelkezéseit rendeli megfelelően alkalmazni.⁵⁶ Ide kapcsolódóan kiemelném a választott bírósági klauzulát (*pre-dispute arbitration clause*) melynek értelmében, ha a szerződő felek a szerződés megkötése előtt kikötik a választott bíraskodási utat, a jövőben funding portállal, annak tevékenységével kapcsolatos felmerülő jogvitákat kötelező ilyen fórum előtt rendezni⁵⁷ – a konjunktív feltételek megléte minden esetben vizsgálandó.

Megállapíthatjuk, hogy a kötelező jellegű regisztrációs kötelezettség, a tulajdonosi struktúrában bekövetkező változás előzetes engedélyezési kérelemhez kötöttsége mind olyan rendelkezések, amelyek hozzájárulnak a piac biztonságos és átlátható működésének elősegítéséhez. A gazdaság e szegmensében alkalmazott technológia megoldások, kereskedelmi szokások, üzleti tevékenységek és pénzmozgások megítélése különös szakértelmet és odafigyelést igényel. Ebből eredő követelmény a felmerülő jogviták választott bírósági úton történő rendezése, alkalmas a vita tárgyává tett jogkérdés szakszerű megítéléséhez és döntés meghozatalához.

⁵⁰ FINRA Rule. 110. (a)(9)(A).

⁵¹ FINRA Rule. 110 (a) (11) A)-B).

⁵² FINRA Rule. 110 (a) (11) A)-E).

⁵³ FINRA Rule. 110. (a)(10)(A)-(E).

⁵⁴ FINRA Rule. 300.(a)(1).

⁵⁵ FINRA Rule. 800. (a).

⁵⁶ FINRA Rule. 8000.

⁵⁷ FINRA Rule 1200. (a)-(b).

IV. Finnország: Money Collecting Act szabályozási rendszere

A finn szabályozás rövid (33 §) szabatos megfogalmazású. A törvény megalkotásával a jogalkotó célja a karitatív tevékenységek, non-profit szervezetek finanszírozása érdekében folytatott forrásgyűjtés elősegítése és prevenciós intézkedések amelyek a forrásgyűjtési tevékenységek jogszerűségének megőrzését biztosítják.⁵⁸ A törvény tárgyi hatálya kiterjed az összeggyűjtött pénz kezelésére (arrangement) de a törvény nem alkalmazható meghatározott egyéb tevékenységek pl. jótékonyági aukciók, koncertek szervezése stb. vonatkozásában.⁵⁹

Attól eltekintve, hogy a szabályozás a filantróp CF modellre állapít meg rendelkezéseket, az ingyenes jótékony célú közösségi pénzgyűjtés is engedélyköteles tevékenység. A törvény ex lege meghatározza a pénzgyűjtést, ami olyan tevékenység, amely pénz közcélból történő ellenszolgáltatás nélküli gyűjtése. Ellenszolgáltatásként csak olyan dolog nyújtható, ami nem rendelkezik önálló gazdasági csereértékkel⁶⁰ – nem fiat pénz. Az ilyen tevékenység folytatására relatíve szűk alanyi kör jogosult, ugyanis a törvény az engedély benyújtására jogosultak köréből ex lege meghatározott feleket kizár. Az írásbeliség követelménye érvényesül, így az engedély iránti kérelmet írásban kell benyújtani, meghatározott adatokkal.⁶¹

Főszabály szerint korlátozás nélkül olyan belföldi székhellyel rendelkező (Finn) meghatározott gazdasági formában működő jogi személy nyújthat be kérelmet (corporation, foundation) aki kizárólag non-profit tevékenységet végez. Más gazdasági társaságoknak csak meghatározott többletfeltételek teljesítése esetén lehetséges. Tilalom érvényesül pl. egyházak, önkormányzati szervek (joint municipal authorities) vonatkozásában akik egyáltalán nem nyújthatnak be engedélyezésre irányuló kérelmet.⁶² A kérelemben részletesen fel kell tüntetni az akkumulációs és allokációs tervet. Továbbá a kérelmező adatait, a gyűjtési módokat, potenciális forrásgyűjtési cél összegszerű megjelölését, forrásgyűjtés során összeggyűjtött vagyont kezelő megnevezését.⁶³

Az engedély visszavonásának esetei ketté válnak kötelező törlési okokra és hatóság diszkrecionális belátásán alapuló esetekre. Kötelező megszüntetni az engedély érvényességét akkor ha, azt az engedély birtokosa kéri vagy ha törvényben meghatározottaknak nem felel meg és kérelmező e kötelezettségének a rendelkezésére álló határidőn belül sem tesz eleget. Szabad belátáson alapul a törlési jog gyakorlása egyrészt akkor, ha az engedély birtokosát vagy a

⁵⁸ Money Collecting Act. section 1.

⁵⁹ Money Collecting Act. section 2. (1)-(2) 1).4).

⁶⁰ Money Collecting Act. section 3. (1)-(2).

⁶¹ Money Collecting Act. section 10. (1)-(3).

⁶² Money Collecting Act. section 7. (1)-(3).

⁶³ Money Collecting Act. Sec. 10. 1)-3).

pénzgyűjtési tevékenységgel kapcsolatba hozható más személy büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős ítéletében megállapította vagy foglalkozástól eltiltották vagy szándékosan visszaélt az összegyűjtött vagyon felhasználásával. Másrészt akkor, ha engedély birtokosát vagy a pénzgyűjtési tevékenységgel kapcsolatba hozható más személy megsértette a törvény és kiadott engedély rendelkezéseit.⁶⁴

A finn szabályozás értelmében általános felügyeleti hatáskörrel (útmutatások, statisztika) a belügyminisztérium rendelkezik.⁶⁵ Ugyanakkor a felügyeleti hatóság mellett más rendvédelmi szerveket is megilleti a tájékoztatáshoz való jog.⁶⁶ Az engedélyt kiadó hatóság a nyilvánosságot tájékoztatja az engedély megadásáról, elutasításáról és a figyelmeztetésekről⁶⁷ – közhitelesség. Végül az ellenszolgáltatás nélküli forrásgyűjtési tevékenység vonatkozásában felmerülő jogsértésekre a nemzeti Büntető Törvénykönyvben meghatározott vagyonelleni bűncselekményekre kiszabható büntetések és alkalmazható intézkedések (elkobzás) irányadók.⁶⁸

V. A közösségi finanszírozás szabályozása az ECSP⁶⁹ tükrében

A technológiai fejlődés gyakori következménye, hogy a különböző jogterületek felértékelődnek.⁷⁰ Különösen, a befektetési alapú közösségi finanszírozás elterjedésének hajnalán a nemzeti regulációs folyamatok heterogenitást mutattak.⁷¹

Alapvetően a jogi szabályozás diverzív jellege nem okozna jogalkalmazási nehézséget, ha adott CF platform csak belföldi szolgáltatást nyújt. E körben a befektetési alapú CF szabályozásának problematikája a határon átnyúló megoldásokban tükröződik. Az igazi határokon átnyúló CF megoldásoknak két lényegi ismérve van. Egyrészt, hogy az egyik tagállamban megvalósítandó projektek különböző tagállamokban működő platformokon keresztül is finanszírozhatók, másrészt az előzőek alapján az, hogy a befektetők a különböző tagállamok platformjait és projektjeit egyaránt megvizsgálhatják.⁷²

⁶⁴ Money Collecting Act. section 23. (1)-(2).

⁶⁵ Money Collecting Act. section 26. (1).

⁶⁶ Money Collecting Act. section 28. (1)-(3).

⁶⁷ Money Collecting Act. section 29. (1).

⁶⁸ Money Collecting Act. Section 25. (1)-(2).

⁶⁹ Javaslat az Európai parlament és a Tanács rendelete az európai közösségi finanszírozási üzleti szolgáltatókról COM(2018) 113 final. (ECSP).

⁷⁰ Sajó András – Petrik B. Ferenc: High-Technology and Law: A Critical Approach. In: Computer Technology and Law in Scandinavia. Institute of Political and Legal Sciences (szerk. Peter Blume). Hungarian Academy of Sciences, Budapest 1989. 158. o.

⁷¹ International Organization of Securities Commissions (IOSCO): Crowdfunding Survey Responses Report. <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD520.pdf> (2019. 05. 31.)

⁷² Dirk Andreas Zetsche, Christina Preiner: Cross-Border Crowdfunding – Towards a Single Crowdfunding Market for Europe. European Business Organization Law Review. 2017/06/26. 45. o.

Az ECSP feloldja a jogértelmezési nehézségeket. A határokon átnyúló CF megoldások legalitása a négy alapszabadságból deriválható. A szolgáltatások tagállamok közti szabad áramlásával összhangban⁷³ áll a fantomszékhely elve. Ennek értelmében a határokon átnyúló megoldásokat alkalmazó CF felületek olyan tagállamban is nyújthatnak szolgáltatást ahol fizikai jelenléttel (székhellyel) nem rendelkeznek.⁷⁴

V.1. ECSP: befektetési alapú közösségi finanszírozás

Az ECSP különösen a befektetési alapú közösségi finanszírozás vonatkozásában releváns. Az ilyen CF szolgáltatás nyújtását három konjunktív (gazdasági forma, engedély, székhely) feltétel együttes fennállásához köti. Ennek értelmében olyan jogi személyek, akiket közösségi finanszírozási szolgáltatóként engedélyeztek és az Unió valamely tagállamában tényleges és állandó székhellyel rendelkeznek.⁷⁵ Az összes CF szolgáltatóról az Európai Értékpapír-piaci Hatóság (ESMA⁷⁶) naprakész nyilvántartást készít, amely a weboldalán nyilvánosan elérhetővé tesz.⁷⁷

Lényeges, hogy a CF platformokon lebonyolított ügyletek végrehajtása egy számítógépes rendszer (kereskedési rendszer⁷⁸) segítségével történik. Azonban az ECSP értelmében az ilyen rendszer működtetésére a CF szolgáltatóknak önállóan nincs lehetősége. A kereskedési rendszer működtetését kiszervezheti, amely során a működési kockázat elkerülése érdekében, az operatív funkciók ellátásához harmadik felet kell igénybe vennie.⁷⁹ Ez lényegében kockázattelepítés.

A szolgáltatás nyújtással szemben támasztott általános elvárás a potenciális ügyfelek érdekeinek megfelelő, becsületes, tisztességes és szakszerű eljárás.⁸⁰ Az objektív működés biztosítása és a jogi szabályozásból eredő arbitrázs megelőzése.⁸¹ A hatékony és prudens vezetés biztosítása érdekében, megfelelő politikák és eljárások kialakítása és végrehajtásuk felügyelete.⁸² Továbbá ki kell zárnia azon ügyfeleinek részvételét, akik a jegyzett tőke vagy a szavazati jogok legalább 20 %-ával rendelkeznek.⁸³

⁷³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUSz). EUSz. I. cím. 26. cikk (2); IV. cím. 56. cikk.

⁷⁴ ECSP. 10. cikk (9).

⁷⁵ ECSP. 4. cikk (1).

⁷⁶ European Securities and Markets Authority.

⁷⁷ ECSP. 11. cikk (1).

⁷⁸ Szabályozott piac (RM), multilaterális kereskedési rendszer (MTF), szervezett kereskedési rendszer (OTF).

⁷⁹ ECSP. 8. cikk (1).

⁸⁰ ECSP. 4. cikk (2).

⁸¹ ECSP. 4. cikk (3).

⁸² ECSP. 5. cikk.

⁸³ ECSP. 7. cikk (2).

V. 2. Tájékoztatási kötelezettség

A CF szolgáltatókat terhelő tájékoztatási kötelezettség ismertetése során szigorúan az ECSP releváns rendelkezéseinek ismertetésére szorítkozom. Az ECSP számos helyen tájékoztatási kötelezettséget ír elő, valamint megjegyezném, hogy külön nyelvhasználati szabályok vonatkoznak a kiemelt befektetési információkat tartalmazó adatlapra⁸⁴ és a marketingközleményekre.⁸⁵

Az ügyfeleknek nyújtott tájékoztatókkal szemben támasztott általános követelmények, világos, érthető megfogalmazás, valamint a teljesség és pontosság. Garanciális rendelkezés, hogy a weboldal egyértelműen meghatározott részén és megkülönböztetéstől mentes módon mindenkinek hozzáférhetővé kell tenni különös figyelemmel arra, hogy a potenciális ügyfelek még az ügylet kötés előtt ezeket megismerjék.⁸⁶ További tájékoztatási kötelezettség keletkezik, amikor a CF szolgáltatók az ügyfelei nevében mérlegelési jogkört gyakorol (mérlegelési jogkör pontos módszere, paraméterei).⁸⁷ Ha szükséges tartós adathordozón és kellően részletesen tájékoztatják ügyfeleiket az összeférhetlenségek jellegéről és forrásairól az ellene tett lépésekről.⁸⁸ A „kellően részletes” fordulat az egyediesítésre utal, minden egyes ügyfél sajátos jellemzőit figyelembe véve végzendő.

A CF szolgáltatók tájékoztatják ügyfeleiket arról, hogy nyújtanak-e eszközök letéti őrzésére irányuló szolgáltatásokat, igenlő válasz esetén arról is, hogy ezt milyen feltételek mellett végzik. Továbbá azt is, hogy ezt a CF szolgáltató önállóan vagy harmadik félhez kiszervezve nyújtja, végül arról, hogy a pénzeszközök tartását, védelmét a CF szolgáltató vagy a nevében eljáró harmadik fél szolgáltató biztosítja.⁸⁹ Az eddig ismertetett tájékoztatási kötelezettségtől, némileg eltérő szabályok vonatkoznak a marketingközleményekre és a hirdetőtáblákra.

Az ECSP a marketingközleményeket elhatárolja a tájékoztatóktól és a befektetési tájékoztatóktól. Ez egy speciális közlemény, amely a CF szolgáltatótól annak szolgáltatásaira vonatkozik.⁹⁰ Kritérium az egyértelmű megfogalmazás, nyelvhasználati előírásoknak való megfelelés, tilalmazott az egy adott projekt kiemelésére alkalmas marketing elemek megjelenítése valamint az előzetes bejelentéshez és jóváhagyáshoz kötöttség alkalmazása.⁹¹

⁸⁴ ECSP. 16. cikk (7).

⁸⁵ ECSP. 19. cikk (3).

⁸⁶ ECSP. 14. cikk (1)-(3).

⁸⁷ ECSP. 4. cikk (3).

⁸⁸ ECSP. 7. cikk (5) (6a)-b).

⁸⁹ ECSP. 9. cikk (1) a)-c).

⁹⁰ ECSP. 3. cikk 1. j).

⁹¹ ECSP. 19. cikk (1)-(4).

A hirdetőtábla és az azon feltüntetett információk, csak olyan CF szolgáltatók vonatkozásában relevánsak, amelyek lehetővé teszik befektetőik számára meghatározott ügyletek lebonyolítása céljából a felek közötti közvetlen (P2P) kapcsolatba lépését pl. hitelmegállapodások, átruházható értékpapírok vétele és eladása.

V. 3. Belépéskori ismeretfelmérés és a veszteségviselési képesség tesztelése

Az uniós szabályozás a CF szolgáltatók kötelezettségeként állapítja meg a belépéskori ismeretfelmérés és a veszteségviselési képesség tesztelését.

A platformok előzetesen megvizsgálják, hogy a leendő befektetők számára megfelelőek-e a kínált CF ajánlatok és ha igen, melyek ezek, csak ezután biztosítanak hozzáférést a befektetőknek a CF kampányokhoz.⁹² A megfelelő ajánlatok megállapítása érdekében a potenciális befektetőket információnyújtásra hívják fel. Ilyen információ többek között adott befektető előzetes értékpapír-és hitelpiaci, CF befektetési tapasztalata.⁹³ Az információnyújtás két éves periódusokban ismétlődik.⁹⁴ Ha a CF szolgáltató a kapott információk alapján úgy véli, hogy a leendő befektetők nem rendelkeznek elegendő ismerettel, erről a befektetőket tájékoztatja és figyelmeztetik őket a kockázatokra, akkor ez nem akadályozza a befektető CF projektbe történő befektetésének megtételében.⁹⁵ A CF szolgáltatók további kötelezettsége felajánlani a befektetők veszteségviselő képességet vizsgáló szimuláció elvégzését. A veszteségviselő képesség alapja a befektető saját tőkéjének 10%-a. A szimuláció eredménye tájékoztató jellegű, a befektető szintén nem akadályozható a CF befektetésben.⁹⁶ Majd az ECSP a kiemelt befektetési információkat tartalmazó adatlap kötelező tartalmi elemei között elhelyezi a kötelező kockázati figyelmeztetést. Ez például felhívást jelent a befektetett pénzüsszeg részleges vagy teljes elvesztésének kockázatára, a betétbiztosítási és befektetőkártalanítási rendszerek és a szekunder piac hiányára. Továbbá tanácsot a befektetési értékhatár maximumára (nettó jövedelem maximum 10%-a).⁹⁷

Láthatjuk, a szabályozási megoldásban, hogy a jogalkotó előtérbe helyezi a befektető védelmi szempontokat. Az európai szabályozás végső soron csak egy többlépcsős tájékoztatást nyújt a befektetőknek, ami a befektetői motivációt befolyásolhatja, de a végső döntés meghozatala a befektető diszkrecionális belátásán alapul.

⁹² ECSP. 15. cikk (1).

⁹³ ECSP. 15. cikk (2) a)-b).

⁹⁴ ECSP. 15. cikk (3).

⁹⁵ ECSP. 15. cikk (4).

⁹⁶ ECSP. 15. cikk (5).

⁹⁷ ECSP. 16. cikk (2) c).

V. 4. Felügyelet és Engedélyezés

A rendelet alapján a CF szolgáltatók a szolgáltatásaikat az ESMA felügyelete alatt nyújtják. A kontinuitás elvével összhangban a CF szolgáltatók működésük alatt folyamatosan megfelelnek az engedélyezés feltételeinek. Az ESMA ellenőrzi a szolgáltatóknak előírt kötelezettségeknek való megfelelést.⁹⁸ Amennyiben valamely felügyeleti feladat megfelelő elvégzéséhez szükséges, az ESMA jogosult arra, hogy az általa kibocsátott iránymutatásokkal összhangban konkrét felügyeleti feladatokat ruházzon át egy tagállam illetékes hatóságára.⁹⁹

A CF szolgáltatás nyújtása engedélyköteles tevékenység, az erre irányuló kérelmet a jogi személynek az ESMA-hoz kell benyújtania.¹⁰⁰ A kérelemnek kötelező tartalmaznia a potenciális közösségi finanszírozási szolgáltató adatait (cím, jogállás, alapszabály, üzleti terv stb.), továbbá meghatározott alkalmazandó eljárásainak leírását (adatfeldolgozó rendszerek ellenőrzése, ügyfélpanaszok kezelésére szolgáló eljárás, stb.). Esetleges tartalmi elem, azon pénzforgalmi szolgáltatások leírása, amelyeket a leendő közösségi finanszírozási szolgáltató a PSD2¹⁰¹ irányelv alapján nyújtani kíván.¹⁰² A CF szolgáltatónak indokolatlan késedelem nélkül értesítenie kell az ESMA-t, ha az engedélyezési feltételekben bármely lényeges változás bekövetkezik.¹⁰³

V. 5. Kiemelt kockázati jelleg

Az alternatív finanszírozási módok kiemelt kockázattal rendelkező folyamatok. Befektető védelmi érdekeket szolgál az e tényre vonatkozó tájékoztatás. Az ECSP alapján e tájékoztatási kötelezettség megoszlik a projektgazdák és szolgáltatók között.

Az egyediesítés elvén alapul, hogy a kiemelt befektetési információkat tartalmazó adatlap elkészítésének kötelezettsége az adott projektgazda tulajdonost terheli.¹⁰⁴ Az adatlap meghatározott tartalmi elemekkel és arra vonatkozó felhívással (clausula) rendelkezik, hogy a CF ajánlatot sem az ESMA, sem más illetékes nemzeti hatóságok nem ellenőrizték és nem hagyták jóvá.¹⁰⁵ A projektgazda kérheti, hogy a CF szolgáltató az ilyen adatlapot fordítsa le a

⁹⁸ ECSP. 13. cikk (2)-(3).

⁹⁹ ECSP. 36. cikk (1).

¹⁰⁰ ECSP. 10. cikk (1).

¹⁰¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2366 irányelve (2015. november 25.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról és a 2002/65/EK, a 2009/110/EK és a 2013/36/EU irányelv és a 1093/2010/EU rendelet módosításáról, valamint a 2007/64/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (PSD2). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2366&from=hu>

¹⁰² ECSP. 10. cikk (2) a)-g) k)-m).

¹⁰³ ECSP. 12. cikk (4).

¹⁰⁴ ECSP. 16. cikk (1).

¹⁰⁵ ECSP. 16. cikk (2) a)-c).

befektetők által érthető nyelvre. A fordítás pontos, a lényeges befektetési információkat tükrözi.¹⁰⁶ Ha szolgáltató a fordítási kötelezettségének nem tesz eleget, akkor ráutaló magatartással azt tanácsolja a befektetőknek, hogy tartózkodjanak a befektetéstől.¹⁰⁷ A szolgáltató kötelezettsége az adatlap ellenőrzése, lényeges hiba esetén hiánypótlásra hívja fel a befektetőt, ennek sikertelensége esetén az ajánlatot nem teszi meg vagy a meglévő ajánlatot törli.¹⁰⁸ Egyebekben, ha az adatlap megfelelősége felől kétség nem merül fel azt a befektetők rendelkezésre bocsátja.¹⁰⁹

VI. Konklúzió

Láthatjuk, hogy az alternatív finanszírozási formákat érintő jogi szabályozási tendenciák, eltérő módon alakulnak nemzetközi téren. Ugyanakkor minden esetben közös, hogy a befektetői érdekek védelmét szolgáló garanciális rendelkezések kiemelt szerepet kapnak. Ennek oka kettős, egyrészt a befektetési alapú CF esetében az információs aszimmetria projektgazdák és befektetők között. Másrészt a finanszírozás, lakossági kockázatitőkebefektetés jellege, amely egyaránt eredményezhet nyereséget de veszteséggel is zárulhat (all or nothing).

Végül, említést érdemel, hogy hazánkban jelenleg nem áll rendelkezésre speciális jogi szabályozás a befektetési alapú közösségi finanszírozás vonatkozásában. Azonban tokeportal.hu¹¹⁰ elnevezéssel megjelent az első ilyen felület, amely vonatkozásában a fentebb ismertetett ECSP rendelkezései mérvadók, valamint releváns még a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét ellátó Magyar Nemzeti Bank (MNB).¹¹¹

¹⁰⁶ ECSP. 16. cikk (7).

¹⁰⁷ ECSP. 16. cikk (7).

¹⁰⁸ ECSP. 16. cikk (6).

¹⁰⁹ ECSP. 16. cikk (1).

¹¹⁰ Tőkeportál: <https://tokeportal.hu/> (2019. 05. 31.)

¹¹¹ 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról (Mnbtv.). Mnbtv. 4. § (9).

Farkas Szabolcs László

joghallgató (KRE ÁJK), a Bocskai István Állam- és Jogtudományi Szakkollégium elnöke

A joggal való visszaélés tilalmának elméleti és gyakorlati tapasztalatai a munkaviszonyban

I. Bevezetés

Visszaél-e a joggal a munkáltató, ha úgy válik meg alkalmazottjától, hogy a felmondás indoka ugyan megfelel a Munka Törvénykönyvében támasztott világosság, valóság és okszerűség követelményének, de a háttérben húzódó valódi indok maga a bosszú? Mit tehet a sérelmet szenvedett fél, ha a munkáltatói intézkedés látszólag megfelel a jogszabályoknak, de a joggyakorlása rendeltetésellenes?

A fenti kérdésekben való eligazodás érdekében először is meg kell vizsgálnunk a munkáltatói joggyakorlás módjára vonatkozó követelményeket, amely követelményekre alapozott jogértelmezési tesztek eredményei alapján állapítható meg egy adott munkáltatói jog gyakorlásának jogszerűsége.

A munkaviszony során a munkáltatónak a hierarchikus jogviszonyban elfoglalt magasabb pozíciójából adódóan jelentős mértékben egyoldalúan határozhatja meg a munkaviszonyban a munkavállaló teljesítésének módját, emellett széles körben adhat utasításokat vagy akár a munkavállaló személyiségi jogainak elővédjén áthatolva is ellenőrizheti annak tevékenységét. A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) ugyan kifejezetten nem határozza meg a munkáltatói jogok körét és tartalmát, azokat általánosságban csupán munkáltatói jogkörként említi és e jogkörökön belül fordul elő egy-egy konkrét munkáltatói jog és tartalmának rögzítése (pl.: a munkavállaló személyiségi jogainak szükséges és arányos korlátozása¹). A munkáltatói joggyakorlásra lehetőséget adó és az annak módját meghatározó jogszabályi tényállása tehát magában kell foglaljon egy ún. minőségi követelményt, amelyet az Mt. a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményeként határoz meg, és egy abszolút korlátot, amely pedig az Mt. szerinti joggal való visszaélés. A rendeltetésszerű joggyakorlás jelentése, hogy az adott jogok kizárólag céljaiknak megfelelően és rendeltetésükkel összhangban

¹ Mt. 7. § (2) bekezdés: „a munkavállaló személyiségi joga akkor korlátozható, ha a korlátozás a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefüggő okból feltétlenül szükséges és a cél elérésével arányos.”

gyakorolhatók², oly módon, hogy a joggyakorlás nem lehet visszaélésszerű, azaz nem járhat mások érdekeinek csorbításával vagy korlátozásával.

A munka világában az alá-fölérendeltségi – munkáltató és munkavállaló közötti – hierarchikus viszonyból eredően a joggal való visszaélés jelentős probléma. A munkáltatók például sokszor úgy válnak meg alkalmazottaiktól, hogy a felmondás mögött nem a jogszabály által megengedett indokok, hanem adott esetben személyes érdekellentét húzódik meg. A joggal való visszaélés ugyanakkor nem csak a jogviszony megszűntetése folytán, de annak teljesítése során is megvalósulhat, például a korábbiakban említett munkáltatói teljesítési mód egyoldalú meghatározása által.

II. A rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye

Ahogy az fentebb említésre került a munkaviszonyokban történő joggyakorlás során az adott jogot rendeltetésével összhangban kell gyakorolni. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) hatálybalépéséig a régi 1992-es munka törvénykönyve³ tartalmazta a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét,⁴ melynek értelmében minden munkajogi normának, alanyi jognak és jogintézménynek önálló társadalmi rendeltetése és célja volt. A rendeltetésszerű joggyakorlás követelményének értelmezésére az 1992. évi Mt meghatározta a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmát is.⁵

Az 1992. évi Mt. szerint, rendeltetésszerű joggyakorlásról akkor beszélhetünk, ha a jogok gyakorlása

- a) jogszerű cél érdekében valósul meg (jogalkotói szándék érvényre jut); valamint
- b) nem csorbítja és nem korlátozza a másik fél jogát vagy jogos érdekét

A munkáltatói joggyakorlás e tényállás alapján akkor nem rendeltetésszerű, ha

- a) a munkáltató nem egy jogszabályban meghatározott cél érdekében gyakorolja az adott munkáltatói jogát; és/vagy
- b) ez a joggyakorlás nem, vagy kizárólag jogszabály által meghatározott célból csorbítja a munkavállaló jogát, vagy jogos érdekét.

² Mt. 7. § (1) bekezdés: „tilos a joggal való visszaélés. E törvény alkalmazásában joggal való visszaélés különösen, ha az mások jogos érdekeinek csorbítására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul vagy ehhez vezet.”

³ A Munka Törvénykönyvről szóló 1992. évi XXII. törvény (a továbbiakban: 1992. évi Mt.)

⁴ 1992. évi Mt. 4. § (1) bekezdés: „Az e törvényben meghatározott jogokat és kötelezettségeket rendeltetésüknek megfelelően kell gyakorolni, illetőleg teljesíteni.”

⁵ 1992. évi Mt. 4. § (2) bekezdés: „A jog gyakorlása különösen akkor nem rendeltetésszerű, ha az mások jogos érdekének csorbítására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul, vagy erre vezet.”

III. A joggal való visszaélés követelménye

Már az új, akkor még előkészületi fázisban lévő, Ptk.-ra tekintettel az Mt. nem a munkáltatói joggyakorlás minőségi követelményéről, a rendeltetésszerű joggyakorlásról, hanem annak abszolút korlátjáról, a joggal való visszaélés tilalmáról rendelkezik. Ahogy azt a Kúriai joggyakorlat-elemző csoport állásfoglalása is alátámasztotta, a rendeltetésszerű joggyakorlás és a joggal való visszaélés tilalma azonos társadalmi követelményt fogalmaznak meg a jogalkalmazóval szemben, ezek egymást fedő tényállások, melyeket a gyakorlatban is azonos tartalommal használnak.⁶

A joggyakorlat⁷ alapján az alábbi feltételek együttes fennállása esetén beszélhetünk a joggal való visszaélés tilalmának megsértéséről:

1. Az alanyi jog gyakorlása formálisan jogszerű (nem jogellenes, azaz nem ütközik jelen esetben az Mt. szabályaiba);
2. Az alanyi jog gyakorlása hátrányt okoz
3. Egy többlettényállási elemnek a fennállása⁸

III. 1. A formálisan jogszerű joggyakorlás

A joggal való visszaélés során a visszaélő saját jogának gyakorlásával okoz a jog által általánosságban tiltott érdeksérelmet. A gyakorlatban a joggal való visszaélés tilalma akkor állapítható meg, ha maga a joggyakorlás formálisan jogszerű, azaz a jogszabályokkal összeegyeztethető, de ellentétes a tételes jog céljával, elvárásaival, magával a jogalkotói szándékkal.⁹ Jogellenességhez vezethet mind az aktív (tevőleges) mind a passzív (nem tevés), de formálisan jogszerű magatartás.¹⁰ Az a megfogalmazás nem teljesen pontos, hogy a jogszabályokat látszólag betartva állapítható meg a jogellenesség, mert a joggal való visszaélésről abban az esetben is beszélhetünk, ha ugyan nem tudunk egyetlen írott (tételes) jogi normára sem hivatkozni, amelynek funkciójával a jogot gyakorló fél magatartása ellentétes, azonban azt mégsem társadalmi rendeltetésének megfelelően gyakorolja.¹¹

⁶ Dr. Hajdu Edit: A joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata. In: Munkajog. HVG-ORAC, 2017/1. sz. 60. o.

⁷ 5/2017.(XI.28.) KMK vélemény a joggal való visszaélés tilalmának megsértésével kapcsolatos munkaügyi perekben felmerült egyes kérdésekről

⁸ Ez az elem a munkáltatói intézkedés mögötti tényleges szándék

⁹ EBH2005.1238

¹⁰ Dr. Horváth István – Dr. Szladovnyik Krisztina: A munka törvénykönyve új magyarázata. Az Mt. és az új Ptk. munkaviszonyra vonatkozó szabályai. Vezinfo Kiadó, 2016. 22. o.

¹¹ Dr. Kártyás Gábor – Dr. Takács Gábor: Az új munkatörvénykönyve munkáltatóknak. Complex Kiadó, Budapest 2012. 18. o.

III. 2. Az alanyi jog gyakorlásával történő hátrányokozás

A fentiek alapján tehát, joggal való visszaélésnek tekintjük azt, ha az alanyi jog gyakorlása általában jogszerű, de az eset körülményeiből egyértelműen látszik, hogy a helyzet visszaélésszerű. A jogellenes magatartás alapja mindig valamilyen alanyi jog, mely alatt a jogalany jogszabályokból – jelen esetben az Mt.-ből – eredő jogosultságát értjük.¹² Sokak számára nem biztos, hogy evidensnek tűnik, ezért érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy a jogellenességről és a rendeltetésellenességről egyidejűleg nem beszélhetünk. Gondoljunk csak bele, hogyha egy munkáltatói intézkedés munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütközik, akkor az jogellenes. Az emiatt sérelmet szenvedett fél a vonatkozó jogszabályi rendelkezés megsértésére alapítja keresetét. Ezzel szemben, ha a joggyakorló magatartása a törvényben foglaltakba bár nem ütközik – ilyen értelemben véve azt jogszerűnek tekinthetjük – de ellentétes a rendeltetés céljával úgy rendeltetésellenességről beszélhetünk.

III. 3. A többlettényállási-elem

Ahhoz, hogy joggal való visszaélésre hivatkozassunk szükséges egy többlettényállási elem fennállásának a bizonyítása. Ez a plusz elem alapvetően a háttérben húzódó valódi jogellenes szándék, viszont ennek pontos bizonyítása nem egyszerű feladat. Önmagában az, hogy a munkavállalót hátrány éri vagy érte, nem elegendő a joggal való visszaélés megállapítására. Hiszen például maga a munkáltatói felmondás is bizonyos értelemben hátrányokozás, mivel a munkavállaló munkaviszonya megszűnik és már nem részesül jövedelemben, de ettől még nem beszélhetünk joggal való visszaélésről. Érdekes is lenne, ha minden (jogszerű) felmondás után a bíróságokon kártérítést követelhetne a munkavállaló, mert őt hátrány érte. A joggal való visszaélésre történő hivatkozáshoz tehát szükséges egy többlettényállási elem fennállásának a bizonyítása, mely a formális joggyakorlásból eredő hátrányokozás megvalósításában érvényesül, mint pl. a személyes bosszú céljából történő felmondás.

A bizonyítás tekintetében a felperesi oldalon lévő munkavállaló köteles megfelelő mennyiségű is minőségű bizonyítékot a bíróság számára szolgáltatni. Érvényesül ebben az esetben a polgári perrendtartásból már ismert generális szabály: „[...] annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll [...]”¹³.

¹² Dr. Hajdu: i.m. 59. o.

¹³ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 265. § (1)

IV. Milyen esetekben nem lehet szó joggal való visszaélésről?

Joggal való visszaélésre kereset alapítható, de ennek feltétele, hogy a joggyakorlás formálisan jogszerűen történjen, azonban ellentétes kell legyen a tételes jog céljával. Nem tartozik a joggal való visszaélés esetköréhez, hogy a munkáltató másnál, más esetben milyen intézkedést vagy döntést hozott. A Kúria egyértelműben foglalt állást abban a tekintetben, hogy bizonyított, lényeges, vétkes és jelentős mértékű kötelezettségszegés fennállta esetén általában nem valósul meg joggal való visszaélés, mert az alanyi jog gyakorlása mellett mindig többlettényállási elemeket is vizsgálni kell, mint pl. retorzió, személyes elégtétel, véleménynyilvánítás korlátozása vagy visszatartása. Abban az esetben, ha a tételes szabályok között nem találunk olyan rendelkezést, mely kógens jelleggel írná elő a nyilatkozattételt, úgy arra joggal való visszaélés címen nem hivatkozhatunk.¹⁴ A jogok gyakorlása önmagában nem valósíthat meg joggal való visszaélést.¹⁵

V. A magyar bírói gyakorlat állásfoglalása a joggal való visszaélés kapcsán

Az Mt. nem tartalmaz taxatív felsorolást arra vonatkozóan, hogy mely konkrét körülmények fennállása esetén következik be joggal való visszaélés, csupán példálózó jellegű tartalmat tár elénk, mint például „*mások jogos érdekeinek csorbítására irányuló magatartás*”¹⁶. Az Mt.-ben szereplő felsorolásban foglalt eseteket nem szűken, hanem kiterjesztően kell értelmeznünk, hiszen azok általános meghatározások illetve példák, melyek számos magatartással realizálódhatnak. Ideértve minden olyan konkrét döntést, elrendelést, joggyakorlást stb., amelynek célja a másik fél rendeltetésszerű joggyakorlásának megakadályozása vagy éppen korlátozása, hogy az adott jog gyakorlásától egy teljesen másfajta hatást érjen el.¹⁷ Azt, hogy pontosan mely típusú tényállások kapcsán és milyen feltételek fennállása mellett állapítható meg a joggal való visszaélés, a bírói gyakorlat dolgozta ki.

A bírói gyakorlat körében a Kúriai joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló jelentése a joggal való visszaélés tilalmát érintően sarkalatos pontnak számít. A bírák az 1995-2015 között elemzett bírósági határozatok alapján arra a megállapításra jutottak, hogy a vizsgált esetek nagy részében a munkaviszonyok munkáltató részéről történő egyoldalú megszüntetése (felmondás,

¹⁴ 2017. (VII. 12.) KMK összefoglaló vélemény a joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlatáról

¹⁵ Az Alkotmánybíróság 3241/2015. (XII. 8.) végzésének 30. bekezdése: „valamely jog gyakorlása és a jogok kimerítése önmagában nem valósít meg joggal való visszaélést.”

¹⁶ Mt. 7. § (1)

¹⁷ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest 2017. 50. o.

felmentés) révén valósult meg rendeltetésellenes joggyakorlás. Elmondható, hogy az esetek 70%-ában a munkaviszony jogellenes megszüntetése volt a per tárgya.¹⁸

Az MK 95. számú állásfoglalása is meghatározza rendeltetésellenességet, melyről akkor beszélhetünk, ha a joggyakorlás jogellenes célok elérését szolgálja¹⁹. Olyan esetekben alkalmazható tehát a rendeltetésellenes joggyakorlás, újabban a joggal való visszaélés tényállására alapított jogi védelem, ha a munkáltatói intézkedés valódisága és okszerűsége egyébként nem vitatott, de a cselekménnyel elérni kívánt célt a jog mégis helyteleníti. Ebből következik, hogy ha az adott cselekmény az Mt. szabályaival nem ellentétes, akkor a tételes jogszabályba való ütközés nem szolgálhat kereseti jogalapként joggal való visszaélés esetén. Akkor lehet csak a keresetben a joggal való visszaélést, mint a keresetben meghatározott igény jogalapját megjelölni, ha egyébként az alperes cselekménye nem ütközött a tételes jog szabályaiba. *A joggal való visszaélés tehát kiegészítő jogi védelem, csak akkor hivatkozható, ha tételes jogszabályra egyébként nem lehetne hivatkozni.*

A továbbiakban olyan az ítélkezési gyakorlatból ismert állásfoglalások, döntések következnek, melyekben megállapításra került, hogy az adott intézkedés rendeltetésellenes, azaz a joggal való visszaélés tilalmába ütköző:

- a) „a jogviszony megszüntetésénél rendeltetésellenes kiválasztási szempontnak minősül egy jövőbeni bizonytalan helyzet alapulvétele”²⁰
- b) „a munkáltató rendeltetésellenesen gyakorolja felmondáshoz való jogát, ha a jog gyakorlásával nem jogszerű célt kíván elérni”²¹
- c) „a felmondás (felmentés) rendeltetésellenes, ha a munkáltató a jognyilatkozatát a munkavállaló (közalkalmazott, köztisztviselő) helyesnek bizonyult szakmai véleménye következményeként teszi meg”²²
- d) „a munkaviszonynak törvényes érdek nélkül történő, többször ismételt, határozott időre szóló kikötése a munkaszerződésekben egyértelműen csorbítja a munkavállalónak a felmondási járandóságokkal kapcsolatos jogos érdekét, ezért rendeltetésellenes joggyakorlást valósít meg”²³
- e) „a próbaidő alatt a munkaviszony minden kötöttség nélkül azonnali hatállyal, indokolás nélkül megszüntethető. A munkaviszonynak ebben a formában történő megszüntetésére

¹⁸ 2017. (VII. 12.) KMK összefoglaló vélemény a joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlatáról

¹⁹ MK. 95. sz. állásfoglalás IV. pont: „*körülmények arra engednek következtetni, hogy a jogviszony alanyainak joggyakorlása [...] jogellenes célok elérésére irányul*”

²⁰ EBH2011. 2337.

²¹ BH2001.38.

²² BH2008. 100.

²³ BH1999. 524.

is vonatkozik az a követelmény, hogy a jogokat és a kötelezettségeket a rendeltetésüknek megfelelően kell gyakorolni, illetőleg teljesíteni.”²⁴

A pontos értelmezés végett elemezzük az első bírósági döntést: „[a] jogviszony megszüntetésénél rendeltetésellenes kiválasztási szempontnak minősül egy jövőbeni bizonytalan helyzet alapulvétele”²⁵ – ebből a joggal való visszaélés tesztjéhez használható egyik elem a bizonytalanság, mivel ha a munkáltató gyakorolja valamely jogát, de a jog gyakorlása által kiváltott joghatást bizonytalan feltételtől teszi függővé, akkor ez megerősíti (de önmagában nem dönti el) a joggal való visszaélés fennállását.

VI. Van-e jogorvoslati lehetőség joggal való visszaélés esetén?

Amennyiben a joggal való visszaélés olyan jog gyakorlásával összefüggésben valósult meg, amelyet az Mt. nem szabályoz tételes módon, elsősorban az Mt. munkajogi igény érvényesítésének és a munkáltató kártérítési felelősségének szabályai szerinti jogorvoslatok alkalmazhatóak. Ahogyan a bírói gyakorlat is rámutatott arra, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlással okozott hátrány orvoslásaként kártérítés is megállapítható.²⁶

VII. Záró gondolatok

A joggal való visszaélés és a rendeltetésellenes joggyakorlás egymást fedő tényállások. A visszaélő fél formálisan, azaz betartva az előírt jogszabályi rendelkezéseket igyekszik hátrányt okozni. Ez a fajta joggyakorlás rendeltetésellenesnek és visszaélésszerűnek minősül, mivel nem összeegyeztethető a tételes jog céljával, illetve a jogalkotói szándékkal. A sérelmet szenvedett félnek kellő pontossággal és részletességgel kell bizonyítania a formálisan jogszerű joggyakorlásból eredő hátrányát és a jogellenes szándékot, mely alapján okkal lehet következtetni a vele szemben eljáró fél visszaélésére.

²⁴ BH1995. 608.

²⁵ EBH2011. 2337.

²⁶ BH2002.242.

Fuchs Vivien – Kutnyánszky Luca

joghallgatók (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagjai

A szuicid magatartások büntetőjogi értékelése a tradicionális és a hatályos magyar jogban

I. Az öngyilkosság fogalma

Tanulmányunkban az öngyilkosságban közreműködést, mint önálló bűncselekményt vizsgáljuk, illetve a tényállással kapcsolatban felmerülő dogmatikai kérdéseket tekintjük át. Először is azt kell megvizsgálni, mit nevezünk szuicid magatartásnak. A szakirodalom úgy tartja 3 feltétel együttes fennállása esetén beszélhetünk róla. Az első a szándékosság, vagyis az elkövető tudja, hogy cselekménye alkalmas saját életének kioltására, és ezt kívánja, vagy ebbe belenyugszik. A második feltétel a sajátkezűség, vagyis saját maga indítja el azt az okfolyamatot, ami a halálos eredmény beálltához vezet. A harmadik kritérium a cselekmény kísérleti szakaszba juttatása, ugyanis büntetőjogi relevanciája innentől van. Az előkészületi cselekmények akkor juthatnak szerephez, ha azzal az egyén valamely bűncselekményt megvalósított (pl.: lőfegyver birtoklás, kábítószer birtoklás).¹

II. Történeti bevezetés

A következőkben az öngyilkosságot, és ennek büntethetőségét érintő fontosabb történeti elemekre térünk ki. Az élet sajátkezű elvételének már az Ókorban jelentős szerepe volt. A római jog az öngyilkosságot sajátos módon értékelte, e cselekmény elkövetőjével szemben egy megdönthető vélelmet állított fel. Ha a fogvatartott, akit halálbüntetéssel és vagyonelkobzással szankcionált cselekménnyel vádoltak, öngyilkosságot követett el, úgy tekintették, hogy ezzel rossz lelkiismeretét fejezte ki (quasi-beismerő vallomást tett). A halállal a büntethetőség megszűnt, tehát a vádlott mentesült mindkét szankció alól. Ez abban az esetben lehetett jelentős, amikor a vádlott családja számára vagyonát meg akarta kímélni.² Tehát, a *ius Romanum* az öngyilkosságot nem bűncselekményként fogta fel, hanem büntethetőséget megszüntető okként. A továbbiakban a legfontosabb magyar jogforrások elemzésére térnénk ki. Régi nagy magyar királyaink – úgy, mint Szent István, Szent László, Könyves Kálmán – törvénykönyveiről

¹ *Filó Mihály*: Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban. ELTE Könyvkiadó, Budapest 2009. 246. o.

² *Nótári Tamás*: Az öngyilkosság kérdésköre a római büntetőjogban. In: Halálos bűn és szabad akarat (szerk. Filó Mihály). Medicina Kiadó, Budapest 2013. 109. o.
Vö.: *Filó*: Az eutanázia... 232. o.

elmondható, hogy főként a lopás, házasságtörés és gyilkosság bűncselekmények kerültek bennük értékelésre, általában igen szigorú szankciókkal. Azonban egyikben sem került említésre az öngyilkosság, mint büntetendő cselekmény, amiből arra következtethetünk, hogy abban a korban ez nem fordulhatott elő olyan gyakorisággal, hogy szankcionálni kelljen. Továbbá fontos azt is megemlíteni, hogy ezek a törvénykönyvek a kornak megfelelően egyházi értékrend és erkölcsök mentén épültek fel, ami szerint az öngyilkosság viszont főben járó bűn volt, tehát ez alapján is valószínűsíthető, hogy amennyiben ez elterjedt probléma lett volna a korban, úgy mindenképp említésre került volna a törvénykönyvekben. A Werbőczy-féle Hármaskönyv (Tripartitum) 1514-ben készült el, erősen katolikus szellemben íródott, továbbá korának legalaposabb szokásjogi gyűjteménye volt, mégsem tesz említést az öngyilkosságról, mint bűncselekményről, tehát ha elő is fordultak ilyen esetek akkoriban, akkor is elenyésző mennyiségben, hiszen továbbra sem látták a törvényalkotók szankcionálandó problémának.³

Az osztrák jog térnyerésével először a Praxis Criminalis (1656) nyilvánította önálló deliktumnak magát az öngyilkosságot, majd ezután a Josephina (1787-1790) is, amelyben büntetésként szerepelt a bűnös nevének akasztófára szögezése, továbbá egyéb erkölcsi-vallási szempontok is megtalálhatók benne, illetve sikertelen öngyilkosság elkövetése esetén lehetővé tette felügyelet elrendelését, legalább addig, amíg már nem kell további kísérletől tartani az elkövető részéről, valamint orvosi kezelés előírását is lehetővé tette. Mind az 1795., mind pedig az 1830. évi tervezet intézkedés jellegű következményeket fűz csupán az öngyilkossághoz. Az 1795. évi tervezet kimondta, hogy öngyilkosok esetében mindig vélelmezni kell, hogy az elkövetés valamilyen betegség vagy megzavarodás miatt lett végrehajtva. Továbbá visszaélésnek minősítette azt a gyakorlatot, ami az öngyilkosoktól megtagadta a megszentelt földbe való temetetés jogát, habár ez vallási tételeken alapult, és régóta alkalmazott „szankció” volt azokkal szemben, akik elvették saját életüket. A halottal szembeni egyedüli alkalmazható szankciónak az egyházi temetés megtagadását tartotta a tervezet, továbbá a sikertelen öngyilkosságot elkövetővel szemben a Josephina gyakorlatához hasonlóan felügyelet elrendelését tette lehetővé (bár ez a felügyelet nem volt pontosan meghatározva, még időben sem). Az 1843-as javaslat tartalmazta a kívánságra ölés, valamint az öngyilkosságban közreműködés tényállását.⁴

A Csemegi-kódex (1878. évi V. törvény) a felvilágosodás eszméjéhez csatlakozva az öngyilkosságot és annak kísérletét már nem rendelte büntetni, ellenben tartalmazta az

³ Bató Szilvia: Az öngyilkosság a régi magyar büntetőjog-tudományban. In: Halálos bűn és szabad akarat (szerk. Filó Mihály). Medicina Kiadó, Budapest 2013. 76. o.

⁴ Bató i. m. 77. o.

öngyilkosságban közreműködés tényállását. Ez a speciális tényállás két elkövetőt feltételezett, és ezek megállapodását abban, hogy egyikük végrehajtja az öngyilkosságot valamely rajtuk kívül álló esemény függvényében.⁵ Eme szükségszerű többes tettesi alakzatban, egyfajta felsőbb hatalomra bízott öngyilkosság megkísérlése vagy megvalósítása fogházbüntetést vont maga után.⁶

Két minősített esetet iktatott be a büntetőjogunkba az 1961. évi V. törvény. A magasabb büntetési tétel akkor vált kiszabhatóvá, ha az öngyilkos személy fiatalos volt vagy kóros elmeállapota a cselekmény helyes megítélésében korlátozta.⁷ Az 1978. évi IV. törvény szabályozási modelljét vette át a hatályos törvénykönyvünk, így ennek ismertetésétől eltekintünk.

III. Hatályos szabályozás

„160. § (1) Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„160. § (5) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki tizennegyedik életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik.”

„162. § (1) Aki mást öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt bír rá öngyilkosságra, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”⁸

A Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) miniszteri indokolása kimondja, hogy az öngyilkosság, illetve annak kísérlete nem esik a büntetőjog tényállásai közé, de az ehhez kapcsolódó felbujtás, továbbá bűnsegédi közreműködés igen.⁹ Ezt támasztja alá a Legfelsőbb Bíróság korábbi véleménye is: „A Btk. az öngyilkosságot, illetőleg ennek megkísérlését nem tekinti bűncselekménynek. Minthogy azonban az öngyilkosságot a közfelfogás elítéli és az erkölcsi normákkal is ellentétes, ennek megelőzése érdekében a Btk. 168. §-a az ehhez

⁵ Filó: Az eutanázia... 279. o.

⁶ A rajtuk kívül álló ok sokféle lehetett, így például az érmefeldobás. 1878. évi V. törvény 283. §

⁷ 1961. évi V. törvény 255. §

⁸ 2012. évi C. törvény

⁹ 2012. évi C. törvény miniszteri indokolása

kapcsolódó járulékos jellegű magatartásokat – nevezetesen az erre való rábírást és az ehhez való segítségnyújtást – önálló (sui generis) bűncselekménynek nyilvánítja.”¹⁰

IV. A rábírt személy tulajdonságai

A sértett két tulajdonsága vehető figyelembe: életkor és akaratí képeesség. Ezek függvényében teszünk különbséget emberölés és öngyilkosságban közreműködés között.

Tizennégy év alatti passzív alany esetén a beszámítási képeesség vélemezeten hiányzik. Az ellenük elkövetett cselekmények minősítéséhez az elkövetési magatartást és az eredményt szükséges vizsgálni. Ha az aktív alany rábíró magatartást tanúsított, és a sértett meghal, a 160.§ (5) bekezdést valósítja meg, így az emberölés alapesete szerint büntethető. Ha viszont magatartása „csak” szándékerősítő, segítségnyújtó, vagy rábíró, de csak a kísérletig jut, akkor a 162.§ (2) bekezdése valósul meg. Tizennégy és tizennyolc év közötti sértett sérelmére elkövetett rábíras vagy segítségnyújtás esetén szintén ez utóbbi az irányadó rendelkezés, legyen szó akár a halál tényleges bekövetkezéséről, akár az öngyilkosság megkísérléséről. Amennyiben a passzív alany tizennyolc év feletti, úgy az öngyilkosságban közreműködés alapesete állapítható meg.¹¹

A sértett akaratí képeessége akkor releváns, ha ennek kinyilvánítására képtelen. A Kúria 3/2013. Büntető jogegységi határozata deklarálja, hogy az akaratnyilvánításra képtelen személy általában akarata elhatározására egyaránt az, vagyis csak rábírással valósulhat meg a cselekmény.¹² Bérces Viktor szerint ennek fő esetei: a gyermekkor, a kóros elmeállapot, és a kényszer vagy fenyegetés. (Abban az esetben, ha ezek valamelyike olyan mértékben van jelen, hogy az a beszámítási képeességet kizárja). Ezek vagylagos fennállásakor az akaratnyilvánításra képtelen állapotot mindenkor meg kell állapítani. Emellett javasolja a törvénszöveg módosítását. Véleménye szerint a kódex megfogalmazása pontatlan, mivel pontosabb lenne, ha a beszámítási képeességgel nem rendelkező személyeket részesíteni ilyen fokozott büntetőjogi védelemben.¹³

¹⁰ A korábbi Btk. hatálya alatt készült határozat, ezért jelöli más számmal a tényállást. Legf. Bír. Bf. II. 772/1981. sz. (BH 1983.7.)

¹¹ *Bérces Viktor*: A rábíras mint elkövetési magatartás értelmezésének kérdései részesség, illetőleg öngyilkosságban közreműködés esetén. Jogelméleti Szemle 2015/1. sz. 8. o.

¹² A jogegységi határozat hézagos megfogalmazás veszélyeire Belovics Ervin hívja fel a figyelmet. In: *Belovics Ervin*: Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai. Magyar Jog 2014/4. sz. 200. o.

¹³ *Bérces*: A rábíras... 8. o.

V. Közreműködői magatartás

A közreműködői magatartás kétféle lehet a Btk. alapján: segítségnyújtás vagy rábírás.

A segítségnyújtás a végrehajtás előtt/alatt tevőleges, aktív vagy mulasztásos, passzív cselekmény, amely könnyíti, illetve előmozdítja az öngyilkosság elkövetését. A rábírás olyan ráhatás, amely következtében az öngyilkossági szándék kialakul. A deliktumnál való egyszerű jelenléttel nem valósul meg sem a 162.§, sem a 160.§ (5) bekezdés. Ebben az esetben a segítségnyújtás elmulasztásáért válik marasztalhatóvá az egyén. Ez alól kivételt képez az a helyzet, amikor valamely személy jelenléte az öngyilkos egyénre szándékerősítőleg hat, ugyanis ebben az esetben passzív segítségnyújtás miatt válik felelősségre vonhatóvá az adott személy.¹⁴

Önálló tettesnek minősül az, aki a 162.§-t valósítja meg. Probléma a 160.§ (5) bekezdése esetén merül fel, mégpedig azon a síkon, hogy közvetett vagy közvetlen tettességet kell-e megállapítani. E kérdéskörben a szakirodalmi vélemények is megosztottak. Az egyik nézet szerint közvetett tettességről beszélhetünk, mivel a passzív alany gyermekkorú, vagy akaratnyilvánításra képtelen személy (Angyal Pál). A másik nézet azt veszi alapul, hogy közvetett tettességről csak akkor beszélhetünk, ha a tettes olyan személyt használ fel a bűncselekmény elkövetéséhez, aki gyermekkorú, kóros elmeállapotú, kényszer vagy fenyegetés alatt álló, illetve tévedésben lévő. Viszont az öngyilkosság, amelynek az elkövetéséhez felhasználják a személyt, nem bűncselekmény (Belovics Ervin¹⁵).¹⁶

Vita tárgyát képezi a részesség értelmezése is, vagyis, hogy lehet-e részese a 162.§-ban foglalt bűncselekménynek. A részességet elvetők azzal érvelnek, hogy hiányzik a tettesi alapcselekmény, amihez a részesi cselekmény járulna (Filó Mihály¹⁷). Ezen kívül, az említett szakasz részesi delictum sui generis, tehát olyan cselekmény, ami alapvetően részesi magatartás, de a törvényhozó önálló bűncselekményként rendeli büntetni (Kis-Hollán¹⁸). A részességet elismerők álláspontja szerint lehetséges a felbujtás, mint részesi cselekmény, abban az esetben, ha valaki mást bír rá arra, hogy harmadik személyt öngyilkosságra rábeszéljen, illetőleg ehhez segítséget nyújtson (Edvi Illés¹⁹).²⁰

¹⁴ *Bérces*: A rábírás... 10. o., Vö.: *Tóth Mihály – Nagy Zoltán* (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2014. 57. o.

¹⁵ *Bérces*: A rábírás... 9. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ *Filó*: Az eutanázia... 233. o.

¹⁸ *Kis Norbert – Hollán Miklós*: A magyar büntetőjog tankönyve. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest 2008. 63. o. In: *Belovics* i. m. 202. o., In: *Bérces*: A rábírás... 9. o.

¹⁹ *Edvi Illés Károly*: A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Második Kötet. Második teljesen átdolgozott kiadás. Révai testvérek, Budapest 1894. 411. o. In: *Belovics* i. m. 201. o., In: *Bérces*: A rábírás... 9. o.

²⁰ *Bérces*: A rábírás... 9. o.

Véleményem szerint a felbujtás lehetséges, hiszen ebben az esetben egy harmadik személy bírja rá a tettest egy bűncselekmény elkövetésére, ami az öngyilkosságban közreműködés, ami járulékosági kritériumnak ezzel eleget tesz. Hasonló a megítélésem a bűnsegédi magatartást illetően, t.i. az olyan bűnrészesi cselekményhez is járulhat, amit adott esetben elkövetési magatartásként már befejezett bűncselekményként értékel a jogalkotó.

VI. A több személyt érintő öngyilkosságok

Napjainkban egyre többször fordul elő a csoportos öngyilkosság, valamint a több ember életét követelő szuicidum. Ennek tekintetében fontosnak tartom az efajta cselekmények vizsgálatát. Vizi János véleménye alapján ezen belül négy főbb alcsoportot különíthetünk el.

1. Olyan személy kapcsolódik be az öngyilkosságba, akinek nincs „életeldobási” szándéka.
2. Az egyén olyan elkövetési módot választ, ami más személyre is kiterjed, és ezen személyek közömbösek vagy ismeretlenek számára. Ilyennek tekinthetők például a balesettel vegyes öngyilkosságok.
3. Minden érintett többé-kevésbé öngyilkossági szándékkal működik közre, általában a végrehajtásban erősítik egymást (közvetve vagy közvetlenül).
4. A szuicid elhatározás előtt vagy után emberölési szándék is kialakul. Például.: mást is megöl valamilyen cél elérése érdekében, amihez a saját halála is hozzájárul.²¹

Témánk szempontjából az első és a harmadik eset jelentős. Az első kategórián belül két szélső határt lehet meghúzni: az egyik oldalon az eutanázia, a másikon az öngyilkosságba „kergetés” áll. Ide tartoznak az ún. asszisztált öngyilkosságok is, amely fogalom alatt azokat a cselekményeket értjük, amelyek a meghalni vágyót a túlvilágra segítik, de nem kórházi keretek között.²² A harmadik alcsoportba a kölcsönös szándékerősítésre helyeződik a hangsúly. Manapság erre az internet a „legkiválóbb” fórum, ahol chatszobákon és erre a célra létrehozott weboldalakon keresztül segítik egymást az elkövetők. A média ebbe a kategóriába sorolta a tavaly nagy visszhangot kapó Kék Bálna nevű internetes játékot is, viszont ezek az állítások hatósági megerősítést nem nyertek.²³

²¹ Vizi János: A több személyt érintő öngyilkosságok néhány esete, jellemzője. In: Halálos bűn és szabad akarat (szerk. Filó Mihály). Medicina Kiadó, Budapest 2013. 299–300. o.

²² Vizi i. m. 301–302. o.

Megjegyzendő, hogy az asszisztált öngyilkosság fogalmat az eutanázia szinonimájaként is használják.

²³ A játék lényegét egy feladatsor teljesítése jelentette, amelynek legutolsó cselekménye az öngyilkosság volt.

VII. A szabályozás ideáltípusai

Filó Mihály alapvetően kétféle modellt vázol fel: az egyik bünteti a quasi-részesi magatartás, a másik alapján nincs büntetése a támogatásnak. Az előbbi modellt követi többek között az osztrák, a francia, az olasz illetve a magyar szabályozás. A büntethetőséget objektív feltételhez köti, az öngyilkosság megkísérléséhez. Utóbbi típusba tartozik például a belga, holland és a svájci büntetőtörvény. Ezek az országok azt az elvet vallják, hogy az élet feletti rendelkezési jog a szuicid magatartásra is kiterjed, így a védett jogi tárgy (az öngyilkossági szándék befolyástól mentes kialakítása) a támogatással nem sérül, ha valaki saját elhatározásából vet véget az életének, és ehhez esetleg más személy nyújt segítséget.²⁴ Svájcban a szabályozás annyira liberális, hogy különféle ápolási intézmények létesültek, amelyek az öngyilkosságot lehetővé tevő módszereket és eszközöket biztosítanak a meghalni vágyóknak. Azt viszont erősen hangsúlyozzák, hogy az öngyilkosnak minden esetben ítéloképesnek kell lennie. Abban az esetben, ha a szándék kialakításában más valaki is szerepet játszott büntetőjogi felelősségre vonásra kerül sor.²⁵

VIII. Az eutanázia és az öngyilkosságban közreműködés kapcsolata

A két fogalom szorosan kapcsolódik egymáshoz. Az aktív eutanázia az öngyilkosságban közreműködés iskolapéldája is lehetne, ám hazánkban tiltott. A passzív eutanázia a beteg életfenntartó, életmentő beavatkozások visszautasításának jogát foglalja magában, ezt az egészségügyről szóló törvény (továbbiakban: Eütv.) lehetővé teszi.²⁶ Az eljárás komplex, és egyáltalán nem a beteg életének végnapjait megkönnyítő, sokkal inkább azt még plusz terhekkel súlyosító. Emellett maga az egészségügyi személy tevékenysége tényállásszerű is lehet, ennek ellenére mégis büntetlen marad. Azt mondhatjuk tehát, hogy a passzív eutanázia szabályozásakor a jogalkotó áttöri egy megadott szintig az emberi élet elvételének általános tilalmát. Ugyanis a 23. §-ban a törvény a „megszüntetés” szófordulattal él a beavatkozásra nézve, amelynek értelmezése nem teljesen egyértelmű. A megszüntetés, mint tevékenység inkább aktív, mintsem passzív magatartást feltételez, amely már megfeleltethető a Btk. 162. §-ában foglalt tényállásnak. Épp ez miatt tesz Filó Mihály javaslatot a törvényszöveg módosítására, ez a feladat azonban még várat magára.²⁷

²⁴ Filó Mihály: Az asszisztált öngyilkosság és az életvégi döntések Európában – tettesség, részesség, önrendelkezés. Állam- és Jogtudomány 2016/4. sz. 122–123. o.

²⁵ Filó Mihály: Az öngyilkosságban közreműködés és a részesség tana. In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs 2011. 201. o.

²⁶ 1997. évi CLIV. tv. (Eütv.) 20. § (3)

²⁷ Filó: Az öngyilkosságban... 132. o.

IX. Összegzés

Az öngyilkosságban közreműködés büntetésének hatályos deklarációja a mai napig megosztottá teszi a büntetőjogi felfogást. Számos szerző hívja fel a figyelmet a hatályos Btk. ide vonatkozó passzusainak félreértésekre okot adható mivoltára. Így, ahogy a fentiekben is kifejtettük indokoltta válhat a jelenlegi törvény félreértésmentes szövegezésű módosítása. Abban a kardinális kérdésben is megoszlanak a vélemények, hogy tettesi vagy részesi cselekményként értékelhetjük-e. Ez a furcsa kettősség teszi a deliktumot igazán különlegessé és érdekessé. Amit biztosan leszögezhetünk az az, hogy jelen állás szerint a jogalkotó nem engedi meg más személy számára az élet megszakítására való rábírást, sem az ehhez történő segítségnyújtást.

Iglódi Viktória

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása Magyarországon

„Az állatok nagy, jogfosztott, néma többség, amely csak a mi segítségünkkel maradhat fenn.”

([Gerald Durrell](#))

I. A dolgozat témájának ismertetése

Dolgozatomban az állatkínzás magyarországi büntetőjogi tényállása válását, valamint a hatályos szabályozását szeretném ismertetni, mégpedig az alábbi főbb témakörök bemutatásával: a jogi szabályozás megalkotásáig vezető út, valamint a kapcsolódó törvényi rendelkezések és azok elemzése. Úgy gondolom a téma aktuális, hiszen az, ahogy egy adott társadalomban miként bánnak az emberek a környezetükben élő állatokkal, megmutatja az adott közösség civilizáltságát, valamint kultúrájának fejlettségét is. Az állatokkal történő bánásmód magában foglalja azt is, hogy az állam milyen módon és milyen mértékben lép fel a renitens magatartásokkal szemben. Bár Magyarország az elmúlt években sokat lépett előre, még van hová fejlődni az állatvédelem körében.

Véleményem szerint Magyarországon egyre több brutális állatkínzásról lehet hallani, valamint olvasni a közösségi médián keresztül. Szinte nap, mint nap találkozhatunk kidobott, éheztetett, megvert, valamint rossz körülmények között tartott állatokról szóló bejegyzésekkel. Néhány alkalommal a sajtó egy-egy esetet jobban felkap, és ez nagyobb visszhanggal jár, így például a kölyökkutyát az autóba boxoló rendőr, valamint a Sarkadon szerencsétlenül elbukott versenyló, amelynek tetemét megcsonkítva találták meg.

Úgy gondolom, ha valaki több alkalommal is bántalmazóan lép fel az állatokkal szemben, az később hajlamosabb lesz embertársaival szemben is erőszakos magatartást tanúsítani egy esetleges konfliktushelyzetben. A két deviáns magatartás közötti összefüggés feltárására irányul több pszichológiai kutatás is, és **„általánosságban elmondható, hogy az eddigi kutatások erős kapcsolatot találtak az állatokkal való rossz bánásmód és az emberekkel szemben elkövetett bűncselekmények között. Demográfiai szempontból a férfiak, valamint az alacsonyabb iskolázottsággal rendelkezők gyakrabban bántalmazták az állatokat.”**¹

¹ file:///C:/Users/Acer/Downloads/kiss-anna_hu.pdf (2019.05.15.)

Az állatvédelem, valamint az állatkínzás elleni hatékony fellépés nem csupán jogi, hanem morális, etikai kérdés is, hiszen az állatok az ember környezetének esszenciális alkotóelemei. Emellett már az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (továbbiakban: Ávtv.) is kimondja, hogy „az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége²”.

II. A szabályozás megalkotását szükségessé tévő indokok

Legelőször szeretném bemutatni azokat a körülményeket, indokokat, amelyek szükségessé tették az állatkínzásra vonatkozó jogi szabályozás megalkotását.

Az első ilyen körülmény, hogy a rendszerváltás után egyre több társadalmi kezdeményezés indult a jogi szabályozás megalkotásáért a civilszervezeteken és a médián keresztül. Több állatorvos és biológus is azon az állásponton volt, hogy szükséges egy állatvédelmi kódex elfogadása. A civil szervezetek közül élvasznak számított a Hermann Ottó Országos Állat- és Természetvédő Egyesület (HEROSZ), amely „már évtizedekkel ezelőtt tevékenysége középpontjába állította a magyar állatvédelmi törvény létrehozásának elősegítését, és ezzel az állatvédelmi társadalmi gondolkodás magasabb szintre emelését. Már 1985 júniusában kérte az Országos Környezet- és Természetvédő Hivatal elnökét egy magas szintű jogszabálynak a jogalkotási tervbe való felvételére.”³

A következő indok az Európai Unió jogharmonizáció volt. Magyarországon már a 90-es évek végén célként került megfogalmazásra az Unióhoz való csatlakozás, amelynek elengedhetetlen feltétele volt egy korszerű állatvédelmi törvény megalkotása.⁴

Az utolsó indok pedig az volt, hogy a helyi önkormányzatok sem tudtak hatásosan fellépni az állatkínzókkal szemben, mert nem állt a háttérben egy megfelelő jogszabály, amely megalapozta volna hatáskörüket.

A büntetőjogi szabályozás megalkotását közvetlenül megelőző eset a 2003-ban Fadd-Domboriban történt brutális állatkínzás.⁵

III. Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény

Az első mérföldkőnek az 1998. évi XXVIII. törvény számított, amelynek alapgondolata a következő:

² 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről preambuluma

³ [http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20%C3%A1llatk%C3%ADnz%C3%A1s%20b%C3%BCntet%C5%91jogi%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa%20haz%C3%A1nkban%20\(1\).pdf](http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20%C3%A1llatk%C3%ADnz%C3%A1s%20b%C3%BCntet%C5%91jogi%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa%20haz%C3%A1nkban%20(1).pdf) (2019.05.15.)

⁴ http://www.vkszi.hu/cikk/252_1.pdf 17. o. (2019.05.21.)

⁵ file:///C:/Users/Acer/Downloads/arsboni_hu.pdf (2019.05.15.)

„Az állatvilág magasabb rendű képviselői örömet, elégedettséget, de szenvedést és halálfélelmet is kifejezni képes élőlények, s ezért az ember és az állatok közötti kapcsolatban meghatározott szerepet kell kapnia az emberiségnek, az erkölcs és a kultúra egyetemes értékeinek is.”⁶

Az állatvédelmi törvény általános jelleggel tiltja az állatok kínzását. Az állatkínzás fogalmát a törvény az alapfogalmak körében definiálja, mégpedig a következőket foglalja magában:

- „*az állat szükségtelen, fájdalmat okozó bántalmazása,*
- *vagy olyan hatást eredményező beavatkozás, bánásmód, valamint szükségleteinek olyan mértékű korlátozása,*
- *amely tartós félelmet vagy egészségkárosodást okozhat,*
- *továbbá az öröklődő betegségben szenvedő - nem kísérleti célra szánt - állategyed tenyésztése, szaporítása.”⁷*

A fogalmi meghatározáson túlmenően a törvény egy példálózó felsorolást is tartalmaz az állatkínzás leggyakoribb eseteivel, amelyek a következők lehetnek: az állat

- kínzása,
- emberre vagy állatra uszítása, illetőleg állatviadalra idomítása,
- kényszertakarmányozásra fogása,
- a kíméletét nem biztosító módon történő mozgatása és szállítása, valamint elhelyezése,
- természetellenes és önpusztító tevékenységre szoktatása.⁸

A jogalkotó az (1) bekezdésben rögzített tilalmak alól gazdasági okokból kivételt enged az érett libatoll házilag vagy az engedélyezett technológia szerint végzett szedése, illetve a házilag vagy az engedélyezett technológia szerinti liba- és kacsatömés esetén.⁹

IV. Az állatkínzás 2004 előtt

2004 előtt a közrend elleni szabálysértések körében került szabályozásra az állatkínzás. Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendeletben volt megtalálható az állatkínzás tényállása, amely így hangzott:

⁶ EBH2006.1391, EBH2008.1762

⁷ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 3.§ 4. pont

⁸ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 6.§ (1)

⁹ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 6.§ (2)

„Aki

a) gerinces állatot közterületen vagy nyilvános helyen, mások felháborodására alkalmas módon bántalmaz, annak akaratlagosan fizikai fájdalmat okoz, illetőleg természetével ellentétes cselekedetre kényszerít,

b) gerinces állaton szükségtelenül olyan beavatkozást végez, amely alkalmas arra, hogy másokban felháborodást vagy riadalmat keltsen,

c) gerinces állat tartásának minimális feltételeit nem biztosítja, a tartás módszereivel az állatnak fizikai fájdalmat, egészségkárosodást, megbetegedést okoz.”¹⁰

A tényállás védett jogi tárgya nem elsősorban maga az állat, hanem inkább a társadalom, a közrend, a közérköcs volt. A cselekmény elkövetője csak abban az esetben volt büntethető, ha a cselekmény alkalmas volt arra, hogy másokban felháborodást, illetve riadalmat keltsen, valamint közterületen vagy nyilvános helyen követték el.¹¹

Érdekesség, hogy a szabálysértés esetén az elkövető maximum 50.000 forint pénzbírsággal volt sújtható¹², ezen – véleményem szerint - csekély összeg is jól kifejezi, hogy Magyarországon akkoriban indult meg az állatkínzás szankcionálása érdekében tett hosszú folyamat, amely még igen kezdetleges volt. (Ma a bűncselekmény alapesete 2 évig, míg a minősített esete pedig 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető).¹³

Az állatkínzás már korábban is megjelent a büntetőtörvénykönyveinkben, így például a kihágásokról szóló Büntető-törvénykönyv, az 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) is tartalmazta azt.¹⁴ „A Kbt. második részének VII. Fejezetében - a közrend és a közszemérem elleni kihágások között - szabályozta az állatkínzás tényállását. A Kbt. 86. §-a szerint „aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínozt, vagy durván bántalmaz, úgyszintén aki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi: nyolc napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő”.¹⁵

V. Állatkínzás az 1978. évi IV. törvény (régi Btk.) szabályai alapján

2003 júniusában Fadd-Domboriban három biztonsági őr kegyetlen módon kínozott halálra egy kutyát, amely az orvosi kezelés ellenére három nap múlva elpusztult. Az eset nagy felháborodást keltett az egész országban, aminek hatására a Magyar Állatotthonok Országos

¹⁰ Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet 2.§

¹¹ Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet 2.§

¹² file:///C:/Users/Acer/Downloads/arsboni_hu_ket_ev_letoltendo_allatkinzasert.pdf (2019.05.21.)

¹³ 2012. évi C. törvény 244.§

¹⁴ file:///C:/Users/Acer/Downloads/arsboni_hu_ket_ev_letoltendo_allatkinzasert.pdf (2019.05.21.)

¹⁵ http://acta.bibl.u-szeged.hu/37916/1/juridpol_068_fasc_013.pdf (2019.05.15.)

Szövetsége (MAOSZ) szervezésében a Tolna Megyei Állat- és Természetvédő Alapítvány népi kezdeményezésen alapuló aláírásgyűjtési kampányba kezdett. Összesen 379.611 aláírás gyűlt össze, ebből kb. 330 ezer volt érvényes, ami bőven meghaladta az országos népi kezdeményezés érvényességéhez meghatározott számot (50.000).¹⁶ Ezt követően összeült a parlament, és elfogadták az 1978. évi IV. törvény módosítását, amely az állatkínzást bűncselekménynek minősítette. Ez a rendelkezés 2004. április 24-től vált hatályossá. A bűncselekmény minősített esete 2008. december 19-én lépett hatályba.

„(1) Aki

a) *gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,*

b) *állattartóként, háziállatot vagy az ember környezetében tartott veszélyes állatot elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a vadásatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon vadászik, illetőleg a halásatról szóló törvény által tiltott halfogási eszközzel vagy módon halászik vagy horgászik.*

(3) *A büntetés büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1)–(2) bekezdésben írt bűncselekményt olyan módon követik el, hogy az az állatnak különös szenvedést okoz.*”¹⁷

A közrend elleni bűncselekmények között, a közbiztonság elleni bűncselekmények cím alatt került szabályozásra az állatkínzás. „Ennek oka az volt, hogy ezek a bűncselekmények általában nem konkrét személy jogait sértik vagy veszélyeztetik, hanem káros hatásuk ennél szélesebb kört, a társadalom egészét érintik.”¹⁸

Az új Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) a korábbihoz képest, az állatkínzás tényállásából kiemelte, és új tényállásokat alkotott az orvvadászat, illetve az orvhalászat tekintetében. „Ennek indoka egyrészt, hogy sem a jogosulatlan vadászat, sem az állatkínzás tényállásában szereplő magatartások nem pontosan illeszkednek a háttérjogszabályhoz, másrészt az állatkínzás esetében tartalmilag sem oda illenek, hiszen nem kínzásról van szó.”¹⁹

¹⁶ file:///C:/Users/Acer/Downloads/arsboni_hu.pdf (2019.05.15.)

¹⁷ 1978. évi IV. törvény 266/B.§

¹⁸ [http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20%C3%A1llatk%C3%ADnz%C3%A1s%20b%C3%BCntet%C5%91jogi%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa%20haz%C3%A1nkban%20\(1\).pdf](http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20%C3%A1llatk%C3%ADnz%C3%A1s%20b%C3%BCntet%C5%91jogi%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa%20haz%C3%A1nkban%20(1).pdf) (2019.05.15.)

¹⁹ 2012. évi C. törvény indokolása 106. o.

VI. Állatkínzás a 2012. évi C. törvény (új Btk.) szabályai alapján

Az új kódex a környezet és a természet elleni bűncselekmények között szabályozza az állatkínzás bűncselekményét, így véleményem szerint a tényállás a „helyére került”, hiszen az ebben a fejezetben található tényállások közös jellemzője, hogy a környezetet és a természetet, valamint azok elemeit védik.

„(1) Aki

a) *gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,*

b) *gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzás*

a) *az állatnak különös szenvedést okoz, vagy*

b) *több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.”²⁰*

Csupán az Ávtv.-ben tiltott magatartások legdurvább eseteire vonatkozik a büntetőjogi védelem. Enyhébb esetekben állatvédelmi bírsággal - amelynek alapösszege jelenleg 15 ezer forint²¹ - szankcionálható az állatvédelmi törvény megszegése. Az állatvédelmi hatóság azzal szemben, „aki tevékenységével vagy mulasztásával az állatok védelmére, kíméletére vonatkozó jogszabály vagy hatósági határozat előírását megsérti vagy annak nem tesz eleget, magatartásának súlyához, ismétlődéséhez, és különösen az állatnak okozott sérelem jellegéhez, időtartamához igazodó mértékű állatvédelmi bírságot”²² szab ki. Az állatvédelmi bírság kiszabása helyett, illetve mellett az állattartót a hiányosságok kijavítására, valamint pótlására kell kötelezni, és állatvédelmi oktatáson való részvételre kötelezhető.²³ Az Ávtv. 43.§ (9)-(10) bekezdései alapján, aki a jogszabályok vagy hatósági határozat rendelkezésének szándékos vagy ismételt megsértésével állatának maradandó egészségkárosodását vagy elpusztulását okozza, 2-8 évre eltiltható az állattartástól.²⁴ Állatvédelmi bírság szabható ki abban az esetben, ha pl. egy kutyát tartósan láncon tartanak gazdái.²⁵

A bűncselekménynek két elkövetési magatartása van. Az első a gerinces állat indokolatlan bántalmazása, illetve olyan súlyos bánásmód tanúsítása, amely alkalmas arra,

²⁰ 2012. évi C. törvény 244.§

²¹ 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet az állatvédelmi bírságról 2.§

²² 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 43.§ (1)

²³ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 43.§ (6)

²⁴ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 43.§ (9)-(10)

²⁵ https://pdfcrowd.com/genpdf/650fc15a2bbf1568d7cc273685464275.pdf?name_inline=portal_nebih_gov_hu_tajekoztato_a_kutyak_tartos_lancon_tarta.pdf (2019.05.21.)

hogy az állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.²⁶ Ez az elkövetési magatartás magában foglalja a már korábban tárgyalt Ávtv. 6. § (1) bekezdésben felsorolt cselekmények megvalósítását. A súlyos bánásmód megvalósulhat passzív emberi magatartással is, mégpedig ide tartozik minden olyan tartási, gondozási mulasztás, amely nem sorolható a bántalmazás körébe, mégis az állat szenvedését idézi elő. Ezen elkövetési magatartás megvalósulására példaként említhető az állat tartós éheztetése, valamint az állat betegsége esetén a szükséges állatorvosi segítség megtagadása.²⁷

A bűncselekmény másik elkövetési magatartása a gerinces vagy a veszélyes állat elhagyása, elűzése vagy kitétele.²⁸ Ezen magatartások közös jellemzője, hogy az állat feletti birtokviszony megszüntetésére irányulnak. *„Ezen elkövetési magatartás büntetni rendeltségének oka nem csupán az állat kiszolgáltatott helyzete, hanem a magára hagyott állat által okozható veszélyhelyzet megelőzése is.”*²⁹ Az embernek erkölcsi kötelessége vállalni az általa birtokolt állatok nevelését, gondozását, megfelelő ellátását. Hiszen ahogy [Antoine de Saint-Exupéry](#) is megfogalmazta: *„Te egyszer s mindenkorra felelős lettél azért, amit megszelídítettél.”*³⁰ A tényállás ezen fordulata ennek a felelősségvállalásnak a hiányát rendeli szankcionálni.

A bűncselekmény csak gerinces vagy veszélyes állat bántalmazása esetén tényállásszerű, valamint akkor, ha a bántalmazás indokolatlan. Az, hogy a bántalmazás indokolt-e, minden esetben a bíróság állapítja meg az eset összes körülményére tekintettel. A gerinces állat legegyszerűbben úgy definiálható, hogy *„a fejlettség legmagasabb szintjén lévő, belső szilárdvázú állat”*³¹. A veszélyes állatok körét pedig a 8/1999. (VI.13.) KÖM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet I. számú melléklete tartalmazza. Nem lehet a bűncselekmény elkövetési tárgya olyan gerinces vagy veszélyes állat, amely fokozottan védettnek minősül, mivel akkor a természetkárosítás (Btk. 242.§) bűncselekménye valósul meg.

*„A büntethetőséghez nem szükséges, hogy az elkövető az állat életét ténylegesen kioltsa, vagy az állat valóban maradandó egészségkárosodást szenvedjen, elég csupán az, hogy az elkövető cselekménye erre alkalmas legyen.”*³² Emiatt nem tartalmaz a Btk. külön tényállást az állat életének kioltására, ezen eredmény bekövetkezte a büntetéskiszabás során súlyosító körülményként értékelhető.

²⁶ 2012. évi C. törvény 244.§ (1) a) pont

²⁷ Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 232. o.

²⁸ 2012. évi C. törvény 244.§ (1) b) pont

²⁹ 2012. évi C. törvény indokolása 106. o.

³⁰ [Antoine de Saint-Exupéry](#): A kis herceg (fordította: Rónay György) 40. o.

³¹ Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 291. o.

³² Tóth – Nagy i. m. 232. o.

Az Ávtv. szerint az állat élete elfogadható ok vagy körülmény esetén kioltható, a bűncselekmény ezen esetekben sem valósul meg. Mindazonáltal kiemелendő, hogy csak az állatnak történő legkisebb szenvedés okozásával, valamint a faj adottságainak figyelembevételével oltható ki az állatok élete. Az Ávtv. 12.§ (1) bekezdése szerint az állat élete csak kábítás után oltható ki.³³ Ez alól a törvény kivételeket is megfogalmaz a gerinctelen állatok, a háztartásban élelmezési célra levágott baromfi, nyúl vonatkozásában, valamint abban az esetben, ha az állat életének kioltása szűkséghelyzet végett indokolt. Ezen esetekben is irányadó az a szabály, hogy az állat életének kioltása szakszerű gyorsasággal és a legkisebb szenvedés okozásával kell történnie.³⁴

Az Ávtv. az elfogadható okokat és körülményeket exemplifikatív felsorolja, így annak minősül különösen:

- „*az élelmezési cél vágóállat esetében,*
- *a prém termelése,*
- *az állomány szabályozás,*
- *a gyógyíthatatlan betegség, illetve sérülés, a fertőző betegségek felszámolása, valamint az azok ellen való védekezés,*
- *a kártevők irtása,*
- *a másként el nem hárítható támadás megakadályozása,*
- *a tudományos kutatás,*
- *valamint közegészségügyi veszély elhárítása.*”³⁵

Az élelmezési cél, valamint a prém termelése nem minősül elfogadható oknak a kutyák és macskák vonatkozásában, valamint tiltott ezen állatok élelmiszerként történő hasznosítása.³⁶

Az állatkínzás elkövetője a tényállás első fordulatóban bárki, míg a második fordulatóban az lehet, aki az állatot tartja – ez a személy nem feltétlenül az állat tulajdonosa. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el. Azt, hogy ki minősülhet állattartónak definiálja az Ávtv, mégpedig az alábbi fogalmat adja meg a törvény: „*állattartó: az állat tulajdonosa, illetve aki az állatot vagy az állatállományt gondozza, felügyeli*”³⁷. Az állatkínzás halmazatban állhat a tiltott állatviadal szervezésével (Btk. 247.§), a természetkárosítással (Btk. 242.§), valamint a rongálással (Btk. 371.§) is.³⁸

³³ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 12.§ (1)

³⁴ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 12.§ (2)

³⁵ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 11.§ (1)

³⁶ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 11.§ (1)

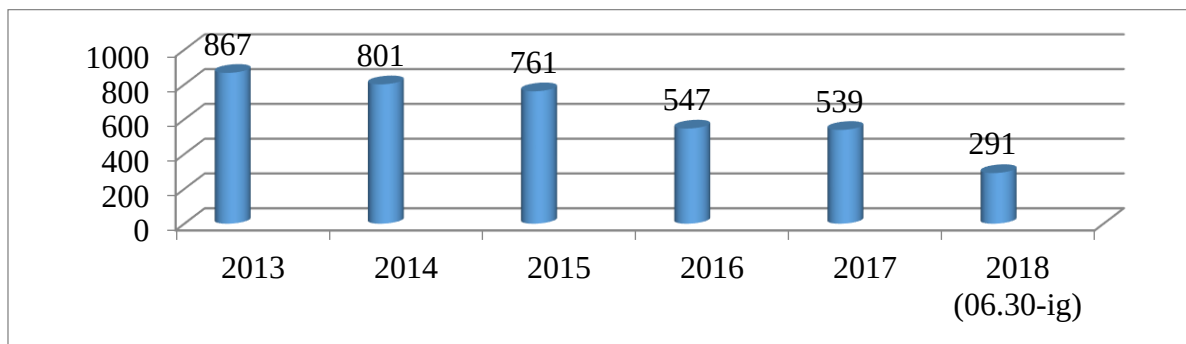
³⁷ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről 3.§ 1. pont

³⁸ Tóth – Nagy i. m. 233. o.

A bűncselekmény súlyosabban minősül, illetve az elkövető nem vétség, hanem büntett miatt vonható felelősségre, ha a bántalmazással vagy az általa alkalmazott indokolatlan bánásmóddal az állatnak különös, azaz az átlagost lényegesen meghaladó szenvedést okoz, vagy ha az állatkínzás több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását eredményezi.³⁹

VII. Statisztika

Az alábbiakban egy összefoglaló diagramot láthatunk, amely a Magyarországon elkövetett állatkínzások számát mutatja be 2013 és 2018. június 30-a között (az adatok a Belügyminisztérium Bűnügyi Statisztikai Rendszeréből származnak). Mint az a diagramról is jól leolvasható, Magyarországon az elmúlt években csökkent az elkövetett bűncselekmények száma, ugyanakkor véleményem szerint ezek a számok még mindig elég magasak.

VIII. Záró gondolatok

Bár Magyarország az elmúlt években sokat lépett előre, úgy gondolom, még mindig van hová fejlődni az állatvédelem tekintetében. A büntetőjog ultima ratio jellegéből is következik, hogy nem csak büntetőjogi eszközökkel kell és lehet az elkövetett állatkínzások számát visszaszorítani. Úgy gondolom, nagyobb hangsúlyt kellene arra fektetni, hogy már kisgyermek korban megtanulják az emberek a természet, valamint az állatok tiszteletét, kíméletét, valamint azt, hogy ezek nélkül az emberi lét is veszélybe kerülhet. Ez nem csupán a szülők, hanem az alapfokú nevelési és oktatási intézmények dolgozóinak is a feladata lenne.

A kutyák mellett más állatok kötelező chippel ellátását is szorgalmaznám, hiszen ennek köszönhetően könnyebb lenne a megkínzott állatok beazonosítása, gazdáinak felkutatása.

³⁹ 2012. évi C. törvény 244.§ (2)

Petrovits Roberto

joghallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Az Egyesült Államok 2016. évi elnökválasztása és az orosz befolyás az erőszak tilalmának tükrében

I. Bevezetés

Az Egyesült Államok legutóbbi elnökválasztásának sajtóvisszhangja a korábbiakhoz viszonyítva páratlan volt, és még most is sok tisztázatlan kérdés maradt körülötte. A közösségi média felületek felhasználásával és az internet biztosította gyors információáramlás kihasználásával – részben már bizonyítottan, részben feltételezetten – orosz felhasználók próbálták befolyásolni az elnökválasztást.

A befolyás mértéke, illetve forrása máig is tisztázatlan, így e tanulmány csupán a feltételezett befolyást kívánja elsősorban az erőszak tilalmának *ius cogens* természetű nemzetközi jogi követelményével szembe állítani.

A feltételezett választási befolyás, amelynek egyes elemeit már az amerikai szövetségi hatóságok bizonyítottan nyilvánítottak,¹ több frontról érkezett az Egyesült Államok területére. A közösségi média felületeken (*Facebook*, *Twitter*, stb.) elhelyezett ún. „*fake-news*”, azaz álhíreket tartalmazó hirdetések mellett, amelyeknek célzott közönsége volt, és nagymértékű kattintást, így olvasást vont maga után, több, a demokratákhoz köthető (vagy azok szövetségi szintű szervezetének) elektronikus levelezés látott napvilágot egy olyan weboldalon, amelyen kiszivárogtatott (sokszor személyesebb, titkosított vagy egyszerűen jogellenesen szerzett) információkat tesznek közzé (*WikiLeaks*).² Az egyes befolyásolást célzó tevékenységek mögött feltételezhetően Oroszország áll, amely egyes esetekben bizonyítást is nyert.³

¹ 2016 Presidential Election Investigation – Fast Facts. <https://edition.cnn.com/2017/10/12/us/2016-presidential-election-investigation-fast-facts/index.html> (2019.04.16.)

² A kiszivárogtatott levelezések elérhetőek a WikiLeaks oldalán, kereshető adatbázis formájában: https://wikileaks.org/dnc-emails/?q=&mfrom=&mto=&title=¬itle=&date_from=&date_to=&nfrom=¬o=&count=50&sort=0#searchresult (2019.04.16.)

³ Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetbiztonságért felelős állami szerve, illetve a választások biztonságáért felelős hírszerzési igazgató 2016. október 7-én közölt közös nyilatkozata egyike a leghitelesebb dokumentumoknak, amelyek alátámasztják a *doxing*-műveletek mögött álló orosz befolyás tényét. <https://www.dhs.gov/news/2016/10/07/joint-statement-department-homeland-security-and-office-director-national> (2019.04.16.)

II. Tipológia – támadások és befolyásoló tevékenységek a cyber-térben

Ahhoz, hogy minősíteni lehessen ezeket a cselekményeket, célszerű több fogalmat tisztázni, illetve rendszerbe foglalni az egyes tevékenységeket. A cyber-térben történő, választásokkal kapcsolatba hozható, ártó szándékú külső behatásokat két fő csoportra bonthatjuk: támadásokra és befolyásolásra. A támadások körébe soroljuk az elektronikus rendszerek feltörését, a szavazatok számának megváltoztatását, a választói névjegyzékben történő jogtalan módosításokat és az ehhez hasonló cselekményeket, lényegében az elektronikus rendszerekben tárolt adatok megsemmisítését, megváltoztatását, kiegészítését.

A befolyásolás azonban nem a létező adatok, rendszerek megmásítására törekszik, hanem az egyes személyek, szavazópolgárok viselkedésének megváltoztatására és a befogadó közeg kognitív funkcióira hatnak. Alapvetően a befolyásolással járó tevékenységek az emberi kapcsolatok velejárói, és sok esetben nem problémás jelenségek, azonban – e határvonal meghatározásában a jog és más tudományok is nehézségekbe ütköznek – több esetben aggályosak, esetleg etikátlanok vagy akár jogellenesek is.⁴ A nem egyszerűen az emberi kapcsolatok velejárójaként definiált, ebben az esetben a választók viselkedésének befolyásolását célzó cyber-tevékenységek további csoportokra oszthatók; elsőként *doxing*-ra, amely azt a tevékenységet takarja, amelyek nem nyilvános információkat, adatokat – a 2016. évi amerikai elnökválasztás esetében elektronikus levelezéseket – a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tesznek, amelyet feltételezhetően egy elektronikus rendszerbe való jogellenes behatolás előz meg (*hacking*).⁵

E tevékenységek másik csoportja pedig újonnan kreált vagy már elérhető információ fenyegetésre, összezavarásra, félrevezetésre történő szándékos alkalmazása célzott közönségen. Ezek között meg kell különböztetni a rosszindulatú információt, amelynek célja egyes személyek, szervezetek vagy államok „lejárátása”, rossz színben való feltüntetése (ezek általában fenyegető, abuzív, diszkriminatív, zaklató vagy felkavaró hangvételi), illetve a félretájékoztatót, amely a köznyelvben is elterjedt „*fake news*” jelenséget jelenti.⁶

Az Európai Bizottság közleménye az alábbiak szerint definiálja a félretájékoztatót: „A félretájékoztató olyan, igazolhatóan hamis vagy félrevezető információ, amelyet gazdasági

⁴ Sander, Barrie: Democracy Under The Influence: Paradigms of State Responsibility for Cyber Influence Operations on Elections. Chinese Journal of International Law 2019. Megjelenés alatt. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3341681 (2019.04.16.) 5-6.o.

⁵ Sander: i.m. 7-15. o.

⁶ Sander: i.m. 7-15.o.

haszonszerzés vagy szándékos megtévesztés céljából hoznak létre, hoznak nyilvánosságra és terjesztenek, és amely kárt okozhat a közérdeknek. A közérdeknek okozott károk magukban foglalják azokat a veszélyeket, amelyek a demokratikus politikai és szakpolitikai döntéshozatali folyamatokat, valamint a közjavakat – például az uniós polgárok egészségének, a környezetnek vagy a biztonságának a védelmét – fenyegetik.”⁷

Az elnökválasztás során elsősorban az ún. *doxing*, illetve a félretájékoztatás jelentek meg nagy számban,⁸ így legfőképpen ezeket érdemes vizsgálni. Fontos kiemelni azonban, hogy a nemzetközi jog jelenlegi formájában nem áll teljesen készen ilyen, és ehhez hasonló, a XXI. század technológiai újításait kihasználó tevékenységek kategorizálásra, az azok ellen való hatékony fellépésre, tekintettel arra, hogy a technika által biztosított lehetőségek már nem napról napra, hanem szinte óráról órára változnak.

III. A cyber-tér a nemzetközi jogban

Az elektronikus tér (*cyber-space*) a jog szempontjából egy nehezen szabályozható terület, hiszen a klasszikus értelemben vett határokkal nem rendelkezik, így abban az egyes államok nehezen elhatárolhatók. Különböző elméletek léteznek arra vonatkozóan, hogy a *cyber*-teret milyen formában lehet összekapcsolni az egyes államok szuverenitásával, illetve az abban végzett tevékenységeket milyen formában lehet egyes államokhoz kötni. Azonban az információs rendszerek, és hálózatok jogellenes *hack*elése, az azokba történő jogellenes külső behatások természetükben hordozzák e kritériumok megállapításának nehézségét, hiszen a professzionális *hack*erek esetében a legtöbbször vagy nehezen, vagy egyáltalán nem nyomozható vissza a rendszereket érő külső behatás forrása, tekintettel arra, hogy túlnyomó részt céljuk kilétüknek titokban tartása, azokban az esetekben is, amikor motivációik egyértelműen meghatározhatók.⁹

Az úgynevezett Tallin „kézikönyv” (*Tallin Manual*), amelyet a NATO Kibervédelmi Kiválósági Központjának (*Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCDCOE*)

⁷ Európai Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európai megközelítés az online félretájékoztatás kezelésére. Brüsszel, 2018.04.26. COM(2018) 236. A magyar fordításból idézett definíció. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN> (2019.04.16.)

⁸ 2016 Presidential Campaign – Hacking Fast Facts. <https://edition.cnn.com/2016/12/26/us/2016-presidential-campaign-hacking-fast-facts/index.html> (2019.04.16.)

⁹ Yousef, Ahmed Y. ElGohary: “Cyber Operations below the Threshold of the Use of Force. Principle of State Sovereignty.” https://www.academia.edu/38521943/Cyber_operations_below_the_threshold_of_the_use_of_force_Principle_of_state_sovereignty (2019.04.16.)

felkérésére szakértők készítettek el, és a Cambridge Egyetem publikált arról értekeznek, hogy a nemzetközi jog miképpen ültethető át a *cyber* konfliktusok és hadviselés eseteire. A *Tallin Manual 2.0* (a továbbiakban: Kézikönyv) az eredeti mű kiegészített újragondolása. E kézikönyv nemzetközi jog által elismert kötőerővel nem bír, az inkább egy jogirodalmi értelmezésnek vagy szokásjogi analízisnek tekinthető, így számos szerző ezekben a kérdésekben e kézikönyv tartalmára, és jogtudósok általi értelmezésére hivatkozik.¹⁰ A CCDCOE állásfoglalása alapján, amely elismeri e művet és saját fórumain hivatkozik is rá, a Kézikönyv nem képviseli sem a NATO, sem a CCDCOE, sem a tagállamok álláspontját.¹¹ E mű létezéséből, illetve már egyszeri kibővítéséből mindazonáltal kitűnik, hogy a nemzetközi jogot művelő jogtudósok és szakértők is fontosnak látják a *cyber* folyamatok és tevékenységek megfelelő szabályozását, azoknak a nemzetközi jog szabályaival történő összhangba hozatalát.

A Kézikönyv kiemeli, hogy a szuverenitás elve a *cyber* térben is alkalmazandó. Értekeznek arról, hogy az államoknak tartózkodniuk kell minden olyan *cyber* művelettől, amely más állam szuverenitását sértené. Fontos azonban kiemelni, hogy e megközelítésből az következik, hogy a szuverenitás normaként kezelendő, és annak megsértése jogellenes cselekmény, azonban e meglátás nem univerzálisan elfogadott. Több, e témával foglalkozó szerző szerint a szuverenitás sokkal inkább elvként érvényesül a nemzetközi jogban, amely más normákból, így különösen az erőszak és a beavatkozás tilalmából áll, azonban önmagában az nem bír kikényszeríthető jelleggel.¹²

Az egyes, az információs rendszereket érő, a *cyber*-térben történő külső, legtöbbször jogellenes behatások vizsgálata és tipologizálása után ahhoz, hogy mindez összeköthető legyen az erőszak tilalmának általános követelményével, célszerű e feltétlen alkalmazást igénylő nemzetközi szabály fogalmi elemeit részletesebben megvizsgálni, és bemutatni az eddig megszilárdult gyakorlatot, majd ezt követően levonni azokat a következtetéseket, amelyek mentén megállapíthatjuk, hogy minősülhet-e erőszaknak egy, a *cyber*-világban egy állam által más állam hátrányára elkövetett cselekmény.

¹⁰ Tallin Manual 2.0 – NATO CCD COE. <https://ccdcoe.org/research/tallinn-manual/> (2019.04.16.)

¹¹ The Tallin Manual – NATO CCD COE.

<https://web.archive.org/web/20130424162717/http://ccdcoe.org/249.html> (2019.04.16.)

¹² Schmitt, Michael N. (szerk.): Tallinn Manual 2.0. on the international law applicable to cyber operations – Prepared by the International Group of Experts at the Invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Cambridge University Press, 2017. <https://www.law.georgetown.edu/international-law-journal/wp-content/uploads/sites/21/2018/05/48-3-The-Tallinn-Manual-2.0.pdf> 741-742. o. (2019.04.16.)

IV. Az erőszak tilalmának fogalmi elemei

Az ENSZ Alapokmánya mint nemzetközi szerződés rendelkezik az erőszak tilalmáról mint a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályáról, amely eltérést nem enged, csak azonos szintű, tehát *ius cogens* jellegű normával módosítható, és mindezt a nemzetközi közösség ekként fogadja el.¹³

*„A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell”.*¹⁴

E tilalom alól két kivételt ismer a nemzetközi jog, így az önvédelmet, illetve a Biztonsági Tanács által foganatosított fegyveres rendszabályokat.¹⁵ A kivételek részletezése e tanulmány szempontjából irreleváns, bár megjegyzendő, hogy az államon belüli erőszak, amely egyes szerzők szerint¹⁶ a fogalomból adódóan az erőszak tilalma alól kivett esetek közé sorolandó, megjelenhet ezekben az esetekben, elsősorban a *hacker* tevékenységek közvetett következményeként.¹⁷

Az Alapokmányból fentebb idézett tilalom nem rendelkezik arról, hogy mi sorolható az erőszak fogalma alá, így az ENSZ Közgyűlése 1974. évi 3314. sz. határozatában megalkotta az agresszió fogalmát, amelyet irányadónak jelölt meg a Biztonsági Tanács számára annak eldöntésére, hogy egyes cselekmények támadó cselekménynek számítanak-e.¹⁸ Az agresszió egyike az erőszak legsúlyosabb megjelenési formáinak, amelyet az említett határozatában a Közgyűlés fogalmilag körülhatárolt.¹⁹ E határozat alapján az agresszió fegyveres erő elsőként való alkalmazása valamely állam részéről egy másik állam szuverenitása, területi épsége vagy politikai függetlensége ellen, vagy az ENSZ Alapokmányával össze nem férő bármely más módon, amint azt ez a meghatározás kifejti. A határozat exemplifikatív felsorolja azokat a tényállásokat, amelyek agressziós cselekménynek minősülhetnek. Ebből adódóan e lista nem

¹³ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest 2011. 41-76. o.

¹⁴ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya. 2. cikk 4. bekezdés

¹⁵ Bruhács János: Nemzetközi jog I. Dialóg Campus kiadó, Budapest 2014. 178.o.

¹⁶ Bruhács János korábban hivatkozott könyvében például kiemeli az államon belüli erőszakot mint kivételt, azzal a megjegyzéssel, hogy ez magából a normaszövegből adódik. Bruhács: i.m. 178. o.

¹⁷ ld. a 6. oldalon bemutatott hipotetikus példában

¹⁸ Ennek elsősorban a nemzetközi béke és biztonság fenntartásával kapcsolatos Biztonsági Tanácsi hatáskörök kapcsán van jelentősége. ENSZ Alapokmány 39. cikk.

¹⁹ Bruhács: i.m. 178.o.

tekinthető véglegesnek, pusztán példálózónak, azonban a felsorolt tényállásokban a fegyveres erő – mint fogalmi elem – szerepel, vagy szükséges a tényállás megvalósításához.²⁰

A határozat tartalmából kitűnik, hogy az agresszió tényének megállapításához a fegyveres erő mint fogalmi elem főszabályként (kivétel például: terület átengedése) szorosan hozzátartozik és a Biztonsági Tanács számára is e határozat az irányadó azokban az esetekben, amikor az erőszak tilalmának súlyos megsértését készül megállapítani. A fegyveres erő fogalmát (eredeti megfogalmazásban: *armed forces*) a nemzetközi szerződések közül az 1949. évi Genfi Egyezmények 1977-es I. kiegészítő jegyzőkönyve határozza meg, az alábbiak szerint – és habár fontos elkülöníteni a *jus in bello* és a *jus ad bellum* szabályait, e fogalom mindkét jogterületben azonos módon alkalmazandó:

„Valamely összeütköző Fél fegyveres erői olyan szervezett fegyveres erőkből, csapatokból és alakulatokból állnak, amelyek az alárendeltjeik magatartásáért az adott Félnak felelős parancsnokság alá tartoznak, abban az esetben is, ha a Felet a szembenálló Fél által el nem ismert kormány, vagy a hatóság képviseli. Az ilyen fegyveres erők egy belső fegyelmi rendszerbe tartoznak, amely többek között érvényesíteni tartozik a fegyveres összeütközésre vonatkozó nemzetközi jogi szabályok betartását”²¹

A témával kapcsolatban a legfontosabb kérdés az, hogy az egyes cyber-térben zajló magatartások számíthatnak-e ez alapján olyan cselekményeknek, amelyek az erőszak tilalmába ütköznek. A fenti meghatározások alapján elsődlegesen arra kell választ keresni, hogy lehet-e erőszak alkalmazása az adott cyber tevékenység, és amennyiben igen, az számíthat-e fegyveres támadásnak, ugyanis ebben az esetben aktiválódik az államok egyéni vagy kollektív önvédelemhez való joga.

A különböző értelmezések szerint az erőszak fogalmának létezik egy tágabb értelmezése, amely magába foglalja a politikai és gazdasági erőszakot is, azonban e nézőpont sem a san franciscoi konferencián – és így később a bécsi konferencián sem nyert teret a szerződő felek körében. Az előkészítő anyagokból (*travaux préparatoires*), illetve a tárgyalásokból is kitűnik, hogy az erőszak szót elsősorban a fizikai erőszakra szűkíti az Alapokmány, és habár a politikai és gazdasági erőszak nem kívánatos, és bizonyos kinyilvánított célokkal, valamint elvekkel ellentétes, az Alapokmány 2. cikkének 4. bekezdése

²⁰ Az ENSZ Közgyűlésének 1974. évi 3314. számú határozata <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> (2019.04.16.)

²¹ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. I. jegyzőkönyv. 43. cikk 1.)

nem tiltja az ilyen cselekményeket.²² A szűkebb és tágabb értelmezési lehetőségek tekintetében McNair gondolata jól érzékelteti azt, hogy miért fogadható be nehezen a nemzetközi jog gyakorlatába a gazdasági „erőszak” tilalma. Law of Treaties művében úgy fogalmazott, hogy „közel minden szerződés tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek komoly alkudozás eredményei, és amelyeket a felek egyike nagyon is el szeretett volna kerülni”²³

Az önmagában megvalósuló politikai és gazdasági nyomásgyakorlás ezek alapján nem ítéltető meg egyértelműen aszerint, hogy jogellenes-e a nemzetközi jog alapján vagy sem. Az 1968-69-es bécsi konferencián elfogadott nyilatkozat szövege – amely csak a zárójegyzőkönyv részét képezi és szerződéses erővel nem bír²⁴ – tovább szűkíti a tényállási kritériumokat azzal, hogy a nyomásgyakorlás céljának a nemzetközi szerződés megkötését nevezi meg, és azokat a szerződéseket ítéli el, azonban nem érvényteleníti, amelyek ily módon jönnek létre. A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény szövegét megvizsgálva – amely hivatkozik az erőszak tilalmáról szóló Alapokmányban található cikkekre – láthatjuk, hogy a teljes Alapokmány szövegére hivatkozással teszi meg a szerződés esetleges érvénytelenségére vonatkozó megállapítást. Az utalás ellenére a témával foglalkozó nemzetközi irodalom is azt a következtetést vonta le, hogy főszabály szerint önmagában nem érvényteleníti az egyes szerződéseket az a tény, hogy azok politikai vagy gazdasági nyomásgyakorlás következményeként jöttek létre.²⁵

Egy még érdekesebb, és még kevésbé meghatározott képet kapunk abban az esetben, ha e tevékenységeket, valamint a politikai nyomásgyakorlást, illetve a belföldi politika bármilyen formában történő, külső állam területéről, képviselőitől érkező befolyást, illetve behatásokat a *cyber-térbe* helyezzük át.

V. Az egyes befolyásoló cselekmények és esetleges megítélésük

Az elektronikus hírközlés és a számítógépek világában az államok fegyverarzenáljainak nagy része elektronikusan, informatikai eszközökön keresztül, adott esetekben hálózatokról üzemeltethetők. E hálózatok vélhetően rendkívül védettek, de az internet világának eddig rövidnek mondható története során is számos példát láthattunk arra, hogy rendkívül magas

²² Patridge, Charles E.: Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties? The International Lawyer, 5. évfolyam/4. sz. 1971. 764. o. www.jstor.org/stable/40704716. (2019.04.16.)

²³ McNair, Arnold: Law of Treaties. Clarendon Press, Oxford 1961. 207. o. Idézi: Patridge, Charles E.: Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties? The International Lawyer, 5. évfolyam/4. sz. 1971. 769. o. (szerző fordításában)

²⁴ Bruhács: i.m. 63.o.

²⁵ Partridge: i.m. 755–769. o.

védettségű rendszerek *hacker* támadások áldozatává váltak (ilyen történt például az Egyesült Államokban 2008-ban²⁶, a párizsi G20 találkozón²⁷, és számos, kevésbé elhíresült esetben). Értelmezésem szerint önmagában egy információs rendszer ellen elkövetett – adott esetben külföldről érkező – támadás nem minősül az erőszak tilalmával szembe helyezkedő tevékenységnek. Habár fontos lenne e tevékenységeket célok és motivációk alapján differenciálni, – tekintettel arra, hogy az egyes behatások természetét ezek nagyban befolyásolják – a fentiek alapján e tevékenységek jelenleg nem ellentétesek az erőszak tilalmának követelményével.

Előbbi gondolatomra – a választásokkal kapcsolatos eset előtt – egy hipotetikus példát mutatok be, amelyen keresztül jól érzékelhető a nemzetközi jog fogalmaival kapcsolatos probléma. Ebben az esetben feltételezzük, hogy a támadó magatartása betudható egy ENSZ tagállamnak – a Tallin kézikönyv alapján például az állami szervek *cyber*-tevékenységei ilyennek minősülnek²⁸ –, és a támadás egy, a megtámadott ország államigazgatással kapcsolatos információs rendszerét érinti, méghozzá oly módon, hogy az informatikai rendszert ún. elektronikus kártevőkkel fertőzik meg, amely a számítógépek túlmelegedését okozza, és a hardverekben (a számítógépek fizikai egységeiben) okoz maradandó kárt. Szélsőséesebb esetben ilyenkor ezek a számítógépek ki is gyulladhatnak, teljesen meg is semmisülhetnek. Az államigazgatás támadással érintett területe összeomlik, amely az adott országon belül káoszhoz, balesetekhez, zavargásokhoz is vezethet. Érdemes megvizsgálni, hogy ebben az esetben beszélhetünk-e fegyverről, fegyveres erőről, tágabban tehát agresszióról, hiszen egy állam a másik állam területén fizikailag észlelhető kár keletkezhet. E cselekmény ebben az esetben a megtámadott állam szuverenitását sérti (amennyiben a fentiekre hivatkozva pedig a szuverenitást elvként kezeljük, abban az esetben az erőszak és a beavatkozás tilalma kerül előtérbe), kárt okoz, és mindez egyértelműen nem fér össze az Egyesült Nemzetek céljaival. Ebben az esetben véleményem szerint, erőszakos cselekményről van szó, amely szembeállítható az Alapokmány 2. cikkének 4. bekezdésével.

E helyzetekben a Biztonsági Tanács nyilváníthat adott államokat agresszorrá, mint azt korábban is tette már a koreai-háború²⁹, illetve az öbölháború³⁰ esetében, azonban ekkor

²⁶ Prince, Bryan: Defense Department Confirms Critical Cyber-attack. <https://www.eweek.com/security/defense-department-confirms-critical-cyber-attack> (2019.04.16.)

²⁷ Hollinger, Peggy: Cyber attackers target G20 documents. <https://www.ft.com/content/83dc8ce4-48f4-11e0-af8c-00144feab49a#axzz2Kw48Onjf> (2019.04.16.)

²⁸ Schmitt: i.m. 750-751. o.

²⁹ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 82. sz. határozata

³⁰ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 660/661/662/664/665/666/667/669/670/674/677/678. sz. határozatai

előtérbe kerül a nemzetközi jog egy fontos problémája, hiszen az államok nehezen ismerik el nemzetközi felelősségüket, az eseményeket úgy alakítják, illetve a nemzetközi jogot úgy értelmezik, hogy elkerüljék a nemzetközi felelősségre vonásukat, és így a Biztonsági Tanács ilyen tárgyú döntései megfontoltak és ritkák.³¹

A fenti példából látszik, hogy az információs társadalom és az internet korában az elektronikus, *cyber*-térben történő kriminalizált cselekmények növekvő száma mellett – amelyre az államok belső joga igyekszik gyorsan és hatékonyan reagálni – más jogterületeken, így a nemzetközi jog világában is releváns kérdés lett a jog és a *cyber*-világ viszonya, amelyre többek között a Tallin kézikönyv is bizonyítékként szolgál. Az alapvető fogalmak, amelyek alkalmazása az eddigi gyakorlat során megszilárdult, megérték arra, hogy a kor változó viszonyaihoz mérten, konszenzus mentén újra legyenek definiálva. Az elektronikus hírközlés világában ilyenek különösen az államterület, az agresszió, a fegyveres erők, az erőszak, és ehhez hasonló, a feltétlen érvényesülést igénylő szabályok alkalmazását legfőképpen érintő, kialakított definíciók.

Az imént ismertetett eset elsősorban *cyber*-támadásnak minősíthető, azonban az orosz befolyás az Egyesült Államok 2016. évi elnökválasztásán nem, hiszen fegyveres erőket nem vetettek be, az állam területi egységét nem sértették meg, és közvetlenül nem is hatottak az állami működésre, hiszen nem hatoltak be államigazgatási hálózatokba, ott nem okoztak kárt, így ezekben az esetekben, befolyásolásról, azon belül is *doxing*-ről, és félretájékoztatásról beszélhetünk a fenti tipológia alapján. A behatás jelentőségét, veszélyességét és kockázatait a fogalmi megkülönböztetés (támadás-befolyásolás) nem kicsinyíti le, azonban fontos kiemelni, hogy a korábban vizsgált definíciók alapján a befolyásoló cselekmények esetében nem is beszélhetünk nemzetközi jogi értelemben vett erőszak alkalmazásáról, míg a támadások esetén ez felmerülhet.

Ezek a befolyásoló tevékenységek szintén más megközelítést igényelnek az eddigiekhez képest, hiszen közvetlenül nem beszélhetünk megtámadott államról, sőt még csak támadásról sem. Nemzeti jogban is nehezen szabályozható kérdésről van szó akkor, amikor álhírek terjesztésével vagy megbotránkoztató állítások célzott hirdetések formájában történő „támadásával” próbálnak választói akaratot befolyásolni. Ilyenkor ütköztetni kell az állampolgárok választáshoz (államirányításban való részvétel) jogát, azon belül is a választások befolyásoltságtól mentességét az információs szabadsággal, véleménynyilvánítás

³¹ Bruhács: i.m. 131-163. o.

szabadságával és egyéb szabadságjogokkal.³² Nemzetközi szinten e cselekmények még kevésbé szabályozhatók a jog segítségével, hiszen az, hogy egy másik állam állampolgára egy, a *befolyásolt* államot értinő álhírt elkészít, terjeszt, esetleg fizetett hirdetés formájában megosztja az egyes közösségi média felületeken, amely hirdetésben célközönségnek a *befolyásolni kívánt* ország állampolgárainak egy részét jelöli meg, nem szabályozható két állam viszonyára szűkítve.

Ugyancsak ez a probléma áll fenn akkor, amikor egy, a *befolyásolt* állam politikai pártjának levelezőrendszerét támadják meg egy másik ország területéről, akár bizonyítottan a támadás forrás országának állami vezetőinek utasítására, hiszen itt nem az állam ellen indítanak *cyber* támadást, fizikai kárt nem okoznak, azonban ezekkel a tevékenységekkel a választói akarat szabad érvényesülését részben gátolják az adott állam belföldi viszonyait tekintve.³³

A félretájékoztítás esetében, éppen azért, mivel a nemzetközi jog jelenleg nem tud megfelelően és hatékonyan reagálni ilyen eseményekre, az egyes, e híreknek és információknak felületet adó szolgáltatók, tanulva a 2016-os elnökválasztás alatt történetekből, megkezdtek a tartalmak szűrését annak érdekében, hogy az egyes álhíreket kiszűrjék, és azokat eltávolítsák, tekintettel arra, hogy a legtöbb belföldi joganyag szabályozza a valótlan hírek terjesztését, és azok tudatosan valósnak való feltüntetését.³⁴ E felületek nem csak teret és lehetőséget adnak az esetleges befolyásolásoknak, hanem ahhoz megfelelő adatot is tudnak szolgáltatni. A közösségi média felületeken, illetve az interneten a választópolgárokról tárolt adatok is veszélyforrása lehet a választói akarat esetleges befolyásolásának. A *Facebook* esetében például annak vezérigazgatója és alapítója az Egyesült Államok Szenátusa előtt is meghallgatáson vett részt, miután kiderült, hogy a felhasználók személyes adatait továbbította többek között politikai szervezeteknek is.³⁵ E felületek a klasszikus felfogás szerint nem ismernek államhatárokat, azok a világ legtöbb pontján³⁶ elérhetőek, így ezeken keresztül egy adott államból bármely más állam lakosságát kijelölhetik a felhasználók célközönségnek adott tartalom tekintetében.

Az orosz befolyásolás esetén figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a közösségi média adta lehetőségek kiaknázásával történő befolyásolási cselekmények tekintetében több kapcsolatot is

³² Sander: i.m. 36-46. o.

³³ Sander: i.m. 9-11. o.

³⁴ Matter of fact-checkers: Is Facebook winning the fake news war? <https://www.bbc.com/news/technology-47779782> (2019.04.16.)

³⁵ US senators demand answers from Facebook and Mark Zuckerberg after data sharing report. CNBC News. <https://www.cnbc.com/2018/06/05/us-senators-demand-answers-from-facebook-and-mark-zuckerberg.html> (2019.04.16.)

³⁶ Egyes államok korlátozzák a hozzáférést a közösségi médiaszolgáltatókhoz, például a Kínai Népköztársaság területén a Facebook felülete nem érhető el.

szükséges lenne vizsgálnia a nemzetközi jognak is, ami további akadályokat állíthat a hatékony és a változó viszonyokra adekvát választ adó szabályozás lehetősége elé.

VI. További megközelítési lehetőségek

Az Egyesült Államok választásait befolyásoló, államhatárokon átnyúló és az elektronikus, hálózati térben zajló tevékenységek és eseménysorozatok feltétlenül bizonyíték arra, hogy a nemzetközi jog hatályos szabályai és gyakorlata alapján nem tud kiváltképp adekvát választ adni az ilyen cselekményekre. A témában kutatók évtizedek óta értekeznek a *cyber*-világ mibenlétéről, jogi szabályozhatóságáról, illetve arról, hogy milyen módon befolyásolják az eddigi fogalmi- és viszonyrendszereket a technológiai újdonságok. Az ENSZ gyakorlatából és a kutatók közötti konszenzusból is kitűnik, hogy az itt felsorolt, megtörtént cselekmények nem sértik a jelenlegi értelmezés szerint az erőszak tilalmának általános követelményét.

Az erőszak tilalma mellett feltétlenül érdemes szólni a beavatkozás tilalmának szabályáról, amely egy másik, releváns megközelítése lehet az elnökválasztáson történt eseményeknek. A beavatkozás tilalmának megszegésére az egyik legismertebb példa az ún. *Nicaragua-ügy*. A Nemzetközi Bíróság ítéletében megállapította, hogy az Egyesült Államok azzal, hogy az ún. *contrákat* felfegyverezte, felszerelte, támogatta és segítette a katonai és nemkatonai tevékenységüket, megszegte a nemzetközi szokásjogon alapuló kötelezettségét, amely tiltja a más állam ügyeibe történő beavatkozást.³⁷ Fontos kitétel azonban, hogy a bíróság ítéletében azt is kinyilatkoztatta, hogy a beavatkozás abban az esetben jogellenes, amennyiben kényszert (*coercion*) mint eszközt alkalmaznak, így ez a beavatkozás tilalmának megszegéséhez minden esetben szükséges feltétel (*sine qua non*).³⁸

A beavatkozás tilalmának egyik legjelentősebb dokumentuma a Közgyűlés 1883. plenáris ülésén elfogadott 1970. évi nyilatkozata a nemzetközi jog elveiről, tekintettel az államok közötti baráti kapcsolatokra és együttműködésre összhangban az Alapokmánnal. E nyilatkozatban olvasható, hogy semelyik államnak vagy államcsoportnak sincs joga ahhoz, hogy beavatkozzon – közvetve vagy közvetlenül, bármely oknál fogva – más állam belső vagy külső ügyeibe. E nyilatkozat rendelkezik arról is, hogy e tilalom alá nem csak fegyveres erőszak, hanem a beavatkozás valamennyi formája értendő, és e cselekmények a nemzetközi jog szabályaiba ütköznek. Mindemellett tartalmaz még egy, a téma szempontjából rendkívül

³⁷ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986. 136. o. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (2019.04.16.)

³⁸ *Nicaragua v. USA* ügyben hozott ítélet. 107-108. o.

releváns kijelentést, mely szerint minden államnak elidegeníthetetlen joga van politikai, gazdasági, szociális és kulturális rendszerének megválasztásához anélkül, hogy ebbe bármely más állam bármilyen formában beavatkozzon.³⁹

Mindezek ellenére azonban fontos kiemelni, hogy a nemzetközi jogot kutatók körében is vita tárgyát képezi, hogy a Közgyűlés határozatai szolgálhatnak-e a nemzetközi jog *szabályaiként*. Az elterjedtebb és elfogadottabb nézet szerint e határozatok és nyilatkozatok nem válnak a nemzetközi jog közvetlen forrásává, egyfajta értelmező szerepet azonban betöltenek, és emellett a fent említett nyilatkozatnak vitathatatlanul van jogi jelentősége.⁴⁰ A Közgyűlés részéről számos további nyilatkozat született a beavatkozás tilalmáról, illetve a Nemzetközi Bíróság is több ügyben foglalt állást ítéleteiben amellett, hogy egy más állam belügyeibe történő beavatkozás nem feleltethető meg a nemzetközi jog elveinek.⁴¹

VII. Konklúzió

A politikai beavatkozás – így egy nemzeti választás befolyásolása – mint jelenség azonban nehezebb kérdés. Tekintettel arra, hogy nem általánosan elfogadott, hogy a Közgyűlés határozatai és nyilatkozatai kötéserővel bírnak, a politikai befolyás esetén az egyetlen forгатókönyv, amely tisztán a nemzetközi jog tilalmaiba ütközik, az a rezsimváltás harmadik állam beavatkozásának következményeként, amelyre kísérletet a fent említett *Nicaragua*-ügyben láthatunk. Véleményem szerint a 2016-os elnökválasztás esetében hasonló megítélés alá kerülhetnek a megvalósított magatartások a más államok által történő, egyes politikai pártokat célzó pénzbeli és egyéb támogatásokkal (*funding*), amelyek gyakoriak, azonban a nemzetközi jog jelenlegi szabályai alapján nem ellentétesek a beavatkozás tilalmával, tekintettel arra, hogy hiányzik a kényszer (*coercion*) mint kötelező elem.⁴²

A különböző események és cselekmények külön-külön vizsgálándók, minden körülményt figyelembe véve, és azok alapján állapíthatók meg egyes, a nemzetközi jog szabályaival ellentétes magatartások, azonban a bemutatott nézőpontok és gyakorlat alapján – álláspontom szerint – kijelenthető, hogy az erőszak tilalmát, valamint a beavatkozás tilalmát – kényszer hiányában – e cselekmények nem szegik meg.

³⁹ Jamnejad, M.; Wood, M.: The Principle of Non-Intervention. Leiden Journal of International Law. 2009/22 353-355. o. <https://doi.org/10.1017/S0922156509005858> (2019.04.16.)

⁴⁰ Kerwin, Gregory J.: The Role of United Nations General Assembly Resolutions in Determining Principles of International Law in United States Courts. Duke Law Journal, 1983/4 898-899. o. <https://www.jstor.org/stable/1372469> (2019.04.16.) és Jamnejad, M.: i.m. 354. o.

⁴¹ Jamnejad, M.: i.m. 356-368. o.

⁴² Jamnejad, M.: i.m. 368. o.

E két nemzetközi jogi tilalom megszegésének hiányában az elnökválasztás körüli események megítélése a szuverenitás megsértésének kérdéskörébe utalandó, ekkor azonban az e köré szerveződött tudományos vitával találjuk magunkat szemben, amely arra keresi a választ, hogy a szuverenitás normaként kezelendő-e, és így kikényszeríthető, megsértéséhez jogkövetkezmények fűződhetnek, vagy elvként, amelyet több, másik nemzetközi jogi norma alkot.⁴³ Amennyiben azt az álláspontot fogadjuk el, hogy csak elv, amelynek fő alkotóelemei az erőszak és a beavatkozás tilalma, abban az esetben az előbb felsorokoztatott indokok alapján nem vonható felelősségre az orosz állam – amennyiben elfogadjuk, hogy e cselekmények az föderációnak betudhatók voltak. A másik nézőpont elfogadása esetén, ha külön normaként tekintünk a szuverenitásra, abban az esetben Oroszország magatartása megalapozhatja nemzetközi felelősségét, és ellenintézkedésre is lehetőséget adhat. Az az állítás kétségtől igaz, hogy az Egyesült Államok szuverenitása sérült, azonban az orosz állam felelősségre vonhatósága attól függ, miképpen tekintünk a szuverenitásra a nemzetközi jogban.

⁴³ Sander: i.m. 18-21. o.

Rengel Dóra

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A kriminalisztika szerepe a büntetőeljárásban

I. Bevezetés

Tanulmányom tárgya a kriminalisztika jelentőségének kifejtése a büntetőeljárásban. Véleményem szerint e téma aktualitása a XXI. században megkérdőjelezhetetlen, ugyanis a kriminalisztikára, mint az egyik legfontosabb ténytudomány alkalmazására napjainkban egyre nagyobb szüksége van minden kontinentális jogrendszernek, ahhoz, hogy minél, több bűncselekmény felderítést nyerjen, ami által a látens bűnözés visszaszoríthatóvá válna, ez pedig egyfajta gátat képezne a bűnelkövetők számára a jövőbeni bűncselekmények elkövetésétől való távolmaradásra. A kriminalisztika ágainak, szisztémáinak, elméleteinek és eszközeinek folyamatos fejlődése/ fejlesztése, a rendkívülien gyors technikai fejlődéssel való lépéstartása teszi lehetővé e tudomány fontosságának elismerését a büntetőeljárásban. Munkámban ezen gondolataimat igyekszem alátámasztani mindenekelőtt, azonban fontosnak tartom a téma egyes fogalmi elemeinek a tisztázását, illetve ezek összefüggéseinek bemutatását, a bűnügyi tudományok rendszerében való elhelyezését.

II. Fogalmi elemek

II. 1. Büntetőeljárás fogalma

Az első fogalmi elem melyet fontos meghatározunk, valamint rendszerbe foglalunk az maga a büntetőeljárás mely tulajdonképpen nem más, mint az eljárási cselekmények összessége. Alapvetően a büntetőeljárás a bűnügyi tudományok rendszerében az egyik fő jogágot adja a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog mellett.¹ Ebben a rendszerben hozható összefüggésbe a kriminalisztika és a büntetőeljárás, ugyanis a bűnügyi tudományoktól meg kell különböztessük a bűnügyi segédtudományokat, mely alatt a kriminológiát és a kriminalisztikát értjük. Emellett szükséges említést tenni a teljesség igénye nélkül az egyéb bűnügyi tudományterületekről, mint például a kriminálszociológiáról, kriminálstatisztikáról vagy a kriminálpszichológiáról.

¹ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2014.

II. 2. Kriminalisztika fogalma

A kriminalisztika fogalmának meghatározásánál célszerű Viski László álláspontjából kiindulni, aki szerint a kriminalisztika nem más, mint a bűncselekmények felderítésének, nyomozásának a tudománya. Véleménye szerint ennek egyetlen célja, hogy a még véghez nem vitt bűncselekmények megakadályozhatók, illetve a már elkövetett bűncselekmények felderíthetők, elkövetőjük megállapíthatók és felelősségre vonhatók legyenek.²

Ennél a pontnál fontos annak a tételnek a tisztázása, mely kimondja, hogy a kriminalisztika nem jog, hanem alkalmazott ténytudomány melyet 3 fő részre szokás felosztani. Az általános rész tárgykörébe sorolható a krimináltechnika és krimináltaktika. Különös részhez sorolhatjuk a kriminálmetodikát, valamint hagyományosan az általános részhez kapcsolódik még a kriminalisztikai történet és elmélet, a kriminálstratégia, illetve mára már a kriminállogisztika tudománya is ide tartozik³. Ténytudomány mert a büntetőjogilag releváns tényeket kutatja, illetve deríti fel, ténykérdéseket vizsgál, melyek nyomán született konzekvenciákat tudja a nyomozóhatóság felhasználni. Ez a megállapítás azonban nem a modern gondolkodók érdeme, hiszen már a római jogtudósok is megfogalmazták azt a napjainkban is releváns princípiumot, mely azt mondja: „*da mihi factum, dabo tibi ius*„, vagyis „*adjál nekem tényt, adok neked jogot*„⁴

III. Egymással való kapcsolatuk

A két fogalom rendszerbe helyezése és ismertetése után már sejthető, hogy a kriminalisztika szerepe a büntetőeljárásban kétségtelen, egymással való szoros kapcsolatuk tagadhatatlan. Mindkét bűnügyi tudomány csak a másik által kidolgozott tételek alkalmazásával képes a saját tudományán belül eredményeket elérni. A fentebb kifejtettekből látható, hogy a kriminalisztikának mára már számos ága/tudománya segítheti a büntetőeljárás folyamatát. A kérdés csak az, hogy pontosan hogyan, milyen területeken, módszerekkel stb.

A kérdés megválaszolásához meg kell jegyeznünk, hogy a kriminalisztika hatását elsősorban a büntetőeljárásnak bizonyítási és nyomozási szakaszira fejti ki, ez fordítva is igaz, tehát egymással korrelatív viszonyban vannak. Ezt az állításomat támasztja alá maga a 2017.évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.), mely felöleli a nyomozás alapvető jogi szabályozását. Ezért sem túlzás annak megállapítása, hogy a kriminalisztikának ebből a

² Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. BM kiadó, Budapest 2002. 43. o.

³ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 23. o.

⁴ Fenyvesi i. m. 113. o.

szempontból jogi jellege van. Ennek keretében a Be. meghatározza a nyomozási cselekmények kötelező keretszabályait a XXXIV. fejezetében, továbbá nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy az általa meghatározott alapelveket kötelező figyelembe vennie a nyomozóhatóságnak a nyomozási cselekmények kivitelezése során, valamint ezek lefolytatását és eredményeit eljárás jogilag is rögzíteniük kell, itt gondolhatunk akár a jegyzőkönyvezésre is.

Mindezek alapján egyértelművé válik, hogy azok a bizonyítékok, melyek nem felelnek meg ezen követelményeknek, általában nem fogadhatók el bizonyítékkul, vagyis ezek a nyomozási cselekmények nemcsak törvénytelenek, de feleslegesek is.⁵ Ezt az elvet természetesen a Be. törvénygyűjteménye is jogszabályként emeli magába a XXVII. fejezet 167. §-ának (5) bekezdésében.⁶ Ennél a témánál fontosnak tartom kiemelni azt a két doktrínát, melyet az amerikai szakirodalom dolgozott ki nevezetesen az „ezüstitálca”, illetve a „mérgezett fa gyümölcsének” az elvét. Előbbi csupán korlátozza a jogellenes bizonyíték továbbbhatását, míg utóbbi kizárja ezek felhasználását a büntetőeljárásban, akár annak során szerzett jogellenes bizonyítékról van szó, akár annak folyamányaként beszerzettekről. Ezeket nevezzük másodlagos kizárási szabályoknak, míg a német szakirodalom kizárt bizonyíték továbbbhatásának.⁷

Miután bizonyítottuk a büntetőeljárás hatását a kriminalisztikára nélkülözhetetlen kifejezni utóbbi hatását a büntetőeljárásra azon belül is a bizonyítási jogra, ugyanis egyfelől kétségtelen, hogy bizonyos bizonyítási cselekmények, gondolok itt például a bizonyítási kísérletre, a helyszíni kihallgatásra, a szembesítésre vagy akár a műszeres vallomásellenőrzésre⁸, törvényi szintre emelése, tehát büntetőeljárás törvény általi szabályozása, a kriminalisztikai vizsgálatok és a gyakorlatban kidolgozott eredmények következménye. Másfelől a gyakorlatban ahhoz, hogy a nyomozás alatt minél több bizonyíték a hatóság kezébe juthasson, a kriminalisztika, illetve egyes tendenciái a tételes jog által meghatározott keretekben különböző módszereket, intézményeket dolgozott ki, elősegítve ezzel a büntetőeljárás folyamatának sikerességét.

⁵ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, 2012. 39-40. o.

⁶ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, XXVIII. fejezet, 167. § (5): „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.”

⁷ A másodlagos kizárási szabályok kérdését a német szakirodalom a kizárt bizonyíték intézményének nevezi. Erről részletesen ír: Jan Reinecke: Die Femwirkung von Beweisverwertungsverbotten. München 1990. 248. o. Ezzel kapcsolatos további információkat, szabályozásokat ismerhetünk meg részletesebben itt: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntető eljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2004.

⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról XXXIV. fejezeti, 206. §: „Bizonyítási cselekmény különösen a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a műszeres vallomásellenőrzés.”

IV. Kriminalisztika felépítése, és hatása a büntetőeljárásra

A következőkben az említett kriminalisztikai eljárásokat, valamint azok hatásait fejtem ki magára a büntetőeljárásra, ezt megelőzően, azonban szemléltetem a kriminalisztika struktúráját, mely szintén alátámasztja a dolgozatom tárgyának valóság alapját.

Az ún. piramis modell szemléletesen bemutatja a kriminalisztika felépítését. A piramis legalján találhatjuk a kriminalisztika alapkérdéseit. Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel? és Miért? Azt mondhatjuk, ha a nyomozás során ezekre a kérdésekre egyértelmű és kétséget kizáró válaszokat kapunk kijelenthetjük, hogy a tényállás fel lett derítve.⁹

Az érthetőség kedvéért célszerűbb a következőkben a piramis csúcsán elhelyezkedő azonosítás fogalmát elemezni. Elmondható, hogy a fent felsorolt alapkérdések mindegyike voltaképpen az azonosításra irányul. Lényege a bűncselekményekkel összefüggésbe hozható személyek, tárgyak és eszközök azonosításában ragadható meg. Ha ezen tárgyak, személyek eszközök kölcsönhatásba lépnek egymással a hagyományos értelemben vett azonosítás lehetségessé válik azonban a kriminalisztika azonosítás különbséget mutat annyiban, hogy nemcsak a kölcsönhatások és összehasonlítások eredményeit, hanem az ezeket létrehozó másképpen szolgáló minták különbözőségét is felhasználja. Ennek alapján alakult ki a kriminalisztikában az ún. „Hamupipőke eljárás” is melynek lényege, hogy a helyszínen talált cipőnyomot az összes létező cipőnyom közül megkeresse és megtalálja azt, amely az adott nyomot létrehozta. Ezután már nincs más dolga, mint megkeresni azt a személyt, aki ezt a lábbelit viselte a bűncselekmény elkövetésének idején.¹⁰

Ennél a pontnál érdemes visszatérni a piramisunk közbenső szintjére mely voltaképpen nem más, mint az azonosítás eszközei. Ezek pedig a nyomok, anyagmaradványok, vallomások és okiratok, mely mediátoroknak is nevezhető eszközöket, a következőkben a kriminalisztika rendszerében való elhelyezése után jellemeznék. Elengedhetetlennek tartom ugyanis bemutatni azt, hogy a kriminalisztika két legfontosabb ága, vagyis a krimináltechnika-és taktika - melyeknek célja a fentiekben szemléltetett piramisunk közbenső szintjének elemeinek alkalmazását elősegíteni – miként befolyásolja a büntetőeljárást.

A krimináltechnika a fizika, kémia, matematika, pszichológia és más természettudományok eredményeit hasznosítja annak érdekében, hogy segítségükkel olyan eljárásokat, módszereket dolgoz ki melyek segítik a nyomok rögzítését, felkutatását. Képes

⁹ Fenyvesi i. m. 111. o.

¹⁰ Pokker Zoltán: Belügyi Rendészeti Ismeretek, Tansegédlet. Re-Doctum, Budapest 2011. 204. o.

ezen nyomok sajátosságaira rámutatni, az anyagmaradványok kriminalisztikai vizsgálatára, sőt az ember külső ismérvei alapján a személyazonosításra is.¹¹

Ezen eljárásokat pedig az idők során kialakult krimináltechnikai ágak segítségével folytatja le. A magyar szakirodalom a következő ágazatokat ismeri el:

- kriminalisztikai fényképezés
- nyomtan (traszológia)
- anyagmaradványok vizsgálata
- kriminalisztikai ballisztika
- kriminalisztikai kézírásvizsgálat
- kriminalisztikai okmányvizsgálat
- személyazonosítás külső ismérvek alapján,
- illetve a bűnügyi nyilvántartás¹²

A kriminalisztikai fényképezés ebben a vonatkozásban a legelterjedtebb szakterület melynek követelménye a hitelesség és felhasználhatóság hiszen a bíróság bizonyítékként is felhasználhatja, azonban a modern technológiának köszönhetően egyre kisebb kihívást jelent. A bűnügyi nyomtan (traszológia), mely a nyomképződés folyamatával foglalkozik és a nyomok keletkezését vizsgálja. A nyomok és anyagmaradványok azok a tárgyak, amelyek képesek az őket létrehozó tárgyak külső tulajdonságait, sajátosságait például a méret, sűrűség, szín vagy alak visszaadni persze szakértői vizsgálat segítségével. Ballisztika, mely a kilőtt, hajított tárgyak mozgását vizsgálja ez által segít a nyomozásban megállapítani a lövés tényét, helyét és távolságát. Az írás kriminalisztikai vizsgálatának célja, hogy olyan következtetéseket tudjunk levonni az írás körülményeiből, eszközeiből, valamint magából az írásmódból melyekből megállapítható az író személye. Szintén fontos szakterület a daktiloszkópia mely az ujjak és a tenyér bőr felszínén található bőrfodorszál rajzolatok nyomainak és lenyomatainak kriminalisztikai vizsgálata, mely szintén segíti a személyazonosítást az eljárás során. Lényeges megemlíteni, hogy ilyen nyomokat nemcsak az ujj és tenyér, hanem a homlok, fül, ajak lenyomat is hagy majd ezeket a már elemzett összehasonlító vizsgálat során elemzik. Az írás kriminalisztikai vizsgálatának célja, hogy olyan következtetéseket tudjunk levonni az írás körülményeiből, eszközeiből, valamint magából az írásmódból melyek szintén a személyazonosításban segítenek. A nyomok felkutatása és rögzítése körében nagy előrelépést jelentett, hogy a kriminalisztika kidolgozott olyan módszereket melyek az ember számára nem

¹¹ Pokker i.m. 205. o.

¹² Katona Géza: Valós, vagy valótlan. Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban. Budapest 1990. 328. o.

látható nyomokat ezeket látens nyomoknak nevezzük, láthatóvá tett. A szakma ezeket előhívásnak nevezi. Ilyen például a nagyítás, megvilágosítás vagy a megfestés. Végül a bűnügyi nyilvántartás feladata adatok gyűjtése, kezelése, azokról okirat kiadása, a törvény általi meghatározottság alapján.¹³

A magyar krimináltechnika érdekessége – melyet a következőkben részletesebben ismertetek - hogy ágazatai közé sorolja a „bűnügyi szolgálati kutyákat”, mint bűnmegelőzési, és bűnfelderítési eszközöket. Ennek elsődleges oka, hogy a kutyák szaglása körülbelül egy milliószor jobb, mint az embereké, és ahogy az ember úgy az eb is képes az érzékelt szagokat a későbbiekben visszaidézni.¹⁴ A kriminalisztikában az odorológia foglalkozik ezzel a területtel¹⁵, alkalmazását pedig a 17/2009. (OT 10.) ORFK utasítás a Rendőrség Kutyás és Lovas Szolgálati Szabályzatáról (a továbbiakban: 17/2009. ORFK utasítás) szabályozza. A kutyák kereső és azonosító tevékenységét, tehát kriminalisztikai aspektusból is vizsgálhatjuk. Egyfelől a kriminalisztikai azonosítás körébe sorolhatjuk a szagazonosítást és nyomkövetést, másfelől az emberi szagot anyagmaradványként is tanulmányozhatjuk.¹⁶ A nyomkövető és szagazonosító kutyák által végzett tevékenység eredményeit azonban jelenleg is kétségbe vonják az eljárásjogi problémák is ezen a két területen érzékelhetőek leginkább, ugyanis Be. a bizonyítási eljárások körében nem rendelkezik a szagazonosításról, mint a bizonyítás egyik lehetséges módjáról. Problémás kérdéskört jelenthet az a tény is, hogy az állatokat jogi és erkölcsi felelősség sem terheli. Tremmel szerint a szagazonosítás csak egyfajta pótbizonyítéknak tekinthető. Véleménye szerint, ugyanis az erre kiképzett kutyák tevékenysége és hozzájuk kapcsolódó eljárás fekete dobozként írható le.¹⁷

Hasonló a helyzet a poligráf alkalmazása terén. Ennek oka, hogy ezek az ún. hazugságvizsgálók a fiziológiai elváltozások hatására „csak” arra képesek választ adni, hogy a vizsgált személy, mely kérdésekre nem adott őszinte választ, annak okára, magyarázatára már nem képes melynek következtében az eredmények a legtöbb esetben torzulnak, hiszen számos a bűncselekménnyel kapcsolatban nem álló ok befolyásolhatja a kikérdezett választ. A cél tehát, ezeknek a torzulásoknak az elkerülése, mely jelen állás szerint az agy vizsgálatával lenne lehetséges. Az ún. „monoscanner” vagy másképpen agyolvasó képes lehetne az emberi agyban megjelenő gondolatokatokból, emlékképekből olvasni. Alkalmazása elsősorban azért is nyerne

¹³ Pokker i.m. 205–216. o.

¹⁴ <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kutyatar-kutyatar/ch03s04.html> (2019.05.12.)

¹⁵ <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/8.pdf> (2019.05.12.)

¹⁶ Horváth Orsolya: A kutya kriminalisztikai hasznosítása. Doktori értekezés. Pécs 2017. 110. o.

¹⁷ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 181. o. Idézi: Horváth i. m. 142. o.

nagyobb bizonyítási erőt, mivel az agyban megjelenő képek nem, vagy csak néhány esetben manipulálhatók. E tekintetben már számos kutatás zajlik napjainkban is, melynek eddigi legnagyobb eredménye Paul C. Lauterbur kémikus nevéhez köthető ún. fMRI. Ez a berendezés képes érzékelni az ember döntéshozatali folyamatait, gondolkodását és érzelmeit, azonban még nem alkalmas az agyban megjelenő képek észlelésére. E tekintetben tehát az alapkutatók további kutatásaira van szükségünk, annak érdekében, hogy a poligráffal ellentétben egy teljes bizonyító erejű eredményt adó eszközt találjanak fel.¹⁸ Érdekességként felvázolnék egyet.

A whisky-s rabló ügye

Ambrus Attila hazánk jégkorongválogatottja a 90-es években körülbelül 30 bankot rabolt ki, melyből négy elkövetéséért a büntetett előéletű ikerpárt, a Szűcs- testvéreket gyanúsítottak meg amiért 8 hónapot előzetes letartóztatásban kellett letölteniük. A nyomozó hatóság gyanúja két okból terelődött Szűcsékre. Egyrészt a felismerésre bemutatás, másrészt pedig az erre képzett kutyák által személygépkocsiban végzett szagazonosítás eredménye. Mindkét bizonyíték a gyanúsítottak ellen szólt, azonban nem sokkal később, Ambrus a letartóztatásakor minden olyan rablást, amellyel a testvéreket vádolták elismerte.¹⁹

Véleményem szerint több jogeset is alátámasztja Tremmel, illetve más szakértők álláspontját, vagyis, hogy nem szabad a kutyák által végzett munka eredményeinek százszázalékos bizonyító erőt tulajdonítani.

Következő fő ága a kriminalisztikának a már említett krimináltaktika. Legfőbb célja, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg a szakemberek számára, hogy miként lehet a büntetőeljárás bizonyítási eljárásait a legeredményesebben végrehajtani. A piramisunk második szintjének harmadik eleme a vallomás melyre a kriminalisztika a tanúkihallgatáson keresztül hat azáltal, hogy a szóbeliségen alapuló eljárásban minél teljesebb és valósághű vallomásokat lehessen kicsikarni a tanúból, aki lehet akár a sértett, akár a gyanúsított és ennek tükrében az ajánlások eltérőek lehetnek. Voltaképpen ehhez az eljáráshoz köthetjük a szembesítés módszerét is mely a kihallgatás egy sajátos fajtája, amikor is az ügyet érintő valamely kérdésben két személy tesz vallomást természetesen a kihallgatásra vonatkozó eljárásjogi rendelkezéseket ebben az esetben is megfelelően alkalmazni kell. A helyszíni szemle egy olyan eljárási cselekmény mely általában halasztást nem tűrő helyen zajlik. További jellemzője, hogy helyettesíthetetlen és

¹⁸ Fenyvesi i. m. 233. o.

¹⁹ Nyolc hónap idegen bűnökért: Időrablók.

http://magyarnarancs.hu/belpol/nyolc_honap_idegen_bunokert_idorablok-62031 (2019.05.12.) Idézi: Horváth i. m. 146. o.

eredeti formájában megismételhetetlen. Feladata a bűncselekmény megtörténtének megállapítása, adatok felkutatása és összegyűjtése továbbá a tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása, összegyűjtése és rögzítése. Mindezekről pedig szemlejegyzőkönyv, helyszínvázlat fénykép-és videófelvevételek készülnek. A kutatás olyan cselekmények összessége, amelyekkel a nyomozóhatóságok a felderítés és a bizonyítás érdekében a bűncselekménnyel kapcsolatos személyeket, elrejtett holttesteket, tárgyi bizonyítási eszközöket vagy ezekkel összefüggő nyomokat, anyagmaradványokat keresik. Ennek tipikus példája a házkutatás. Személy, illetve tárgyzonosítás szempontjából lényeges segítséget nyújthat a felismerésre bemutatás mely során a terhelt vagy a tanú saját észlelése alapján a hatóság közreműködésével azonosíthat. Végül pedig megemlíteném azt a nyomozásban esetenként megvalósuló cselekményt melynek során az eljáró hatóság azt ellenőrzi, vizsgálja, hogy bizonyos események, jelenségek, cselekmények az adott helyen, időben, módon és körülmények között létrejöhetett, illetve megtörténhetett-e vagy sem. Ezt nevezzük bizonyítási kísérletnek melyek csak és kizárólag eljárásjogi szabályok között alkalmazhatunk.²⁰

V. Következtetések

Összefoglalva az elmondottakat a kriminalisztika és azok résztudományainak jelenléte elengedhetetlen a büntetőeljárás lefolytatásának szempontjából. Ennek oka, hogy nemcsak a tárgyalt tudomány követi a technika fejlődését, hanem a tettesek is. Egyre korszerűbb eszközeivel eljárásaival nehezítik meg az eljáró hatóságok munkáját, azonban a nyomozóhatóságok a tanulmányban szemléltetett – kriminalisztika által kidolgozott - bizonyítás eszközökkel/cselekményekkel képesek a felderítési ráta pozitív irányba való elmozdítását elősegíteni, valamint az eljáró bíróságoknak is segítséget nyújthat abban, hogy ítéleteik megalapozottabbak legyenek.

²⁰ Pokker i.m. 222–238. o.

Rónai Veronika

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A digitális analfabetizmus kapcsolata a reintegráció sikertelenségével

I. Bevezetés

Munkám a büntetés-végrehajtás egyik legfontosabb kérdésével, a reintegrációval foglalkozik. Ezen belül is az elítéltek reintegrációs folyamatának egyik speciális sikertelenségével, az információs világba való visszailleszkedéssel. A szabadságvesztésre ítélt terheltek visszavezetése a társadalomba korábban is nehézségeket okozott, de a technológia ugrásszerű növekedésének köszönhetően ez eddig sosem látott méreteket ölt. Maga a társadalom is átstrukturálódott, és a visszailleszkedést érintő egyik legfontosabb tényező, a munkaerőpiac is jelentős változásokon ment és megy keresztül. Mindezek a változások olyan gyorsan történnek, hogy egy hétköznapi embernek is gyakran nehézséget jelent felvenni a haladás ütemét. Ebből következik, hogy büntetés-végrehajtási intézményben élőként lépést tartani a technológiával kifejezetten körülményes, így a fogvatartottak a büntetésük töltése alatt nagy valószínűséggel digitális analfabétává válnak, ami pedig – felzárkóztatás hiányában – megghiúsítja a sikeres reintegrációjukat a társadalomba.

A szabadságvesztés tárgykörével kapcsolatban a büntetés-végrehajtás legfontosabb feladata az elítéltek felkészítése arra, hogy szabadulásuk után felkészült, hasznos tudással rendelkező emberként tudjanak visszailleszkedni a társadalomba, illetve hogy ne váljanak visszaesővé.¹ A törvény értelmező rendelkezései között is megtaláljuk a meghatározást: „*a reintegrációs program [magába foglalja] az elítélt munkaerő-piaci integrációjának elősegítését, a befogadást megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányok csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését célzó reintegrációs programokat, foglalkozásokat*”.² Ebből is látszik, hogy a reintegráció egy összetett folyamat, amelyet sok oldalról tudunk megközelíteni.

A magyar reintegrációs politika fókuszpontjából a digitális kompetenciákra nevelés hiányzik – annak ellenére, hogy maga a bv. törvény – közvetve vagy közvetlenül – is több helyen említést tesz a technológiai eszközök használatáról vagy a digitális kompetenciák

¹ Balázs Péter: Reintegrációs tevékenység, oktatás, felzárkóztatás, börtönszínház. Börtönügyi szemle 2017/1. sz. 110–111. o.

² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban: Bv. törvény) 82. § 5. pont

fejlesztéséről, szinten tartásáról. Úgy vélem, hogyha a jogalkotást, a jogértelmezést és a jogalkalmazást ebből a szögből gondoljuk át, akkor eredményesebb és hatékonyabb reintegrációs politikát tudnánk kialakítani a jelenben és a jövőben is.

Munkám egy olyan problémára világít rá, amely elsőre akár kevésbé fontosnak is tűnhet, de véleményem szerint a jövőre nézve egy igen meghatározó kérdéstről van szó. A reintegráció sikerét ugyanis gyakran – de nem elégségesen – a visszaesési arányok tükrében értelmezzük, a sikeressége nem csak annyiból áll, hogy a fogvatartottak egy bizonyos időn belül nem válnak ismételten bűnelkövetővé, hanem szerves része kell legyen a folyamatnak az is, hogy értékes, aktív tagjai legyenek a társadalomnak, ne pedig perifériára szorult, kirekesztett egyének.³ A börtön drága intézmény, a reintegrációs törekvések pedig csak újabb forrásokat emelnek ki feleslegesen a költségvetésből, ha nem hatékonyak. Természetesen a visszaesési arány is meghatározó tényező, ma Magyarországon a visszaeső bűnözők aránya körülbelül 40-41%-ra tehető.⁴ A visszaesések döntő hányada a büntetésből való szabadulás utáni első évben történik.⁵

Vitathatatlan, hogy a minket körülvevő világ megváltozott. Mással tölti az ember az idejét, más módon kommunikációs csatornákat használ, a gyorsasághoz és az azonnali eléréshez van szokva. Ennek következményeképpen fejlődésen esett át a munkaerőpiac és a társadalom is átstrukturálódott.

A fent ismertetettekből látható, hogy nem elhanyagolható jelenséggel állunk szemben. Ha valamilyen változás ilyen hatással van a társadalomra, akkor azt nem hagyhatja figyelmen kívül a büntetés-végrehajtás sem, hiszen a reintegrációval a cél éppen az lenne, hogy az elszeparált körülmények között lévő fogvatartottak vissza tudjanak illeszkedni a kinti világba. Ez pedig nem járhat sikerrel a változások figyelembevétele nélkül. E tanulmánnyal arra a kérdésre próbálom választ adni, hogy *szükséges-e a digitalizálódó világ változásai tükrében felülvizsgálnunk a jelenlegi reintegrációs politikát és szabályozást*, és amennyiben igen, akkor milyen lehetőségeket látok célravezetőnek?

II. Változó társadalom, változó életkörülmények

Véleményem szerint alapvetően azért lenne szükséges a fogvatartottak állandó, szakszerű és hatékony felzárkóztatása a kinti technológiai változásokkal kapcsolatban, mert a XXI. században az életkörülmények e tényező következtében olyan gyorsan változnak, hogy az

³ Albert Fruzsina – Biró Emese: A sikeres reintegráció. In: Életkeretek a börtönön innen és túl (szerk. Albert Fruzsina). Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, Veszprém 2015. 143–144. o.

⁴ Börtönstatisztikai szemle 2016/1. sz. 11. o.

⁵ Vigh József – Tauber István: A szabadságvesztés büntetés hatékonyságának főbb jellemzői. Jogtudományi Közlöny 31. évfolyam/11. sz. 1976.

elszeparált fogvatartottak nem tudják felvenni a haladás ütemét, ezáltal – a reintegrációs törekvések ellenére – kiszorulnak a társadalomból és újra bűnelkövetővé válhatnak. Ezzel pedig meg is hiúsul a büntetéssel elérni kívánt cél. A büntetés-végrehajtás és a szabadságvesztés célja, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjon újabb bűncselekmények elkövetésétől. Tehát egyértelműen a speciális prevenció, ezen belül is az elsődleges cél a reintegráció lenne.⁶ Az elítéltek társadalomba történő visszailleszkedését több szempontból lehet elősegíteni. Klasszikusan ide tartozik az egzisztenciális biztonság - ez alatt nagyrészt a munkavállalást érthetjük, illetve a szociális egyensúly, ami pedig a család és/vagy a párkapcsolat, barátokkal való sikeres kapcsolatban nyilvánulhat meg.⁷

A jelenlegi reintegrációs politika nagy hangsúlyt fektet az elítéltek munkáltatásába már a szabadságvesztés ideje alatt is. Munkáltatás a reintegrációs tevékenység azon formája, amikor az elítéltek vagy a kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy és a szabálysértési elzárásra kötelezett elkövető munkavégzése szervezeten, rendszeresen, haszon- vagy bevételszerzési céllal, a munka törvénykönyvében szabályozott munkaviszonytól eltérő, jogszabályban meghatározott feltételekkel és díjazás ellenében történik.⁸ Tehát a börtönélet kikerülhetetlen része a munka, munkában való részvétel. Természetesen bizonyos egyéni helyzet felmentést engedélyezhet e kötelezettség alól, de alapvetően a büntetés-végrehajtási intézményeknek törekedniük kell arra, hogy minél több fogvatartottat tudjanak foglalkoztatni. A munkavégzés pozitív, nevelő hatásait hazai és külföldi szakirodalmak is alátámasztják.⁹

A munkáltatás rendkívül fontos szerepet tölt be a reintegrációban. Ezen a téren a fő feladat a fogvatartottakkal a munka társadalmi szükségességének felismertetése és elfogadtatása, a szakmai ismeretek és a munkatapasztalatok megszerzésének elősegítése, illetve fejlesztése, valamint a rendszeres, fegyelmezett munkavégzés minél szélesebb körben történő bevezetése, egyes speciális részlegek esetében a terápiás jellegű munkáltatás feltételeinek biztosítása.¹⁰

A Bv. törvényben is rögzítve van, hogy az elítéltek kötelesek dolgozni a büntetés töltése alatt. *„Az elítélt köteles – különösen – a jogszabályban meghatározott kivételtől eltekintve munkát végezni, a kijelölt munkát szakismereteinek és képességeinek megfelelően,*

⁶ Lőrincz József – Nagy Anita: Büntetés-végrehajtási jogi alapfogalmak. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2014. 11. o.

⁷ Albert – Biró i. m. 152. o.

⁸ Ranga Attiláné – Vörös Erzsébet: Büntetés-végrehajtási alapfokú reintegrációs jegyzet. Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja, 2018. 28. o.

⁹ Ranga – Vörös i. m. 27. o.

¹⁰ Schmehl János: A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében. Börtönügyi Szemle 2015/1. sz. 5. o.

fegyelmezetten ellátni, a munkavédelemmel és a környezetvédelemmel kapcsolatos előírásokat megtartani.”¹¹ Azonban nem tekinthető munkáltatásnak a büntetés-végrehajtási intézet tisztántartásában, karbantartásában és ellátásában díjazás nélküli, nem rendszeres részvétel.¹²

A kötelező munkavégzés mellett törekedni kell arra, hogy a fogvatartottak legalább alapfokú oktatásban vegyenek részt. Lehetőség van arra, hogy középfokú, illetve felsőfokú tanulmányokat is folytassanak az elítéltek. Fontos megjegyezni azonban, hogy az oktatásban való részvétel nem menti fel az elítéltet a munkavégzési kötelezettsége alól. Lehetőség szerint ösztönözni kell őket arra, hogy szakképzésben is vegyenek részt. A szakképzést elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegíthetik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést, vagy a büntetés-végrehajtási szervben belül történő munkavégzést, hiszen a szakképzés célja az elítéltek munkaerő-piaci értékének növelése.¹³

III. Megfogalmazható problémák

Vitathatatlan, hogy a büntetés-végrehajtás – és ezen belül a reintegrációs törekvések – nagy előrelépésen mentek keresztül az elmúlt időben. Gondoljunk csak a mobiltelefon használatot illető változásra. Telefonbeszélgetésre 1993 óta megengedett a büntetés-végrehajtási intézetekben. 2015 óta lehetősége van a fogvatartottaknak mobiltelefonos szolgáltatást is igénybe venni, mely azért került bevezetésre, hogy a rabok könnyebben tudják a kapcsolatot tartani hozzátartozóikkal. A készüléket a büntetés-végrehajtási intézet biztosítja és csak hívás indítására alkalmas, fogadásra nem, valamint csak előre betáplált telefonszámokat lehet hívni vele. Egyenlegüket nekik kell feltölteniük.¹⁴ A mobiltelefonokon tiltva van a 3G, a 4G, a wifi, a GPS és a Bluetooth szolgáltatás is, emellett a készülék USB csatlakozója semmi másra nem alkalmas, mint az akkumulátor feltöltésére. Nagyon korlátozott keretek között a fogvatartottak szűk csoportjának (enyhébb rezsimszabályozás alá tartozó, jó magaviseletű elítéltek) lehetősége van Skype szolgáltatást is igénybe venni, de maximum hetente kétszer 10 perces időtartamban, két személy irányába.¹⁵

Ennek ellenére mégis felfedezhető, hogy a digitális kompetenciák és az ezekhez kapcsolódó esetleges egyéb lehetőségek mellőzve vannak. A munkaadók elvárásai a munkavállalók felé megváltoznak. Digitális alapismeretek birtokában lenni ugyanolyan

¹¹ Bv. törvény 33. § (1) d. pont

¹² Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához. ELTE Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke, Budapest 2014. 52. o.

¹³ Ranga – Vörös i. m. 27. o.

¹⁴ Ranga – Vörös i. m. 36–37. o.

¹⁵ 53/2017-es Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnoki (továbbiakban: BvOP) Szakutasítás

alapkövetelmény lehet, mint a jogosítvány – ez megjelenik abban is, hogy nem találkozunk már olyan álláshirdetéssel, amely ne várna el legalább email címet és telefonszámot a jelentkezőktől, de a legtöbb munkakör betöltéséhez szükség van szövegszerkesztő-, és/vagy táblázatkezelő-program ismeretére is, az Internet felhasználói szintű ismerete pedig szintén kimondatlan alapelvárásnak minősül. Valószínűnek tartom, hogy a jövőben ezek az igények a munkaadók felől még hangsúlyosabbak lesznek. A munkakeresési platform is megváltozott. A legtöbb álláshirdetés már az erre szakosodott weboldalakon jelenik meg, de a közösségi média – hazánkban főként a Facebook¹⁶ – is mérhető tényező ebből a szempontból.

Szabadulásuk után a legális munkaerő-piaci részvétel az elítéltek tekintetében kifejezetten fontos. Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, sok egyéni hátránnyal kell megküzdeniük a büntetett előélet ténye mellett is.¹⁷

A börtön alapvetően munka központúvá vált az új törvénynek köszönhetően, de a rabok motivátlansága és szakképzetlensége, valamint a forrás- és helyhiány következtében csak olyan munkákat tudnak bent végezni, amely nem feltétlenül járul hozzá ahhoz, hogy szabadulásuk után jobb esélyekkel tudjanak elhelyezkedni a munkaerőpiacon. A már meglévő képzettségük, tudásuk pedig bent megkopik, elavulttá válik. Sokszor ezeknek az oka nem is feltétlenül a gyakorlási hely hiányából fakad, hanem abból, hogy már az elméleti változásokat sem tudják követni az elítéltek.¹⁸ Ez nem járul hozzá a reintegráció sikerességéhez.

Tehát arra a kérdésre válaszolva, hogy szükséges-e a digitalizációs nevelés szorgalmazása a reintegráció keretei között, a válasz – véleményem szerint – igen.

Álláspontom az, hogy mindenképpen szükséges vizsgálni és szorgalmazni az elektronikus eszközök használatát, digitális kompetenciák fejlesztését mind a reintegráció, mind a fogvatartás körülményei között.

A büntetés-végrehajtás alapelvei között megtalálható a nyitottság, illetve a normalizáció elve, amelyek szerint a fogvatartottakra káros hatások csökkentése érdekében mindent el kell követni, hogy olyan körülményeket tudjunk biztosítani, amelyek minél kisebb mértékben térnek el a kinti átlagostól, ezzel segítve az elítélteket a visszailleszkedésbe.¹⁹ Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy olyan lehetőségeket és körülményeket kell teremteni bent a börtönben, mint a szabad életben, csupán törekedni kell arra, hogy minél kevésbé idegenedjen el a bent

¹⁶ Több kifejezetten álláskereső és álláshirdetés céljából létrehozott csoport található a Facebook weboldalon, de ezek mellett az ún. Facebook Market Place-en is lehetőség van állást keresni/hirdetni.

¹⁷ *Gál Levente*: A munkaerő-piacon innen, a börtönön túl. In: *Életkeretek a börtönön innen és túl* (szerk. Albert Fruzsina). Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, Veszprém 2015. 23. o.

¹⁸ *Gál* i. m. 31–33. o.

¹⁹ *Ranga – Vörös* i. m. 21. o.

élő.²⁰ Lényegében arról van szó, hogy az elítéltet csak a legindokoltabb esetekben szabad a társadalomtól teljesen elszigetelni.

A nyitottság és a normalizáció elve – véleményem szerint – két irányban valósulnak meg. Egyrészt a fogvatartott külvilággal való kapcsolattartásán át, másrészt a büntetés-végrehajtási intézet és a külvilág érintkezésén keresztül. Ez utóbbihoz tartozik az, hogy a börtön és a szabad világ által nyújtott szolgáltatások, lehetőségek, külső erőforrások felhasználása szükségszerű, illetve, hogy a kinti média és a közvélemény rendszeres tájékoztatása is fontos.

Digitális analfabetizmus kialakulásához az vezethet, ha valaki teljesen el van szigetelődve a fejlődési lehetőségektől. Ma Magyarországon a lakosság több mint 75%-a használ internetet,²¹ ami nem marad el az uniós átlagtól, azonban a digitális kompetenciák – különösen a digitális írástudatlanság – esetében az ország helyzete mégis sokkal hátrányosabb, mint más tagállamoké.²² Ez azért nagy probléma, mert az információs társadalomban a munka és a foglalkoztatás képe is alapvető változásokon megy/ment keresztül. A korábban ismertetett álláspontom a megváltozott munkaerő-piaci igényekre való reagálás fontosságáról összecseng *Budai Balázs Benjámint*²³ és a *Nemzeti Infokommunikációs Stratégiában* megfogalmazott véleménnyel,²⁴ melyek szerint a hiányos (vagy egyáltalán nem létező) digitális kompetenciaszinttel rendelkezők nagyon komoly hátránnyal indulnak a munkakeresés vagy munkában maradás esetén. Megjegyzendő, hogy – leszámítva az idősebb korosztályokat – a munkanélküliek esetében a legmagasabb a digitális írástudatlanság aránya.²⁵

A szabadultak nagy százaléka nem rendelkezik azzal a szociális hálóval, amely révén munkába tudna állni. A kikerült fogvatartottak nem (feltétlenül) rendelkeznek azokkal a kompetenciákkal, amelyeket elvárna a munkaerőpiac és emellett hátrányban vannak abból a szempontból is, hogy a munkáltatóval sem tudnak a megfelelő csatornán a kapcsolatot felvenni vagy tartani. (A telefonos vagy internetes elérhetőség hiányára kell elsősorban itt gondolni.)²⁶

Az elítéltek képzésével kapcsolatban megemlítendő, hogy a hatékonyságot az biztosítaná, ha maga a képzési struktúra figyelembe venné a munkaerő-piaci igényeket – ha ez nem tud

²⁰ Ranga – Vörös i. m. 20–22. o.

²¹ Az Európai Bizottság IP/17/347 számú sajtóközleménye

²² Nemzeti Infokommunikációs Stratégia: Az infokommunikációs szektor fejlesztési stratégiája (2014-2020) v9.0 (továbbiakban NIS). 39–40. o.

²³ *Budai Balázs Benjámint*: Az e-közigazgatás elmélete. Akadémiai Kiadó, Budapest 2014. 80–85. o.

²⁴ NIS 38–40. o., 62–64. o.

²⁵ NIS 63. o.

²⁶ Gál i.m. 43–44. o.

megvalósulni, akkor a szabadulásuk után ezzel az általános képzettség béli hiánnyal felvenni a versenyt nem könnyű.²⁷

Emellett szükséges megvizsgálni azt is, hogy mi áll összhangban a Bv. Kódex rendelkezéseivel. Az elítéltek átlagban mindig alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az ossztársadalom, emiatt a reintegráció egyik szerves része lehet az oktatásuk, hiszen a felzárkóztatásuk nagy mértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy sikeresen tudjanak visszatérni a társadalomba.²⁸ Egy piacképes szakma kitanulása vagy a nyolc osztály elvégzése, esetleg az érettségi megszerzése jelentős előrelépés lehet számukra a munkaerő-piaci elhelyezkedés szempontjából.

Annak ellenére, hogy az oktatás, képzés pozitív hatásai mennyire egyértelműek, mégsem lehet rákényszeríteni ezt a fogvatartottakra, szabad választásuk, hogy részt kívánnak-e venni benne. Mindenkinek lehetősége van az elítéltek közül oktatásban vagy képzésben részesülni. Az ehhez szükséges feltételek biztosítása a büntetés-végrehajtási intézetet terheli, ahogyan azt a törvényben is olvashatjuk.²⁹

A képzettség szorosan összefügg az egyén munkaerő-piaci értékével. Ennek a ténynek a megléte már önmagában indokolja, hogy miért szükséges nagyobb figyelemmel lennünk az olyan lehetőségekre is, amelyek segítik, előre viszik vagy javítják azt az oktatási színvonalat, amit a fogvatartottaknak tudunk biztosítani a reintegráció keretei között. Ha a saját mindennapi életünkre gondolunk, akkor is eszünkbe jutnak olyan példák, amelyek elősegítették vagy akár csak megvalósíthatóvá tették a művelődésünket, nem lényeges, hogy ez akadémiai keretek között valósult-e meg, vagy csak a mindennapi ismeretanyagunk bővítése céljából. Ezen felül érdemes figyelembe venni a Bv. törvény egy másik szakaszát is: „*A büntetés-végrehajtási szervezet joga és kötelezettsége az e törvényben meghatározott jogkövetkezményeket minden törvényes eszközzel biztosítani, illetve kikényszeríteni.*”³⁰ Ebből levezethetjük tehát, hogy mivel jogszabály nem tiltja az elektronikus és/vagy digitális tananyagok, eszközök felhasználását, ezért ez a szakasz kötelezettséget keletkeztető hatással bír a büntetés-végrehajtási intézet felé.

A szabadlábon lévő emberek rendkívül könnyebb helyzetben vannak, hiszen számukra otthon bármikor elérhetőek ezek a technológiák, van lehetőségük elsajátítani azokat, míg ugyanez a fogvatartottak esetében nem mondható el. Emiatt is szükséges, hogy – a jogszabály elvárásainak is megfelelően – progresszívebben álljunk hozzá a reintegrációs program ilyen

²⁷ Budai Gábor: Fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a pálhalmi országos büntetés-végrehajtási intézetben. Börtönügyi szemle 2017/1. sz. 8. o.

²⁸ Ranga – Vörös i.m. 25–26. o.

²⁹ Bv. törvény 98. § (1) e. pont

³⁰ Bv. törvény 139. §

szempontú reformjához, hiszen ennek a ténynek a figyelmen kívül hagyása ahhoz vezethet, hogy a fogvatartottak nagyobb része digitális analfabétává válik, így a tananyag átalakítása, kibővítése nemcsak hatékonysági szempontból lenne kedvező, de a jogszabály előírásainak is így tenne a büntetőpolitika eleget.

IV. Konklúzió

Összefoglalva, mivel a reintegráció egyik leglényegesebb alappillére a munkáltatás és a sikeres visszaintegrálás a munkaerő-piacra, ezért – álláspontom szerint – egy kifejezetten nagy horderejű probléma a digitális analfabetizmus és a digitális írástudatlanság a fogvatartottak esetében (is). Egy társadalmi szintű jelenségről van szó, tehát a népesség nagyobb részét érinti a kérdés, azonban az elítéltek (és később majd a szabadultak) a társadalomnak egy olyan csoportját alkotják, amely a hagyományosan leszakadó csoportba tartozik. Nem felzárkóztatásuk csak újabb terheket és költségeket okoz az államnak és így a büntetés-végrehajtásnak is. Minél tovább halasztjuk a komoly reakciót a gyors változásokra, annál nagyobb hiányt kell majd leküzdenie a szabadulás előtt álló fogvatartottaknak és magának a büntetés-végrehajtásnak is.

Schubert Bálint

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A kriminológia fejlődése az ókortól a XX. századig

I. Bevezető

Ahogy a legtöbb tudományterület úgy a kriminológia is jelentős változásokon esett át a történelem során. Ezek a változások, (ahogy minden tudományterület esetében) elkerülhetetlenek voltak a terület folyamatos fejlődéséhez. A fejlődés szükséges volt ahhoz, hogy új nézetek alakuljanak ki illetve régiek kérdőjeleződjenek, sőt akár (az új kutatásoknak, megközelítéseknek köszönhetően) cáfolódjanak meg.

Munkámban először a kriminológia múltját fogom bemutatni egészen a kezdetektől a XX. századig, majd az 1900-as évektől napjaink kriminológiájára jellemző főbb irányvonalak következnek. Fontos megemlítenem, hogy terjedelmi okok miatt néhány főbb megközelítést, illetve ezek képviselőit kihagyok esetleg kevesebb időt szánok rájuk, mint amennyit megérdemelnének.

II. A kriminológia fejlődése az ókortól a XX. századig terjedő időszakban

Bár a kriminológia, mint tudományág csak *Cesare Beccaria*, illetve *Jeremy Bentham* munkásságával jelent meg a XVIII. században, azonban már sokkal korábban is találhatunk a kriminológia kezdeteire utaló nyomokat.¹ A bűnről, büntetésről valamint a bűnelkövetés megelőzésről való gondolkodás egészen az ókori görög illetve római időkig nyúlik vissza. A bölcselek számos elmélkedést folytattak a helyes viselkedés, az igazságosság és a jogtalanság kérdésköréről. Ezen kérdéskörök a mai kriminológia érdeklődési körébe is beletartoznak, így tehát bármiféle erőltettség nélkül kijelenthetjük, hogy a kriminológiai gondolkodás alapjai már Beccaria és Bentham munkássága előtt is jelen voltak. Az ezt követő évszázadok esetében azonban a „kriminológiai gondolkodás” lehetősége leszűkült, amelynek oka a kereszténység megjelenése volt. Az egyházi tanítás értelmében a bűn nem fejlődési rendellenességként, pszichikai gyengeségként vagy a helytelen társadalmi szerkezet hibájából adódóan jelent meg, hanem az Isten által ajándékozott szabadsággal való visszaélést jelentette.²

¹ *Korinek László – Kulcsár Gabriella – Stotz Gyula – Nagy Melánia – Tóth Dávid – Kőhalmi László: Kriminológia* 1. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék, Pécs 2016. 4. o.

² *Korinek László: Kriminológia I. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010. 10. o.*

A változást és a klasszikus értelemben vett kriminológiai tudományág megjelenését a polgári átalakulás tette lehetővé. A polgárosodás hatására az állam és az egyház elvált egymástól, ami lehetővé tette a korábban összefonódó értékek és normák külön – külön történő értelmezését és érvényesítését. A XVIII. században a már említett polgári átalakulás valamint a felvilágosodás hatására nyilvánvalóvá vált, hogy számos társadalmi intézmény, köztük a büntetési rendszerek és a gyakorlat változatlan maradt és jelentős hátrányba került a fejlődés tekintetében. Ebben az időszakban jelent meg az úgynevezett „klasszikus” iskola, amelynek egyik legismertebb képviselője (és alapítója) az olasz Cesare Beccaria volt. Beccaria „A bűnökről és büntetésekről” (*Dei delitti e delle pene*) című műve 1764-ben jelent meg. Ebben a munkában jelennek meg először olyan alapvető felvetések, mint a „*nullum crimen sine lege*” és a „*nulla poena sine lege*” elvek. Egyebek mellett itt találkozunk először a tett középpontba állításával, a büntetés megelőző jellegének középpontba emelésével (eszerint a büntetés célja ne a megtorlás, hanem az elrettentés kell hogy legyen), az ártatlanság vélelmével, a halálbüntetés felszámolásának szorgalmazásával, a rendőrség és a bíróság szigorú törvényekhez kötöttségének elvárásának, és a kínvallatás tilalmával.³

A klasszikus iskola másik jeles képviselője (és Beccaria követője) Jeremy Bentham volt. Filozófiájában ő a jó és rossz közötti mérlegelés szempontjait fejtegette. Szerinte a természet az embert két behatás uralma alá helyezte, ezek pedig a fájdalom illetve az öröm. Ezek mozgatják tetteinket és gondolatainkat. Sajátos gondolatmenete alapján amellet érvelt, hogy akár az is társadalmi cél lehet, hogy ha egy ember már eljutott a bűnös cselekedet elkövetésének elhatározásáig, akkor arra kell rávenni, hogy a kevésbé káros tettet hajtsa végre. Más meglátásai szerint a büntetésnek, mint rossznak csak kicsit kell meghaladnia azt az örömet, amit a bűncselekmény elkövetése eredményezhet és különbséget kell tenni a büntetések hatása, lélekre gyakorolt befolyása és a tényleges végrehajtás által okozott kár között.⁴

Szintén a klasszikus iskola tudósaihoz tartozott *John Howard* is. Munkásságában dokumentálta a meglehetősen rossz angliai börtönállapotokat, majd ezek vizsgálata után javaslatokat dolgozott ki ezek megváltoztatására. Főbb megállapításai közé tartozik, hogy az igazságtalanságok fő forrása, hogy a fogvatartottaknak maguknak kellett az örök megélhetését biztosítani. Javaslatai hatására az angol parlament elfogadta és kiadta az 1774-es börtönügyi törvényt (*Gaol Act*), amely a börtönállapotok tisztasági és egészségügyi követelményeiről is tartalmazott rendelkezéseket. Howardnak később külföldi büntetésvégrehajtási intézményeket

³ Cesare Beccaria: Büntett és büntetés. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1967.

⁴ Jeremy Bentham: An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Batoche Books, Kitchener, Ontario 2000. 13–25. o.

is meglátogatott, amelyekkel kapcsolatos tapasztalatait a „*The State of the Prisons in England and Wales*”⁵ című művében közzé is tette.

A következő iskola, amiről beszélnünk kell az úgynevezett pozitivisták iskolája, amely szemben a klasszikus iskolával, (ami az abszolutizmus rendszerének túlkapásai ellen próbált meg fellépni) már a polgári átalakulás után megmaradó vagy újonnan megjelenő társadalmi problémákra próbált választ találni. Ezen pozitivisták irányzat egyik oldalága volt az olasz pozitívizmus (*Scuola Positiva*), amely a természet által vezérelt patológikus esetnek bélyegezte a bűnelkövetőt.

Az olasz pozitivisták iskolája képviselője volt *Cesare Lombroso*, aki börtönorvosként elítéltek ezreit vizsgálta meg annak érdekében, hogy a bűnöző és nem bűnöző emberek közötti különbségeket meghatározza. Ezek alapja az emberek testi méreteinek illetve a belső szervek méreteinek összehasonlítása volt. Munkájára nagy hatást gyakorolt a darwinizmus, ez megjelenik abban is, hogy Lombroso szerint a bűnöző ember az evolúció egy alacsonyabb fokán ragadt meg. Ezzel kapcsolatban 1876-os „A bűnöző ember” című művének második kiadásában már úgynevezett stigmákról is beszél, amelyek a született bűnözőn jelennek meg. Az ilyen jelek, amelyek már gyermekkorban felismerhetők a következők voltak: lapos homlok, óriási állkapocs, nagy lábak és kezek, nagy fájdalomtűrés, hideg tekintet, nagy szemfogak. Lombroso szerint a bűnözőt és a nem bűnözőt számos eltérés különbözteti meg, amelyeket a személyek külső és belső tulajdonságaiban is megjelennek, és lényegében a bűnöző ember az emberi nem elfajzott válfaja.⁶

Tovább haladva, az olasz pozitivisták iskolája képviselőinek sorában meg kell említenünk *Raffaele Garofalo*-t is, aki kidolgozta a természetes bűncselekmények tanát, amelyet 1885-ös „Kriminológia” című művében mutatott be. A természetes bűncselekmények alatt olyan alapvető emberi értékeket sértő bűncselekményeket értünk, amelyek az emberi becsületességet, jámborságot, együttérzést sértik meg. A tan szerint létezik „természetes bűnöző”, aki nem tud a társadalom többi tagjával együttérezni és együttműködni, mert társadalmi, lelki vagy akár fiziológiai okokból alkalmatlan arra, így lényegében ezt a típust nem is nevezhetjük hagyományos értelemben vett bűnözőnek. A másik típus azonban az „igazi bűnöző”, aki nem szervi okokból képtelen a társadalmi együttélésre, hanem morális anomáliában szenved.⁷

⁵ A mű digitalizált formában megtalálható itt: <https://archive.org/details/stateofprisonsin00howa/page/6> (2019. 05. 15.)

⁶ *Freda Adler – Gerhard O.W. Mueller – William S. Laufer: Kriminológia.* Osiris Kiadó, Budapest 2000. 92–105. o.

⁷ Garofalo „Kriminológia” című műve megtalálható.

<https://archive.org/stream/criminology00garofalo/page/n5/mode/2up> (2019.05.16.)

Az olasz pozitivisták felfogással párhuzamosan jelent meg a francia pozitivisták iskola, melynek első képviselője *Adolphe Quételet* volt. Statisztikai adatok vizsgálatával felfedezte, hogy a bűnelkövetés szabályszerű rendszerességgel ismétlődik. Ez a felismerés vezette el a statisztika szerepének felismeréséhez a kriminológia tudományában. Quételet sajátos módon kommentálta felfedezését, szerint az emberi nem sorsa szomorú, mert előre ki lehet számítani, hányan fogják kezüket mások vérével bemocskolni. A statisztika jelenik meg az általa megalkotott átlagember, illetve bűnözési hajlam fogalmában is. Utóbbi a különböző ismérvek által meghatározott személyek adott számára eső bűncselekmények összességét jelentette.⁸

Émile Durkheim a társadalom működési zavarai és a kriminalitás közötti összefüggéseket kutatta. Felismerte, hogy a bűnözés éppúgy hozzátartozik a társadalomhoz, mint a születés vagy a halál, és az emberek különbözőségéből fakad. Hangsúlyozta, hogy a társadalom rendje az emberek közös hiedelmein alapul, amelyek megmutatják, hogyan működik a világ, megvonják a morális határokat és megszabják a viselkedés korlátait. Durkheim nevéhez fűződik az úgynevezett anómiás állapot is, ami akkor következik be, ha a társadalmi változások során a régi normarendszer az új társadalmi viszonyok között nem képes eligazítani az embereket. Ha ezáltal az egyén elveszti kötődését a társadalomhoz, attól elidegenedik anómiás helyzetbe kerül, amely olyan devianciákhoz vezethet, mint az öngyilkosság.⁹

A 1880-as évekre a két pozitivisták iskola, az olasz gyökerű antropológiai iskola és a francia eredetű szociológiai irányzat között vita bontakozott ki arról, hogy az egyén bűnözői viselkedését elsősorban öröklött tulajdonságai határozzák-e meg, vagy pedig a szerzett ismeretekre épül a kriminalitás. Ezt a konfliktust próbálta feloldani az úgynevezett közvetítői iskola.

A közvetítői iskolába tartozó *Franz von Liszt* szerint a bűn a tettes személyiségének és az őt a cselekmény pillanatában körülvevő világnak a sajátos terméke. Elutasította Lombroso bűnöző ember típusáról vallott felfogását, de szerinte a bűnözés biológiai vizsgálatának is van jövője. Liszt „*Marburgi Programjában*” az elkövetőket három csoportra osztotta. Ennek megfelelően vannak javítható és javítandó személyek, akikkel szemben a büntetés nevelő hatására kell építeni, vannak továbbá olyanok, akik nem igénylik a javítást, őket el kell rettenteni a további cselekményektől. A harmadik csoport a javíthatatlanoké, akiket ártalmatlanítani kell a társadalom megvédése érdekében.¹⁰

⁸ *Vígh József*: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó, Budapest 1992. 24. o.

⁹ *Émile Durkheim*: A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1978. 85–86. o.

¹⁰ *Korinek – Kulcsár – Stotz – Nagy – Tóth – Kőhalmi* i. m. 29. o.

III. A XX. század kriminológiája

A kriminológia kezdeteinek bemutatása után következzenek a XX. századi kriminológiai irányzatai, amelyek már a tudomány jelenére is nagy hatást gyakorolnak, hiszen ezek az elvek szerves részét képezik a ma alkalmazott teóriáknak. A XX. század elejére a kriminológia megválaszolatlan vagy nem megfelelően megválaszolt kérdései továbbra is nyitva maradtak, így az 1900-as évektől újult erővel vetették bele magukat a tudósok a kutatásba, sokszor a korábbi elméletek felhasználásával. Tovább folytatódott a bűnözés biológiai alapú megközelítésének vizsgálata, többek között a fiziognómia, vagyis az ember külső megjelenésének és erkölcsének illetve a bűnözési hajlamának vizsgálata, valamint az eugenika, vagyis az emberi öröklődés rendjébe való társadalmi beavatkozás lehetőségeinek kutatása, gyakorlata. A bűnözést biológiai alapon megközelítő egyéb elméleteknél megemlíthetjük még az ikerkutatásokat, örökbefogadási vizsgálatokat, a szomatikus betegségek, állapotok vizsgálatát (kromoszóma – rendellenységek vizsgálata, a biokémiai anomáliák vizsgálata), illetve az intelligencia és a bűnözés összefüggéseinek vizsgálatát. Ezeket tartalmi szempontok miatt nem kívánom jelen tanulmányomban kifejteni.¹¹

A biológiai megközelítés mellett meg kell említenünk a kriminológia egy másik fontos szemléleti megközelítését, amely pszichológiai megközelítés, vagyis a kriminálpszichológia, amely bár már a XIX. században megjelent önálló tudománnyá csak a XX. században vált. Az evolúciós pszichológia képviselői a bűnözés kapcsán arra keresik a választ hogyan maradhatott fenn az evolúció során az antiszociális viselkedés. A magyarázat szerint az antiszociális magatartás hátterében olyan evolúciós stratégiákat találunk, amelyek eredetileg a versengési siker növekedését segítették elő (kockázatvállalás, impulzivitás, agresszió). A modern társadalmak létrejöttével a kapcsolatok nagy része személytelenné vált, az együttműködés mértéke csökkent, a társadalom rétegződésének növekedésével megsokszorozódott a biológiai és kulturális újratermelésből kiszorítottak száma. Ezek az emberek az evolúció során kialakult kompetitív képességeiknek olyan kifejezési formákat kerestek, amelyek a megváltozott körülmények között segítik a fennmaradásukat. Ezen új viselkedési formákat azonban a társadalom devianciaként, viselkedési zavarként értelmezi.¹²

A pszichoanalitikus megközelítés megalkotója *Sigmund Freud*, aki a személyiség struktúráját és működését kívánta modellezni. Freud szerint az emberi lelki folyamatok három tartományra oszthatóak. Az „id”, másnéven az ösztönén, amely az öröklött, a természetünk által

¹¹ A XX. századi kriminológiai irányzatok bemutatásához alapul szolgált: *Korinek László*: „Kriminológia I.” című könyve.

¹² *Bereczkei Tamás*: *Evolúciós Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest 2003. 479. o.

meghatározott, személytelen, primitív szükségleteket, ösztönkésztetéseinket tartalmazza. A második tartomány az „ego”, másnéven „én”: olyan lelki funkciók tartoznak ide, mint az emlékezés, észlelés, gondolkodás, vagyis a tudatos személyiség. A harmadik szint a „szuperego”: a felettes én, vagyis a kulturális lelkiismeret, amely a morális, az érték- és normarendszereket, gátlásokat tartalmazza. Ez a cenzor, ami ellenőriz. Felügyeli a kapcsolatainkat más személyekkel, kontrollálja vágyainkat, lényünket.¹³ A pszichoanalitikus megközelítés egyik irányzata az úgynevezett kognitív megközelítés. Eszerint az antiszociális viselkedés egyes megnyilvánulásai magyarázhatók kognitív, emlékezeti vagy figyelmi funkciók zavarával. Az irányzat kutatói szerint a funkció-zavarok hátterében állhatnak hibás kognitív sémák, amelyek téves információ-felvételhez, ezáltal téves következtetésekhöz, és így téves reakcióhoz vezethetnek.¹⁴

Említést kell tennünk a bűnözés szociológiai alapú megközelítéséről is, ezen belül is először *Albert J. Reiss* belső visszatartás elméletéről. Eszerint a társadalmilag kíváncsú viselkedés elsajátításában a jó szülő-gyermek kapcsolat meghatározó. Ebből következően a bűnöző magaviselete a gyengére sikerült ego és szuperego következménye, mert a belső visszatartás, a külvilág negatív hatásaival szembeni immunizálás nem alakul ki. A későbbi bűnelkövetés azért történik meg, mert az egyén képtelen kialakítani a társadalmilag elfogadott és elvárt magatartási szabályokat.¹⁵

Ehhez hasonló *Walter C. Reckless* visszatartási elmélete, aki szerint mindenkinél kialakul egy dinamikus egyensúly két erő között: egyrészt a külvilág csábító hatása, másrészt pedig a külső és belső összetevőből álló védelmi struktúra harcában. A külső visszatartáshoz (többek között) a következők tartoznak: az ésszerű korlátok és a felelősségek rendszere, a valahova tartozás érzése, azonosulás a csoport egy vagy több tagjával, az egyén lehetősége valamilyen státusz elérésére. A belső visszatartáshoz ezekkel szemben a következők sorolandók: jó önismeret, önuralom, erős ego, jó tűrőképesség a frusztrációval szemben, erős felelősségérzet.¹⁶ Kiemelendő az új társadalomvédelem irányzatába tartozó radikális kriminológia irányzata, amely számos kritikai álláspontot fogalmaz meg. A baloldali realizmus komoly kritikát fogalmaz meg a közhatalommal kapcsolatban, amely szerinte egyes rétegekkel szemben szigorúbb kontrollt gyakorol, ezáltal kriminalizálva azokat. Az anarchista kriminológia elutasítja a közhatalom hagyományos fellépési módszerét a bűnözéssel szemben, helyette az

¹³ *Pléh Csaba*: Pszichológiatörténet. Gondolat Kiadó, Budapest 1992. 179. o.

¹⁴ *Rita L. Atkinson*: Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest 2005. 379–384. o.

¹⁵ *Freda Adler – Gerhard O.W. Mueller – William S. Laufer* i. m. 237. o.

¹⁶ *Freda Adler – Gerhard O.W. Mueller – William S. Laufer* i. m. 239. o.

államtól mentes szabadságot hirdeti. A feminista irányzat a nők szerepét vizsgálja a társadalomban és a női bűnözést úgy tekinti, mint a társadalomban uralkodó aszimmetrikus viszonyok elleni lázadást, egyben kritizálja a büntetőjogban és a kriminológiában uralkodó férfi látásmódot. A posztmodern kriminológia megkérdőjelezi a racionalitást, a társadalmi fejlődést, a kriminológia által kutatott ok-okozati összefüggéseket. Helyette megpróbálja interakcionista és fenomenológiai módszerekkel leírni a valós kölcsönhatásokat. A „zöld” kriminológia legfontosabb törekvése, hogy kiszélesítse a jogilag védett értékek körét, beemelve a természeti értékeket.¹⁷

IV. Összegzés

A kriminológia fejlődéstörténetének rövid bemutatója alapján is kitűnik a tudományterület esetében bekövetkezett minőségi és mennyiségi változások. A XX. századot megelőző időszakban sok kriminológiai kutatás lépett téves útra, mutatott be fél igazságokon alapuló elméleteket vagy került félreértelmezésre. Ezek azonban nem a kriminológia tudománytörténetének sajátosságai, a legtöbb tudományterület esetében megtaláljuk ezeket a jelenségeket. Ezek mind szükségesek voltak ahhoz, hogy a terület fejlődhessen, az őket követő megközelítések megcáfolásukkal, átalakításukkal, más perspektívákból történő vizsgálatukkal új meglátásokat alakítottak ki, amelyek a kriminológia fejlődéséhez vezettek. Eljöhét az az időszak is (a talán nem is olyan távoli jövőben), mikor ugyanezen meglátásokat elmondhatjuk a XX. század, vagy akár a XXI. század kriminológiai irányvonalaival kapcsolatosan is. Amit azonban már ma mindenképpen elmondhatunk és nem kerülhet megcáfolásra már sosem az az, hogy a jelen és a jövő kriminológiája is köszönetet mondhat a XIX. század tudósainak kitartó munkájukért, amellyel megteremtették azokat az alapokat, amelyekre az őket követő tudósok és ezáltal a kriminológia is építkezhetett.

¹⁷ Vigh i. m. 65. o.

Suhajda Máté

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának alumni tagja

Az értéktőzsdei felügyelet aktuális kérdései és kihívásai

I. Bevezetés

2015. január 15-én a svájci frank és az euró közötti – informális – árfolyamküszöb Svájci Jegybank általi elengedése, és az azt követő hónapok eseményei nyilvánvalóvá tették egyes befektetési szolgáltatók jogsértő tőzsdei gyakorlatát, ami egyúttal a szabályozás hiányosságára, az ellenőrzés neuralgikus voltára is utal, a Buda-Cash Zrt. „f.a.” ügyfélvagyonának visszaszerzése érdekében jelenleg is zajlik a per a Fővárosi Törvényszék előtt. A befektetési vállalkozásokról szóló törvény 136. §-a is módosult, mégpedig annak érdekében, hogy e vagyonelemek közül lehetőleg minél több közvetlenül, soron kívül kiadható legyen a jogosultaknak. A jogilag és gazdaságilag egyaránt hatékony ellenőrzés kérdése pedig állandóan visszatérő téma a pénzpiacokon, minden szektorban. A jelentős – ügyfeleknek okozott – károkozások megelőzése, a gazdasági szereplők prudens működésének biztosítása, sőt, a gazdasági válságok prevenciója szempontjából igen fontos és aktuális kérdés a felügyeleti rendszer működése, a befektetési szolgáltatók (és egyébként a piaci szereplők, gazdasági társaságok) belső és külső működését szabályozó normák minősége, érvényesülésének problémája. A felelős társaságirányítás szempontrendszerének realizálódása, az ellenőrzési mechanizmusok hatékony működése kulcsfontosságú a nemzet-, hovatovább, a világgazdaság szempontjából.

Jelen tanulmány elsősorban az értéktőzsdei felügyeletre fókuszálva igyekszik feltárni a jelenlegi szabályozás hiányosságait, bemutatva a felügyeleti rendszer működési modelljeit, szabályozását áttekintő jelleggel, különös tekintettel a már említett Buda-Cash illetőleg Quaestor „botrányokra”. Mindenekelőtt az értéktőzsde felügyeletét célszerű röviden ismertetni.

II. Az értéktőzsde felügyelete, szabályozása

Felmerülhet a kérdés, vajon szükség van-e szabályozásra, felügyeletre e területen, s ha igen, miért, illetőleg milyen megoldások vagy modellek léteznek. Elsőként a szabályozás létének okaira kell kitérni.

Egy szabályozatlan piachoz a vevők és az eladók korlátozás nélkül, szabadon hozzáférhetnek. Azaz nincs előírva engedélyezési eljárás valamely tevékenységben történő részvétel feltételéül. Úgyszintén nincsenek a piac struktúráját és működését szabályozó

normák, amelyek például a piaci résztvevők magatartására vonatkoznának. Jól látható azonban, hogy egy ilyen, korlátokat és engedélyezési kötelezettséget nem tartalmazó rendszer szabad hozzáférést biztosít az ezzel visszaélni kívánók számára is. Ha pedig nincs szabályozás, amely bizonyos információk kötelező közzétételét írja elő, információs aszimmetria alakul ki, hiszen az információval nem, vagy kevés információval rendelkező befektetők nem lesznek képesek megfelelő döntést hozni a tekintetben, hogy kívánnak-e befektetni vagy sem. Szabályozás hiányában pedig egyetlen intézmény „bedőlése” mintegy dominó-effekt szerűen kihathat más intézményekre, végső soron az egész piacra.¹

A szabályozatlan piacban rejlő rendszerszintű kockázatok elkerülhetetlenné teszik bizonyos szintű szabályozás meglétét. Ennek mikéntjére többféle megoldás létezik.

Előjáróban rögzítendő, hogy a világ országaiban számtalan szabályozási módszer létezik, amely szervesen függ az adott állam pénzpiacának történetétől, fejlődésétől. Annak megítélése, hogy ezek közül melyik tekinthető hatékonynak más megoldáshoz képest, jelentős mértékben függ a felügyeleti eljárás minőségétől, illetőleg az e feladat ellátására hivatott állomány képzettségétől. A konkrét felügyeleti struktúra kialakításának mikéntje pedig többek között az egyedi történelem, politika, kultúra, méret, a gazdasági fejlettség, valamint a helyi üzleti struktúra függvénye. Nem lehet ugyanakkor egyetlen optimális modelltől sem beszélni, ugyanis a hatékonyságot az egyedülálló helyi tényezők nagymértékben képesek befolyásolni.²

A szabályozás történhet központi szinten (például törvényi úton) és a piac szintjén, önszabályozás révén. A kizárólag önszabályozásra támaszkodó rendszerek magukban hordozzák annak kockázatát, hogy a szabályok kialakítása a piaci szereplők szűk kisebbségének érdekeit, semmint a köz érdekét fogják szolgálni. A megkülönböztetés terén tovább vizsgálódva beszélhetünk funkcionális szabályozásról, amely adott tevékenységet von hatókörébe, így szabályozva az abban résztvevők magatartását. A másik mód az intézményi szabályozás, amely az adott szervezet (pl. bank) által végzett tevékenységeket szabályozza.³

III. A pénzügyi felügyeletek típusai

Látható, hogy az önszabályozáson felül szükség van más módzatokra is. Rögzítendő mindenekelőtt, hogy az alább bemutatottak közül „vegytisztá” formában a gyakorlatban egyik modell sem létezik, a tipizálás tekintetében azonban több megközelítés ismert. Így például:

¹ *Ian G MacNeil*: An Introduction to the Law on Financial Investment. Second edition. Oxford and Portland, Oregon 2012. 29–30. o.

² *Kálmán János*: A pénzügyi felügyelet szervezeti megoldásai, különös tekintettel az USA-ra és Kínára. Diskurzus: A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata. 2011/2. sz. 38. o.

³ *MacNeil* i. m. 32–33. o.

1. angolszász és német minta;
2. globális és partikuláris felügyelet;
3. elkülönült és integrált modell.

Ad 1. Az angolszász minta jellemzője, hogy a monetáris hatósági, valamint a bankfelügyeleti feladat-és hatáskör egy szervezetben összpontosul. A német modellt követő országokban pedig e funkciók megoszlanak.⁴

Ad 2. és 3. A terminológiát illetően különféle kifejezésekkel, felosztásokkal találkozhatunk, melyek mögött hasonló elképzelések állnak. Az integrált modell lényege, hogy a központi bankon belül működik a mikroprudenciális felügyelet. Az elkülönült modell pedig több változatban is fellelhető: - tradicionális, - funkcionális, - központi bankon kívüli integráció, - vegyes modellek. Más megközelítések szerint a tradicionális és a funkcionális mellett létezik még az ikertorony és az integrált modell.

A tradicionális vagy institutionális rendszer három szektorra osztja a pénzügyi rendszert: a kereskedelmi, a biztosítási és a befektetési banki tevékenységekre, és mindegyikhez önálló hatóságot rendel felügyeleti szervként.⁵ E megoldás a felügyelt szervezetek egydimenziós tevékenységére épült. A pénzügyi piac rendkívül gyors fejlődésének, illetőleg az egyes szektorok közötti határok elmosódásának köszönhetően e szabályozás idejétmúlttá vált. Olyan pénzügyi konglomerátumok jöttek ugyanis létre, melyek egyetlen szervezetben egyesítettek klasszikus banki, és biztosítási tevékenységet, sőt, gyakorta értékpapír-piaci tevékenységet is. Neuralgikus pontja e megoldásnak, hogy valamennyi felügyeleti szerv kialakítja a saját gyakorlatát, elhárítva ezzel a többi felügyelet általi, a hatáskörébe történő esetleges beavatkozást.⁶ Elavultsága annak is köszönhető továbbá, hogy jelentős ún. felügyeleti űrt hagy maga után, például, amikor a bank biztosítási tevékenységet végez.

A funkcionális felügyeleti modell alkalmazásakor a pénzügyi intézmények az egyes funkcióik alapján több felügyelet hatásköre alá is tartozhatnak, azaz minden egyes (fő) funkció egy különálló hatósághoz tartozik. Előnyeként könyvelhető el, hogy hatékonyabban képes felügyelni azokat a gazdasági társaságokat, amelyek limitált számú tevékenységet folytatnak, vagy méretük nem teszi lehetővé, hogy prudenciális következményeket idézhessenek elő. Azt a veszélyt hordja magában azonban, hogy anélkül vizsgálja a különálló részeket, hogy látná a

⁴ Sipos Ágnes: Jegybanki függetlenség és bankfelügyelet az Európai Unióban. Hitelintézeti Szemle 2003/2. sz. 77. o.

⁵ Kecskés András – Ferencz Barnabás (szerk.): Üzleti jog II. Menedzser-Praxis, Pécs 2017. 162. o.

⁶ Eddy Wymeersch: The Structure of Financial Supervision in Europe About single, twin peaks and multiple financial supervisors, 2006. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=946695 (2019.06.18.) 12. o.

teljes képet. Arra pedig, hogy a pénzügyi piacokat komplexen kell vizsgálni, a 2008-as gazdasági világválság erőteljesen rámutatott.

E két módszer előnye, hogy magas fokú szaktudásra tehetnek szert az adott tevékenységet felügyelő hatóságok, hátránya ugyanakkor, hogy az információk, a tudásbázis nem szintetizálódnak egyetlen szerv keretein belül, így komoly kockázati – biztonsági rést nyitva hagyva egyes tevékenységek számára (pl. árnyékbankrendszer).⁷

A 2007-2009-es válság – mint azt már említettem – rámutatott az utóbbi megoldások hiátusaira, melynek nyomán e megközelítés alapvetően két irányt kínált fel lehetséges megoldásként. Az „ikertorony” megoldás előnye, hogy két eltérő tevékenység: a mikro-és makroprudenciális felügyelet, valamint a befektetővédelem mint két terület felügyelete a különböző felügyeleti technikák és stílus miatt hatékonyabban megvalósítható két különálló szervezetben. Jelentős a különbség azonban a „prudenciális szabályok betartásának és az ügyfelek védelmének felügyeleti stílusa és technikája között, ezért indokolt ezt a két szegmenst elválasztani egymástól.”⁸

A megfelelő információcsere, így a szükséges információk ugyanakkor itt sem összpontosulhatnak egy szervezet kezében, így további potenciális biztonsági rés marad a rendszerben.

Ennek kiküszöbölésére hivatott az ún. integrált felügyeleti forma, mely alkalmazása esetén egyetlen felügyelő hatóság működik az összes szektor felett. E modell ötvözi a prudenciális felügyeletet, a szabályozás lehetőségét, az üzleti magatartás ellenőrzését minden pénzügyi intézmény és a piac felett egyetlen hatóság szervezetében. S emellett, hogy költséghatékony, képes kiküszöbölni a szervezetek közti versengést, az információk összpontosulása révén pedig komplex módon képes értékelni a piaci szereplők tevékenységeit, és a felmerülő kockázatokat.⁹ Jelenleg e megoldást alkalmazza hazai jogrendszerünk is.¹⁰

A hazai tőzsde megalapítása óta eltelt több, mint 25 év, melynek első része a jogszabályi és piaci alapok létrehozatalával telt, a válságokkal terhelt 1998-as év után pedig a társaságok felügyeleti ügyeinek száma is csökkenő tendenciát mutatott, egészen 2015 tavaszán bekövetkezett, a Quaestor Értékpapír-kereskedelmi és Befektetési Zrt.-t és Buda-Cash Brókerház Zrt.-t érintő „botrányokig”.¹¹

⁷ Kecskés – Ferencz i. m. 162. o.

⁸ Kálmán i. m. 39. o.

⁹ Uo. 163. o., Kálmán i. m. 39. o.

¹⁰ Horváth László: Az értéktőzsde felügyeleti tevékenysége II. Céghírnök 2016/3. sz. 5–7. 10. o.

¹¹ Horváth László: Az értéktőzsde felügyeleti tevékenysége I. Céghírnök 2016/2. sz. 1. o. (a továbbiakban Horváth 2016/1.)

Magyarországon a tőzsdei társaságok működésének ellenőrzését több, egymást kiegészítő szervezet végzi, eltérő hatáskörrel. Az általános cégjogi ellenőrzés a cégbíróságok hatáskörének részét képezi, amelyek egyúttal a törvényességi felügyeletet is ellátják, szakavatott ellenőrző szervként pedig – a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének¹² jogutódjaként – a Magyar Nemzeti Bank, önszabályozás keretében pedig maga a tőzsde végzi.¹³

A 2013. október 1-jén történt változás (azaz a PSZÁF MNB-vel történő összevonása) oka nem volt más, mint hogy a pénzügyi rendszer stabilitását fenyegető rendszerkockázati tényezők nyomon követése és kontrollja, azaz a makroprudenciális felügyelet és az egyedi kockázaton figyelemmel kísérését szolgáló mikroprudenciális felügyelet közti megfelelően hatékony koordináció biztosítva legyen. Ennek érdekében a 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról szabályozza egyfelől a makroprudenciális politika hatékony kivitelezése érdekében szükséges intézményi feladat,- hatáskör- és eszközrendszert, másfelől az egyedi intézményi pénzügyi felügyeleti eszközrendszert.¹⁴

Az összevonás szervezeti jogi szempontból gyakorlatilag azt jelentette, hogy egy közigazgatási jellegű intézménytől egy, a klasszikus közigazgatási szervek közé nem sorolható fórumhoz kerültek a PSZÁF feladat-és hatáskörei. Kérdésként merülhet fel, hogy mindez „megfertőzte-e a jegybankot közigazgatási jelleggel, vagy inkább a pénzügyi felügyelet került ki a közigazgatás keretei közül?”¹⁵ A válasz tartalmilag valahol a kettő között helyezkedik el, normatív alapon mégis rögzíthető, hogy a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét ellátó központi bank nem közigazgatási szerv.¹⁶

Noha e problémafelvetés felveti az öncélú elméleti okoskodás gyanúját, az intézményi formák több tényezőre is meghatározó befolyást gyakorolhatnak,¹⁷ így nem hiábavaló e kérdést is vizsgálat tárgyává tenni. Az intézményi eltérésekből eredő problémákat mindössze érzékeltetve itt pusztán arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy „minden intézményi környezet a maga képére formálja a döntéseket”, ami in concreto – még azonos hatáskörök mellett is – a

¹² Megjegyzendő azonban, hogy a PSZÁF a felügyeleti tevékenységet a 2000 és 2013 közötti időszakban sem egyedülként látta el, bizonyos, a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével, szabályozásával kapcsolatos hatásköröket ugyanis az MNB és a Nemzetgazdasági Minisztérium is gyakorolt. vö. *Fehér Júlia – Veres Zoltán: Gondolatok a hazai pénzügyi felügyeleti integráció margójára – különös tekintettel a fogyasztóvédelemmel összefüggő igazgatási szempontokra.* Pázmány Law Working Papers 2014/8. sz. 1. o.

¹³ *Horváth: Az értéktőzsde II...* 7. o.

¹⁴ *Tomori Erika: Értékpapírjog és a tőkepiac szabályozása. Közép-európai Brókerképző Alapítvány, Budapest 2014.* 8. kiadás 194. o.

¹⁵ *Fehér – Veres i. m.* 1. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ *Cseres Katalin: Együtt vagy külön? Intézményi megoldások a fogyasztóvédelem és a versenyjog területén.* In: *Verseny és szabályozás 2012.* (szerk. Valentiny Pál – Kiss Ferenc László – Nagy Csongor István). MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest 2013. 61–96. o.

jogi szabályozás eltérő megvalósulását eredményezheti. Különösen igaz ez abban az esetben, ha egy eddig közigazgatási szerv által ellátott tevékenységfajta más típusú intézményhez kerül.¹⁸

A már említett 2015-ös események és az azzal járó fokozott állampolgári és sajtóérdeklődés a szabályozás hatékonyabbá tételéért két problémát is invokálnak. A fokozott állami ellenőrzés – mint az említett igényekre adott lehetséges válasz – ugyanis könnyen túlszabályozottságot eredményezhet a piacon, illetőleg olyan ellenőrzési módszerek bevezetésének „kockázatát” is magában hordja, amelyek sem a költséghatékonyság, sem az üzleti titok védelme tekintetében nem tekinthetők szerencsésnek, sőt, jelentős versenyhátrányt is eredményezhetnek az egyes piaci szereplők rovására. A másik probléma pedig abban rejlik, hogy a tőzsdei társaságok által elkövetett visszaélések csak kis része előzhető meg klasszikus felügyeleti eszközökkel. A 2002-es Egyesült Államokban történt vállalati botrányok (Enron, Worldcom, Xerox, stb.) rámutatnak ugyanis a felelős társaságirányítás szempontrendszerének hiányosságaira. Az önkéntes jogkövetés pedig „nem csodaszer”, a felelős társaságirányítás iránti igény pedig önmagában aligha elégséges a befektetővédelem, és a vállalati munkahelyek megőrzése érdekében, ehelyett a hatékony ellenőrzés szükséges. A szabályrendszer megalkotása kevéssé jelent ugyanis garanciát annak érdemi betartása, betartatása nélkül.¹⁹

IV. A Buda-Cash Brókerház Zrt. és a Quaestor-csoport körüli „botrányokról” röviden

Ahhoz, hogy átfogóbb képet kaphassunk az ellenőrzési és felügyeleti mechanizmusok működéséről, illetőleg ezek hiányáról, szükséges áttekintő jelleggel ismertetni a Buda-Cash Brókerház Zrt. és a Quaestor-csoport körüli eseményeket.

A Buda-Cash Brókerház Zrt. bukása körül történetekről hiteles képet kaphatunk többek között Windisch László, az MNB alelnökének beszámolójából, melyet 2015-ben a Parlament Gazdasági Bizottsága előtt tett, amely állítások később javarészt megerősítést is nyertek. Eszerint tehát a brókerház hosszú ideje meghamisította jelentéseit,²⁰ melyeket a pénzügyi felügyelet számára átadott, illetőleg az ügyfeleknek adott elszámolásokat is. Ezek az elszámolások ugyan minden esetben azokat az adatokat tartalmazták, melyeket az ügyfelek is tudtak, tehát a Buda-Cash Brókerház Zrt. által kezelt vagyon és a kapott adatok egyezést mutattak. Ugyanakkor az MNB vizsgálata feltárta, hogy fiktív ügyfélszámla nyitásával

¹⁸ Fehér – Veres i. m. 1. o.

¹⁹ Horváth: Az értéktőzsde I... 2. o.

²⁰ Említésre érdemes, hogy legutóbb 2010-ben került sor helyszíni ellenőrzésre a Buda-Cash-nél.

hamisították meg a nyilvántartási rendszert, így 90-100 Mrd forint összegben nem tudnak elszámolni a rájuk bízott pénzeszközökkel, értékpapírokkal.

Azaz az „ügyfelek értékpapírjaival az ügyfelek megbízása nélkül tranzakciókat kötöttek, ezeknek a tranzakcióknak a második lábát a fiktív ügyfélszámlákon tudták elkönyvelni, így nem tűnt fel az ügyfeleknek az, hogy valójában azzal az értékpapírral, amelyről számukra igazolást a Buda-Cash Brókerház Zrt. kiállított, a brókerház nem rendelkezik.”²¹

Windisch László egyébiránt alapvetően két prioritást fogalmazott meg a jövőben tervezett intézkedésekkel kapcsolatban: a károsultak kártalanítását, és a hasonló jellegű cselekmények prevencióját. Mindemellett erős és határozott pénzügyi felügyeletet ígért, amely helyreállíthatja a bizalmat a pénzügyi szektorban.

A Buda-Cash Brókerház Zrt.-nél történt visszaélések igen komoly problémát okoztak négy regionális kisbank²² helyzetét illetően is. Ennek alapvetően az az oka, hogy ennek a négy kisbanknak az értékpapír-állományát a Buda-Cash Brókerház Zrt. kezelte, azokkal sajátjaként rendelkezett, becsapva az ügyfeleket hamis igazolásokkal, melynek eredményeképp végül a rábízott, összesen körülbelül 62 milliárd forintnyi állampapírral nem tudott elszámolni. Az ügyben érintettek közül többeket azóta büntetőeljárás alá is vontak, melyben nem jogerős marasztaló ítélet is született.

A Quaestor-csoport összeomlása időben korábbra tehető (2015 márciusa), ám látható, hogy az időkülönbség nem jelentős. Előljáróban meg kell jegyezni, hogy a Quaestor-csoport a piaci hozamoknál lényegesen kedvezőbb profitot ígért befektetői számára, ami természetesen együtt járt az átlagost meghaladó kockázatvállalási tényezőkkel is. A megkárosított ügyfelek száma tízezer körüli, látható tehát, hogy jelentős piaci hatással bíró eseményről van szó.

A Quaestor-csoport alacsony jövedelemtermelő potenciállal rendelkező, igen szerteágazó üzletágai nem voltak képesek finanszírozni a magasabb megtérülést ígérő, ám hosszabb távú tőkeigénnyel rendelkező, főként ingatlanfejlesztésekre fókuszáló, és csak másodlagosan kockázati tőkekezelő vállalkozásként történő működését. A legfontosabb jövedelemtermelő üzletágakban így a cégcsoport nem tudott sikeresen működni.²³

Aggályos volt továbbá, hogy a PSZÁF és az MNB mint felügyeleti szervek csak egyes szereplőket vontak vizsgálat alá a cégcsoporton belül, nem vizsgálták például a Quaestor

²¹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Gazdasági Bizottságának üléséről. Ikt.sz.: GAB/13-4/2015. GAB-6/2015. sz. ülés

²² A DRB-bankcsoport.

²³ *Bujtár Zsolt – Kecskés András: Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? Gazdaság és Jog 2015/12. sz. 11. o.*

Financial Hurrira Kft-t, amely nem tartozott sem a Tőkepiaci, sem a Hitelintézeti törvény hatálya alá, így tőkepiaci felügyeleti szerv nélkül működött. Emiatt az egyes tevékenységek (mint például a jelzálog-finanszírozás, kockázati tőke tevékenység és értékpapír kereskedelem) eredményességének hiánya, és az ezekből fakadó rendszerszintű kockázatok sem váltak a felügyeleti szervek szintjén összevont kockázati elemzések tárgyává.

A Quaestor-csoport esetében komoly hiányosságok mutatkoztak a felelős társaságirányítási struktúra²⁴ tekintetében is. A vállalatcsoport működése ugyanis sem szervezeti kereteiben, sem az irányítási szemlélet tekintetében nem felelt meg a korszerű követelményeknek. A Quaestor Pénzügyi Tanácsadó Zrt. ugyanis zártkörűen működő társaság volt és leányvállalatait is többnyire koncentráltan vagy egy személyben tulajdonolta.

Az elmúlt húsz évben mind európai, mind globális szinten jelentős előrelépések történtek a nyilvánosan működő társaságok felelős irányítási rendszerének szabályozása és megújítása terén, a zártkörűen működő vállalatok esetében azonban a lelkesedés jóval visszafogottabbnak mondható. Úgy tűnik ugyanis, mintha e társaságok irányítási keretein belül a felelős irányítás kérdését a tulajdonosok, vállalati vezetők magánügyként kezelnék, „amellyel szemben a döntéshozatali kontroll és a transzparencia vonatkozásában is csak egy szűkebb szempontrendszer kellene érvényesíteni.”²⁵ A csoport bukásának okai között ugyancsak megtaláljuk a hazai pénzügyi tudatosság alacsony szintjét is.

V. Következtetések, javaslatok

A fentiek zárásaként okkal merül fel a kérdés, hogy milyen következtetések vonhatóak le, illetőleg milyen javaslatok fogalmazhatóak meg a jövőre nézve.

Elsőként a helyszíni ellenőrzések kérdése kapcsán rögzítendő, hogy – amint az egyébként Windisch László beszámolójában is megtalálható²⁶ – a gyakoriság növelése indokolt. Látható, hogy a Buda-Cash Brókerház Zrt. esetében két ellenőrzés között eltelt öt év kedvezőbb táptalajt szolgáltatott szabálytalanságok számára is. A helyszíni ellenőrzések kockázatelemzésen

²⁴ „A felelős társaságirányítás rendszerrel rendelkező társaságok olyan jogszabályi és etikai standardokon alapuló szervezeti kereteket hoznak létre és olyan szemléletmódot követnek, amely lehetővé teszi, hogy a vállalat működésével kapcsolatban felmerülő problémák még a kifejezetten jogi (tehát hatósági, bíróság stb.) létszakaszukat megelőzően felderítésre kerülhessenek, és szükség esetén megoldódjanak.” *Bujtár – Kecskés* i. m. 12. o. Id.: *Kecskés András*: Felelős társaságirányítás (Corporate Governance). HVGORAC Kiadó, Budapest 2010. 13. o.

²⁵ *Bujtár – Kecskés* i. m. 12. o.

²⁶ *vö. Jegyzőkönyv* i. m. 14. o.

alapuló, kellően gyakori és célzott alkalmazása a jövőben csökkentheti a jogsértések elkövetésének valószínűségét.²⁷

Másodszor, noha mint már említettem, a nyilvánosan működő részvénytársaságok tekintetében a felelős társaságirányítás szempontrendszerének érvényre juttatásában jelentős előrelépés történt az utóbbi időszakban, ez a zártan működőekről nem mondható el. Ez azért különösen aggályos, mert e gazdasági társaságok is közreműködhetnek nyilvános értékpapír-kibocsátásban, valamint befektetési lehetőségek terjesztésében. Az ebben történő előrelépés jelentős szerepet játszhat a jövőben a hasonló „botrányok” elkerülésében. Ez persze valószínűleg jogszabályokkal és ajánlásokkal önmagában nem oldható meg, nélkülözhetetlen ugyanis az alább említett tudatosság magasabb szintje is.

Az állampolgári pénzügyi kultúra és tudatosság fejlesztése pedig talán az egyik legnehezebb feladat, hiszen ez sem történhet pusztán jogszabályok által. A jogalkotás annyit tehet ennek érdekében, hogy paternalista, gondoskodó attitűdjét visszafogja, teret adva ezzel az egyéni pénzügyi kockázati felelősségnek, mindezt kellő mérlegelés után, a ténylegesen jogszerűen járó kártalanításoknak is teret engedve.

²⁷ vö. *Bujtár – Kecskés* i. m. 11. o.

Suhajda Máté

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának alumni tagja

A fejkendő megítélése Franciaországban az EJEB gyakorlatában

I. Bevezetés

A burkaviselés megítélése és ennek vizsgálata aligha lehetne aktuálisabb máskor, mint ma, hiszen évről évre egyre több – főként európai – országban szabályozzák valamilyen formában a viselését, avagy annak korlátozását. Ez pedig okkal veti fel a kérdést, hogy hogyan is áll ma a lelkiismereti- és vallásszabadság helyzete Európában?

A közelmúltban több olyan döntés is született – különböző bírói fórumok, nemcsak az EJEB előtt –, melyek látszólag korábban nem látott kérdéseket vetettek fel. Ez azonban csak a látszat, hiszen – amint arra Uitz Renáta találóan rámutat – e feszültségek nem a problémák újszerűségére vezethetők vissza, hanem arra, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságot érintő ügyekben több alapvető fontosságú kérdést nyitva hagytak vagy nem tisztáztak az elmúlt években. Jóllehet az egyik legrégebbi emberi jogról beszélünk, mégis meglepő lehet a tisztázott elvek hiánya, ami sajátosságát is jelenti egyúttal e területnek. Az egyre növekvő társadalmi feszültségek és a médiafigyelem pedig nem segítik elő az elvek tisztázását.¹

Mivel e kérdés megválaszolása a jelen keretek által lehetővé tett terjedelemtől sokkal többet igényelne, így jelen cikk mindössze a fejkendőviselés francia megítélése, és az ezzel kapcsolatos EJEB ítélezési gyakorlatra szorítkozik. Arra, hogy miért pont Franciaország kerül vizsgálat alá, a válasz kézenfekvő: igen sok eset került a Bíróság elé az ún. burkatilalom bevezetése óta, mely alapvető hatással volt az ítélezési gyakorlatra – a jogirodalmi visszhangjáról nem is beszélve. Mielőtt a konkrét gyakorlatot bemutatnám, célszerű röviden szólni magáról az alapjogról.

II. A lelkiismereti és vallásszabadság rövid története, tartalma

Georg Jellinek német jogtudós a XIX. század végén felállított egy hipotézist, melynek értelmében az emberi jogokként elismert különböző jogosultságok a vallásszabadságból fejlődtek ki.² Jóllehet állításának történeti hitelességét már kortársai is vitatták, aligha vonható

¹ Uitz Renáta: A sokszínűség kavalkádja, vagy a vallásszabadság válsága? Vallásszabadságot érintő döntések az EJEB és az Amerikai Legfelsőbb Bíróság legújabb gyakorlatában. *Fundamentum*, 2014/3. sz. 100. o.

² Georg Jellinek: *Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte: ein Beitrag zur modernen Verfassungsgeschichte*. Duncker und Humboldt, Leipzig 1895. 25. o.

kétségbe, hogy a „vallásszabadság kialakulásának és fejlődésének meghatározó szerepe volt az alapvető jogok elismerésében.”³

John Locke neves természetjogász, a klasszikus alkotmányosság megalapozója szintén a toleranciát, a vallási kérdésekben való türelmet hirdette. Írásai nagy hatást gyakoroltak az Egyesült Államok alkotmányfejlődésére is.⁴ Az amerikai alkotmányos küzdelmek pedig jelentősen befolyásolták az európai alkotmányfejlődést, bár a vallásszabadság tekintetében lényeges különbségekhez vezettek az egyes államok eltérő történelmi hagyományai. Mindezek végül annak a tételnek az elfogadásáig vezettek, hogy az államnak vallási kérdésekben semlegesnek kell lennie, és valamennyi vallási közösséget egyenlő jogok illetnek meg.⁵

A lelkiismereti és vallásszabadság újkori históriája pedig a polgári forradalmakat megelőző protestantizmus időszakáig nyúlik vissza. Eredendően a vallás és a meggyőződés szabad megválasztását foglalta magában, időben később társult hozzá a vallás és a lelkiismereti meggyőződés szabad megvallása is.⁶ A vallásszabadsághoz fűződő jog két, egymástól relatíve elkülönülő, és önmagában is szerteágazó területet foglal magában: az egyik a vallásszabadság egyéni alapjogi összefüggéseire, a másik az állam és az egyház relációjára vonatkozik.

Az első csoporthoz tartoznak az egyéni vallásszabadsághoz kapcsolódó területek. Így a lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztásának joga, a vallás gyakorlásának szabadsága, pontosabban a kultuszszabadság, valamint a meggyőződésből eredő, a társadalmi és az állami renddel konfliktushoz vezető magatartások, mint például az eskütétel megtagadása, a katonai szolgálat megtagadása, vagy az ünnepeken történő munkavégzés elutasítása. E tekintetben a jog alanya csak természetes személy lehet.

A másik dimenziója a vallásszabadságnak a vallás intézményes, kollektív formában történő gyakorlására vonatkozik. A hit természetesen egyénileg is gyakorolható, a hozzá fűződő magatartási szabályok nem kapcsolódnak szükségszerűen szervezett egyházhoz, azonban a hitélet „tipikus intézménye az egyház”. Az egyéni gyakorlás körében az állam negatív tartózkodásra van kötelezve, azaz, hogy ne korlátozza az egyén jogát lelkiismereti-és vallásszabadságának gyakorlása körében.⁷

A jelenre kanyarodva hangsúlyozandó, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye is védelemben részesíti a lelkiismereti és vallásszabadsághoz fűződő jogot. A cikknek egyébként

³ Paczolay Péter: Lelkiismereti és vallásszabadság. In: Emberi jogok (szerk. Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila). Osiris Kiadó, Budapest 2003. V. 529. o.

⁴ John Locke: A vallási türelemről. Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest 2003. 220–251. o., Paczolay i. m. 529. o.

⁵ Paczolay i. m. 531. o.

⁶ Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest 2005. 128. o.

⁷ Paczolay i. m. 532. o.

már a megszövegezése sem volt zökkenőmentes a tagállamok közötti jelentős történelmi és társadalmi különbségek okán. Sokan és sokáig törekedtek arra, hogy a végső megfogalmazás ne zavarja a vallásszabadságot korlátozni látszó nemzeti jogszabályok érvényesülését.⁸ Az Egyezmény 9. cikke végül a következő szöveggel született meg:⁹

1. Mindenkinnek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.¹⁰

A védelem tárgya tehát a lelkiismereti és a vallásszabadság. A vallásos hit vagy meggyőződés lényegi belső eleme (forum internum), beleértve a vallás szabad megválasztásához fűződő jogot, nem korlátozható. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatása ugyanakkor a 9. cikk (2) bekezdésében foglaltak értelmében, az ott foglalt feltételekkel (közrend, közbiztonság, közegészség, stb.) korlátozható. A Bíróság állandó gyakorlata szerint a vallásszabadsághoz fűződő jog gyakorlása nem igazol minden, e meggyőződés által vezérelt szabályszegést, vagy cselekedetet. A cikk alkalmazása során egy igény nem azért részesül védelemben, mert a kérelmező vallási nézetei egy elismert egyház tanításainak megfelelnek, hanem, mert a kérelmező „*saját lelkiismereti vagy mély és őszinte vallásos meggyőződése kellőképpen meggyőző, komoly, összeszedett és fontos ahhoz, hogy felhívja a védelmet.*”¹¹ Csak azért, mert a kérelmező által panaszolt állami beavatkozás sérti egy vallás hittételeit vagy tanításait, az EJEB nem állapítja meg az Egyezmény sérelmét.¹²

⁸ William A. Schabas: The European Convention on Human Rights. A Commentary. Oxford University Press, Oxford 2015. 416. o.

⁹ Megjegyzés: A 9. cikk a lelkiismereti és vallásszabadság védelmét rögzíti. A következőkben legtöbbször 'vallásszabadságként' fogok hivatkozni rá, részben az egyszerűsítés jegyében, másfelől, mert e kutatás fókuszában főként a vallással szorosabban összefüggő kérdések állnak.

¹⁰ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 9. cikk. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (2019.06.15.)

¹¹ Uitz Renáta: A lelkiismereti és vallásszabadság az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában – A Kókkiknakis-ítéllettől az állami semlegesség követelményéig. Állam-és Jogtudomány, LVIII. évf. 2017/4. sz. 109. o.

¹² Uo. 109. o.

A Bíróság frissebb ítéletei tükrében elmondható, hogy egy demokratikus államnak nem pusztán alapvető jellemvonása vallási sokszínűség: az államnak feladata ennek fenntartása, megőrzése. Nem azonosulhat ugyanakkor egyetlen vallás tanaival sem, ez az ún. indoktrináció tilalma. Feladata emellett, hogy a felekezetek, vallási közösségek egymással szemben toleranciát tanúsítsanak, erőszakmentesen, lehetőség szerint párbeszéd útjára terelve a konfliktusokat. Nem dolga ugyanakkor az államnak sem a vallási konfliktus, sem annak okának felszámolása. Annak érdekében, hogy biztosítsa a pluralizmust, köteles fenntartani egy olyan dinamikus egyensúlyt, ami lehetővé teszi a különböző vallási közösségek számára a párbeszédet.

Az EJEB szerint a pluralizmus alapját a vallási sokféleség elismerése, valamint a különböző kulturális hagyományok tiszteletben tartása képezi. Hovatovább, a vallási sokszínűség fenntartása valószínűleg nem szolgálhat egy történelmi egyház kárára, a pluralizmus ugyanis – egy demokratikus társadalomban – nem fenyegetést jelent, hanem értékek forrását. *„A demokrácia nem egyszerűen azt jelenti, hogy a többség nézeteinek mindig érvényesülnie kell: egyensúlyt kell teremteni, amely biztosítja a kisebbségekhez tartozó emberek megfelelő és tisztességes kezelését és kizárja a többségi (dominant) helyzettel való visszaélést.”*¹³

Érdekesség, hogy az Egyezmény megszületésétől számítva huszonhat évnek kellett eltelnie, míg 1976-ban a Bíróság elé került egy olyan ügy, amelyben a kérelmezők a 9. cikk sérelmét állították.¹⁴ 1993-ig kellett azonban várni az első elmarasztaló ítéletre e tárgyban.¹⁵ Lássuk tehát a következőkben a két, jelentősebbnek tekinthető francia ügyet.

II. 1. Dogru és Kervanci Franciaország elleni ügye¹⁶

Az ügyek bemutatása előtt érdemes szót ejteni a Franciaországban 2004 óta hatályban lévő, a vallási jelképek viselését az állami fenntartású közoktatási intézményekben tiltó törvényről.

A Francia Köztársaságban a XX. század eleje óta töretlenül érvényesül az állam és az egyház szigorú elválasztásának az elve, melyet egyes szerzők „*ellenséges elválasztásként*” is említene.¹⁷ A laicitás fogalma pedig a francia államnak az egyházakhoz, vallásokhoz való

¹³ Uo. 110. o.

¹⁴ Kjeldsen, Busk Madsen és Pedersen v. Dánia, ECHR 07/12/1976

¹⁵ Ez volt az ún. Kokkinakis-ügy.

¹⁶ Dogru v. France (app. no. 27058/05) judgement of 4 December 2008, Kervanci v. France (app. no. 31645/04) judgement of 4 December 2008.

¹⁷ Erdő Péter: Fórum. Fundamentum 1997/2. sz. 57. o.

viszonyát fejezi ki.¹⁸ Az alkotmány a laicitást a köztársaság alapvető értékei körében említi: a 2. cikkben rögzíti, hogy „*Franciaország oszthatatlan, laikus, demokratikus és szociális köztársaság.*”¹⁹

A laicitás már az a 19. század végén is fontos szerepet játszott a közoktatásban: a hitoktatás helyett erkölcsi és állampolgári oktatás címen bekerült az általános iskolai oktatásba. „*Az iskola tehát a laicitás egyik legfontosabb területe, és egyben a francia integrációs koncepció egyik alapkőve is, azáltal, hogy egységes és azonos színvonalú oktatást nyújt, és egyben olyan értékrendet is közvetít, amely a francia állampolgári tudat alapja.*”²⁰ A laicitás semlegességi funkciója a közoktatási törvényben is megjelenik, ami rögzíti az oktatók világnézeti semlegességének követelményét,²¹ így magában foglalja a vallási meggyőződésre utaló jelképek viselésének tilalmát is.²²

A már említett törvény elfogadását hosszas viták előzték meg, annak elkészülte előtt több javaslat is napvilágot látott. A végül hatályba lépett verzió a következő rendelkezéssel bővíti ki a francia közoktatási törvényt: „*a közoktatási intézményekben tilos minden olyan jelkép viselése, amely feltűnően kifejezi a tanuló vallási hovatartozását.*”²³

Az oktatási miniszter körlevélben pontosította a végrehajtás szabályait. Ebben példálózó jelleggel ilyenek minősíti a muzulmán fejkendőt, a kipát, és a nagyméretű keresztet. A diszkrét vallási jelképek viselése azonban nem tiltott. Hangsúlyos azonban a törvény fogalmazása: nem a „vallási jelképek” viselését tiltja, hanem azon jelképeket, amelyek által a tanulók feltűnően kifejezésre juttatják vallási hovatartozásukat. A törvény alkalmazása során nem lehet arra hivatkozni, hogy az adott jelkép nem vallási jellegű.²⁴

A törvény hatálya csak az alap- és középfokú oktatási intézményekre terjed ki, illetve minden, az iskola falain kívül zajló, de az intézmény által szervezett tevékenységre is (pl. kirándulás). A magániskolák ugyanakkor nem tartoznak a törvény hatálya alá.²⁵

¹⁸ Szajbély Katalin: A vallási jelképek viseléséről szóló törvény Franciaországban. Jogelméleti Szemle 2014/4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajbely20.html> (2019.04.05.)

¹⁹ Constitution du 4 octobre 1958. Article I. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006071194> (2018.11.17.)

²⁰ Szajbély i. m.

²¹ Code d'Éducation Art. L141-4., Art. 141-5. <https://www.legifrance.gouv.fr/> (2019.06.17.)

²² A téma kapcsán ld.: Michel Troper: A muzulmán falyolviselés és az oktatás semlegességének problémája Franciaországban. Fundamentum 1997/2. sz. 22–29. o.

²³ Uo. Art. L 141-5-1

²⁴ Szajbély i. m., Circulaire du 18. mai 2004 relative á la mise en oeuvre de la loi No. 2004-228 du 15 mars 2004. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000252465> (2019.04.15.)

²⁵ Koltay András: A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai – fejkendők és kereszttek. Tanulmányok. Acta Humana 2015/3. sz. 8. o.

Megjegyzendő, hogy – mint azt már fentebb említettem – a francia lakosság megközelítőleg 7-9%-a muszlim vallású,²⁶ míg becslések szerint a tilalom csak a muszlim nők töredékét érintette: az iskolában tanulók mindössze 1%-a (1256 fő) viselt az egész arcot eltakaró fejkendőt.²⁷

A két ügyben a panaszosok muszlim vallási francia állampolgárok, akiket azért zártak ki az iskolából, mert nem voltak hajlandók levenni a fejkendőjüket testnevelés-és sportfoglalkozásokon. Az oktatási intézmény szerint a fejkendő hordása összeegyeztethetetlen a testnevelésórán való részvétellel.

A bíróság válasza azonban az, hogy a laicitás Franciaországban az alkotmányos identitás olyan sajátossága, ami ezt a döntést egy demokratikus társadalomban indokoltá teheti. A laicitás, a semlegesség és a pluralizmus, mint értékek tiszteletben tartása és az ehhez fűződő érdek kellő alappal szolgált arra, hogy a fejkendőt a vonatkozó szabályzat ellenére viselő, és levételét megtagadó tanulókat nem engedték be a tanórákra. A velük szemben alkalmazott büntetés a bíróság szerint az iskolai szabályok be nem tartása és nem a vallási hovatartozásuk miatt lett kiszabva, illetőleg csak a testnevelésórára vonatkozott, így nem tekinthető aránytalannak, sem túlzottan szigorúnak.

A fent említett ügyeket követően nem sokkal újabb hat, azonos tényállású ügy került az EJEB elé.²⁸ A 2004-2005-ös tanév elején ugyanis néhány muszlim diáklány hajukat eltakaró fejkendőt, pár fiatal diáklány pedig a szikh keskit, azaz alsóturbánt viselve ment iskolába. Mivel a – jogsértő – öltözet levételét elutasították, a vallási jelképek viselésének korlátozásáról szóló francia törvény értelmében nem engedték meg számukra, hogy belépjenek az osztályterembe, végül kiutasították őket az iskolából. A bíróság nem fogadta be a kérelmüket, mert úgy ítélte meg, hogy a tanulók vallásuk kinyilvánításához fűződő jogát jogszabály rendelkezése alapján, mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében, a közbiztonság védelmének törvényes céljából korlátozták.

A bíróság ismét hangsúlyozta az állam semleges rendező szerepét a különböző hitek és vallások gyakorlásában. Az oktatókat érintő esetektől eltérően a diákok kapcsán a bíróság a

²⁶ The World Factbook. France. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html> (2018.11.12.)

²⁷ *Susanna Mancini – Michel Rosenfeld: Unveiling the Limits of Tolerance: Comparing the Treatment of Majority and Minority Religious Symbols in the Public Sphere.* In: *Law, State and Religion in the New Europe. Debates and Dilemmas.* (szerk. Lorenzo Zucca – Camil Ungureanu). Cambridge University Press, Cambridge 2012. 175. o.

²⁸ *Aktas v. France* (app.no. 43563/08), *Bayrak v. France* (app. no. 14308/08.), *Gamaleddyn v. France* (18527/08.), *Ghazal v. France* (app. no. 29134/08.), *Jasvir Singh v. France* (app. no. 25463/08) és *Ran-jit Singh v. France* (27561/08.) judgement(s) of 30 June 2009.

közrend, illetve az oktatás rendjének fenntartását, a többi diák nyugalma és biztonságát tekintette a legfontosabb szempontnak a korlátozások hátterében.²⁹

Nem lehet tehát véletlen – írja Schanda –, hogy a fejkendővel kapcsolatos jogviták Európa két, radikálisan világi alkotmányos berendezkedésű országából, illetőleg szintén az állam és az egyház szigorú elválasztásának talaján álló genfi kantonból kerülnek az EJEB elé.³⁰ Ezenél ugyanis a Bíróság rámutatott azokra a sajátos tényezőkre, melyek a döntést megalapozták, nevezetesen a gyermekek életkora, vagy a francia szekularizmus, laicitás.

II. 2. S.A.S. Franciaország elleni ügye³¹

Mielőtt az ügyet részletesen bemutatnám, szót kell ejtenem két fontos előzményről. 2010-ben Franciaországban elfogadták a burkaviselés „teljes tilalmáról” szóló 1192. számú törvényt.³² A rendelkezés értelmében közterületen senki sem viselhet az arc elfedését célzó ruhadarabot, mivel ez ellentétes az együttélés alapját képező értékekkel, valamint veszélyezteti az ilyen ruhát viselő egyén méltóságát. A törvény meghatározza azon területeket is, amelyek közterületnek minősülnek: közutak, terek, illetve a közszolgáltatás céljára szolgáló területek. A törvény büntetni rendeli továbbá azt is, aki mást arra eltakarására kényszerít, illetőleg súlyosabban minősül a cselekmény, ha a sértett kiskorú.

Még mielőtt e tilalommal összefüggésben a S.A.S. ügy a bíróság elé került volna, hasonló tényállási elemekkel egy másik esetben döntést hozott az EJEB, amelynek megállapításai – úgy tűnt – irányadóak lesznek a későbbiekre, így jelen alfejezetben tárgyalj jogesetre is.

Az Ahmet Arslan és mások Törökországgal szembeni ügyében³³ a panaszosok egy vallási csoport tagjai voltak, melynek keretében 1996-ban egy vallásos szertartáson vettek részt Ankarában. E rendezvény alatt a város utcáin sétálva sajátos, vallásuk előírásain alapuló öltözködést viseltek (turbánt, bő-, „háremnadrágot”, tunikát, kezükben egy bottal), melynek okán több incidens is történt aznap. Őrizetbe vételüket követően végül terrorizmusellenes jogszabályokra hivatkozva elmarasztaló ítélet született ügyükben, mely végső soron az EJEB elé került.

A bíróság nem találta bizonyítottnak, hogy a panaszosok közrendet sértő vagy egyébként tértítő tevékenységet végeztek volna, rögzítvén, hogy a közterületen történő (vallási alapú)

²⁹ Koltay i. m. 19. o.

³⁰ Schanda Balázs – Csiziné Schlosser Annamária: Újabb fejlemények az európai emberi jogi bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*. V.2009/2. 75. o.

³¹ SAS v. France app. no. 43.835/11. judgement of 1 July 2014.

³² LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000022911670> (2018.11.20.)

³³ Ahmet Arslan v. Turkey (app. no. 41135/98.) judgement of 23 February 2010.

ruhaviselés nem azonos megítélésű a közintézményekben történő ruhaviseléssel. Míg az iskolákban, más állami intézményekben legitim állami cél áll a hasonló ruhadarabok kitiltása mögött, addig ilyen cél a közterületen, egy vallási közösség békésen viselkedő tagjainál nem állapítható meg. Releváns továbbá, hogy a kérelmezők nem, mint állami tisztviselők, hanem mint magánszemélyek „követték el” a cselekmény, így magatartásuk nem sértette az állami semlegesség elvét. A Bíróság megállapította, hogy a vallásszabadsághoz fűződő joguk korlátozása nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban.³⁴

A fenti ítélet kapcsán azt gondolhatnánk, hogy hasonló tényállású ügyekben az EJEB ugyanezen megállapításokra fog jutni. A helyzet azonban ettől eltér.

A S.A.S. Franciaország elleni ügyben a kérelmező egy francia muszlim hölgy, aki a 2010-es francia fejkendő-viselési tilalom bevezetése után a továbbiakban nem viselhette a ruhadarabot, amely számára a vallási hovatartozásának, hitének, személyes meggyőződésének kifejezőeszköze volt. Saját elhatározásából, és nem kényszerből viselte állítása szerint.³⁵

A Bíróság rögzítette: az Arslan-ügy tényállásához képest eltérés, hogy a francia panaszos a teljes arcot elfedő ruhadarabot viselt, ellentétben a török vallási csoporthoz tartozókkal. Az ilyen általános tilalom csak akkor igazolható, ha a közbiztonság veszélye általánosan fennáll, ezt pedig a francia kormány nem igazolta. A tilalom másik alapja mások szabadságának és jogainak védelme lehet, melynek kapcsán a francia állam arra hivatkozott, hogy az arc elfedése lehetetlenné teszi az együttélést, valamint ellentétes az udvariassági normák minimumával, amelyek a társadalmi integrációhoz elengedhetetlenek. Az EJEB e hivatkozott érveket elfogadta, hangsúlyozva, hogy a „teljes arcot fedő fejkendő közterületen történő viselésének megengedettsége a társadalom választásán múlik.” (153. bek.)

Az arányosság vizsgálata körében a bíróság hivatkozott az állam széles mérlegelési jogkörére, a hiányzó európai konszenzusra, valamint a büntetési tétel relatív alacsony összege miatt arra, hogy a korlátozás nem tekinthető aránytalannak és szükségtelennek.³⁶

Megjegyezte, hogy a tilalomról rendelkező törvény célja az egyenlő feltételek biztosítson valamennyi vallás és az azt gyakorlók számára, védelmezve egyúttal a demokrácia, a szabadság és az egyenlőség ideálját. Mindazonáltal hozzátette, hogy a tilalom negatív hatással lehet azon muszlim nőkre nézve, akik a teljes arcot eltakaró fejkendőt szerették volna viselni vallási okokból. Egy olyan társadalom megteremtése érdekében, ahol valamennyi vallás élhet egymás

³⁴ Koltay i. m. 26. o.

³⁵ I. az ügy kapcsán: *Lina Ragep Powell: The Constitutionality of France's Ban on the Burqa in Light of the European Convention's Arslan v. Turkey Decision on Religious Freedom.* Wisconsin International Law Journal, vol. 31. 2013/I. 118. o.

³⁶ Koltay i. m. 27. o.

mellett, a tilalom igazolható az EJEB szerint.

Ezt követően 2015-ben újabb, a fejkendőviseléssel kapcsolatos döntés született Strasbourgban. Ebrahimian Franciaország elleni ügyében³⁷ a tényállás a következő volt. A panaszos 15 hónapja dolgozott egy Párizs környéki közkórház pszichiátriájának szociális asszisztenseként. Mind páciensek, mind kollégái sérelmezték, hogy iszlám fejkendőt visel munkavégzés közben, s miután nem tett eleget annak a kérésnek, hogy ne hordja, közölték vele, hogy a határozott tartamú munkaszerződését nem hosszabbítják meg. Hosszadalmas eljárásokat követően az ügyben végül 15 évvel később, 2015-ben született döntés az EJEB előtt.

A Bíróság – hivatkozva korábbi döntéseire – nem állapította meg a 9. cikk sérelmét, mondván, hogy az államot széleskörű mérgelési jog illeti meg, valamint megerősítette, hogy a szekularizmus (laïcité) mint alkotmányos alapelv alapul szolgálhat vallásszabadságot érintő korlátozásokhoz az állammal jogviszonyban álló személyek kapcsán. Fontos megjegyezni, hogy a korlátozás kapcsán a legalitás elve nem érvényesül, mert az említett tilalom nem törvényen, hanem az Államtanács által kibocsátott véleményen alapszik.³⁸

III. Zárszó

A fejkendő ügyeket számba véve az az érzésünk támadhat – mondja Koltay –, hogy az európai szintű emberi jogvédelem nem nagyon tud mit kezdeni a vallásosság erőteljes, az európai társadalmaktól alapvetően idegen megnyilvánulási formáival: „*mintha nem férne össze a liberális, emberi jogokat tisztelő gondolkodásmóddal az, hogy a vallás követéséből eredő kötelezettség teljesítése lehet szabad választás eredménye.*”³⁹

A szakirodalom több javaslattal is előáll a vallásszabadság biztosításával összefüggő kihívás és az állami semlegességgel kapcsolatos ellentmondások tisztázása érdekében. A már hivatkozott, a szekularizmust rendező elvnek javasló, illetőleg a „nyitott” semlegesség alkalmazását felvető nézetek⁴⁰ mellett találkozhatunk egészen újszerű megközelítésekkel, melyek az emberi jogok területi aspektusait vizsgálják, új megközelítésben tárgyalva az emberi jogok védelmének egyes kérdéseit is.⁴¹

³⁷ Ebrahimian v. France (app. no. 64846/11.) judgement of 26 November 2015.

³⁸ Eva Brems: Ebrahimian v France: headscarf ban upheld for entire public sector. Strasbourg Observers, 2015. <https://strasbourghobservers.com/2015/11/27/ebrahimian-v-france-headscarf-ban-upheld-for-entire-public-sector/> (2019.05.21.)

³⁹ Koltay i. m. 32. o.

⁴⁰ vö. Lorenzo Zucca fent említett műveivel

⁴¹ vö. Andrásy György: Az emberi jogok terület szerinti tagolódása. Miért fontos, hogy a nyelvi, a kulturális és a vallási jogok részben területfüggő jogok? In Medias Res 2018/1. sz. <http://media-tudomany.hu/archivum/az-emberi-jogok-terulet-szerinti-tagolodasa/> (2019.05.25.)

Noha végleges és uniformizált megoldás valószínűleg nem létezik, a korlátozás kritériumrendszerének lehető pontos kimunkálása sürgetőbb, mint valaha, hiszen csak így válhat lehetővé, hogy indokolatlan esetben ne korlátozzák a lelkiismereti és vallásszabadsághoz fűződő jogot, melynek a kivívásáért a legtöbb vér folyt el Európában.

Szijártó István

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Közjogi Tagozatának tagja

Pécs először képviseltette magát a Jean-Pictet Competition humanitárius nemzetközi jogi versenyen

Beszámoló a pécsi csapat részvételéről

2019. március 16-23. között és március 30. és április 6. között került megrendezésre a 31. és 32. „Jean-Pictet Competition” elnevezésű humanitárius nemzetközi jogi perbeszédverseny, amelyet 1989-ben szerveztek először. A verseny megálmodója és egyben – a mai napig – főszervezője Christophe Lanord.¹ Maga a verseny Jean Pictet francia nemzetközi jogászprofesszorról kapta a nevét. Jean Pictet kiemelkedő tevékenységet végzett a humanitárius nemzetközi jog fejlesztésében: részt vett az 1949-es genfi egyezmények, majd pedig az 1977-es kiegészítő jegyzőkönyvek elkészítésében is. Művei és a genfi egyezményekhez fűzött kommentárjai a mai napig meghatározó szerepet töltenek be a humanitárius nemzetközi jog tanulmányozásában.

A Jean Pictet előtt tisztelgő perbeszédverseny célja, hogy a humanitárius jog gyakorlati oldalát ragadja meg. Ennek megfelelően a verseny teljes tartama alatt szituációkban kell teljesíteniük a versenyzőknek egymással versengve vagy éppen együttműködve vagy csupán a zsűri előtt bizonyítani rátermettségüket arról, hogy mennyire képesek egy adott szituációra alkalmazni a humanitárius nemzetközi jog szabályait.

E verseny 32. fordulójára volt lehetősége a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának csapatot küldenie, amelyet Nezdei Mirabella, Schubert Bálint és Szijártó István alkotott. A csapatot az Igazságügyi Minisztérium és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara támogatta a nevezési díj és az utazás költségeinek a biztosításával. A csapat felkészítéséről a Kar oktatói, Dr. Mohay Ágoston és Dr. Kis Kelemen Bence gondoskodtak.

A versenyt minden évben más helyszínen rendezik, amely ezúttal a festői szépségű Obernai városa volt Elzászban. Ám volt már példa arra is, hogy a verseny a tengerentúlon kapott otthont.

¹ 2000 és 2010 között független humanitárius jogi tanácsadóként tevékenykedett, emellett pedig a francia Vöröskereszt szervezeténél a Jogi és az Emberi Erőforrások osztályának vezetésében is részt vállalt.

A kvalifikációs fordulóban a három főből álló csapatoknak három kérdést kell vizsgálniuk kis terjedelemben, 1000 szavas esszéekben. Idén a Martens-klauszula érdekérvényesítésre való alkalmasságát, valamint az álhírek és a humanitárius jog kapcsolatát kellett vizsgálni amellet, hogy a harmadik esszében be kellett mutatni az induló csapatot.

Obernai-ben egy gyakorlófeladattal kezdtük a versenyt, amivel lehetőségünk volt megtapasztalni azt, hogy mi vár ránk a következő pár napban. Ezután három napon keresztül minden reggel és minden délután teszteken vettünk részt. A negyedik nap reggelén zárult le az első szakasz. Aznap délután került kihirdetésre az, hogy mely csapatok jutottak a középdöntőbe, amelyet másnap délelőtt tartottak. Végül a középdöntőben nyújtott teljesítmény alapján két csapat ment tovább a döntőbe.

Ahogy már a cikk elején is említettem, a versenyző csapatoknak végig szituációkba kellett helytállniuk meghatározott szerepkörrel. Ezek a feladatok időtartamban változók voltak, a legrövidebbek esetében csupán 10-15 perc állt a csapatok rendelkezésére, ám voltak olyan tesztek is, amelyek ideje megközelítette vagy valamivel túllépte az egy órát is.

A verseny végig egyetlen forgatókönyvre épült fel, amelyet a szervezők egy csapata, a „Kitchen” készített el. Ennek megfelelően egész héten a Fertitoo régióban történő eseményeket kellett humanitárius jogi szempontból megítélnünk kezdve azzal, hogy van-e lehetőség a Martens-klauszula alkalmazásával a Nemzetközi Büntetőbíróság hatáskörének a megállapítására a Zmaruli, Payenha korábbi királya által elkövetett háborús bűncselekményekkel kapcsolatban. Ez volt a gyakorló teszten feltett kérdés. Itt két másik csapattal és a zsűrivel véleményyeztük a Martens-klauszula alkalmazhatóságát.

Az első éles tesztben pedig rögtön egyedül kellett a csapatnak helytállnia. Jogi tanácsadókként konzultáltunk Payenha Belügyminisztériumának képviselőivel arról, hogy miként minősíthető az, hogy Payenha két részre szakadt, miután Zmaruli király kiadatása ellen a jelenlegi király felszólalt és az ország északi részét az irányítása alá vonta. A teszt közepén pedig arról értesültünk egy Tweet alapján, hogy a szomszédos ország, Cethun megtámadta Payenha északi, a király által uralt területeit. Azt kellett eldöntenünk, hogy nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus áll-e fenn.

A második megmérettetésben szintén három csapat vett részt. Egy a Honvédelmi Minisztérium képviselőjében, egy a Külügyminisztérium képviselőjében egy pedig a Humanitárius Ügyekért felelős Minisztérium képviselőjében volt jelen. Feladatunk az volt, hogy a payenhai király által ellenőrzött területek ellen tervezett támadásokat véleményezzük. Ezek közül szinte mind kétes megítélésű volt, hiszen kulturális örökségeket, kórházakat

romboltak volna le, vagy éppen olyan mentőakciót akartak megvalósítani, amely humanitárius jogi tilalomba ütközött volna.

A verseny egyik legemlékezetesebb pillanata volt, amikor a csapatok „igazi” humanitárius bevetésre mentek a közeli túraútvonalakra. Humanitárius szervezetek képviselőiben kellett elmennünk egy félszigetre, a Sh’irhe-be, ahol egy olyan népcsoport élt, akik még sosem találkoztak emberekkel a külvilágból, emiatt igen bizalmatlanok voltak velünk szemben. A teszt során segíteni kellett elfogott személyeknek, akiknek nem adatott meg a tisztességes eljáráshoz való jog és sebesülteknek, akiket nem megfelelően ápoltak.

Az előbb bemutatott szituációkon túl számos más humanitárius és emberi jogi kérdéssel kellett foglalkoznunk, amelyeknél a szervezők elsősorban azt várták, hogy a tételes jog ismeretén túl bírósági döntésekkel támasszuk alá a megoldásunkat.

Végeredményben erről a versenyről számos élménnyel és értékes tudással gazdagabban jöttünk haza, ezért a teljes csapat nevében jó szívvel merem ajánlani bármely joghallgatónak a részvételt.

Végül, de nem utolsó sorban ez az egy hét nem csupán élményekkel és tapasztalatokkal szolgál a résztvevők számára, hiszen egyrészt lehetőség van a közösségépítésre, másrészt pedig a versenyzők két év elteltével visszatérhetnek a szervezők közé akár zsűritagként, akár a Kitchen tagjaként akár pedig tutorként, akik a csapatokat segítették, értékelték és ott voltak számunkra egész héten, ha valamire szükségünk volt.

